T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIMANASANAT DALI

GÖLLER BÖLGESİ İLKEL DOKUMA ALETLERİNİN SERAMİK SANATI AÇISINDAN İRDELENMESİ

Nur UYANIK ÇİRKİN

Sanatta Yeterlik Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serap ÜNAL

ISPARTA, 2021

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIMANASANATDALI

Bu tez …/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

DANIŞMAN	Doç. Dr. Serap ÜNAL	İmza:
ÜYE	Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL	İmza:
ÜYE	Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ	İmza:
ÜYE	Prof. Halil YOLERİ	İmza:
ÜYE	Dr. Öğr. Üyesi Mine Ü. ÖZTÜRK	İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza ve Mühür
….....

SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü

Bu çalışma….....BAP.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No: 6901.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (……/….. /2021).

Nur UYANIK ÇİRKİN

imza……

ÖNSÖZ

Bu araştırmada Göller Bölgesi ilkel dokuma aletleri ele alınmıştır. Dokuma aletleri, çeşitli malzeme ve sahip oldukları formlarla kültürel geçmişi günümüze taşıyan önemli objelerdir. Bu alet endüstrisinde kullanılan malzemelerden biride seramik olmuştur. Geleneksel üretim yöntemlerini içinde barındıran dokuma aletleri ve pişmiş toprak dokuma aletleri, çağdaş seramik sanatında sanatçıların günün sanat anlayışı içinde, yorumlanması hedeflenmiştir. İlkel dokuma aletlerinin, disiplinler arası sanatta yansımaları örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ilkel dokuma kültürü ve dokuma aletleri form, malzeme ve işleyiş biçimleri araştırılıp, arkeolojik ve etnografik veriler ışığında incelenerek bu konu hakkında bilgi sahibi olmak ve incelemenin sonucunda disiplinler arası çalışan sanatçılara ilham vererek katkı sağlaması tezin bir başka amacını oluşturmaktadır.

"Göller Bölgesi İlkel Dokuma Aletlerinin Seramik Sanatı Açısından İrdelenmesi" isimli tez araştırması boyunca her konuda bilgi ve destek veren değerli hocam, danışmanım Doç. Dr. Serap ÜNAL'a teşekkürlerimi sunarım. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat ve Tasarım eğitimimin ve tez sürecince desteğini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL ve Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezime değerli katkılarından dolayı sayın Prof. Dr. Münevver ÇAKI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili eşim Hakan ÇİRKİN'e teşekkür ederim.

Nur UYANIK ÇİRKİN

Isparta, 2021

ÖZET

GÖLLER BÖLGESİ İLKEL DOKUMA ALETLERİNİN SERAMİK SANATI AÇISINDAN İRDELENMESİ

Nur UYANIK ÇİRKİN

Süleyman Demirel Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı,
Sanatta Yeterlik Tezi
Yıl: 2021, Sayfa: 223
Danışman: Doç. Dr. Serap ÜNAL

İnsanoğlu yaşamını sürdürebilmek adına bir takım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için akıl ve becerilerini kullanarak çözüm yolu aramışlar böylece ilk aletleri yaratmışlardır. Bu aletlerden biri de örtünme korunma gereksinimleriyle oluşan dokuma aleti olmuştur. Dokuma kültürünün doğması Paleolitik çağlara değin uzanmaktadır. Bu bağlamda dokuma aletleri, teknolojik ve işlevsel açıdan tekstil metodolojisinin, kronik açıdan arkeoloji biliminin kültürel geçmişi ortaya koyması bakımından etnografya bilimi alanında araştırma konusu olup, aynı zamanda maddi kültür taşıyıcısı olması bakımından sanat disiplinlerinin araştırma sahası içindedir. Çünkü aletler kullanım amacın yarattığı normların ve soyut kavramları somutlaştıran imge olarak ait olduğu dönemlere ait referansları taşır. İlk toplumların gündelik yaşam dinamiğini yansıtan bu ilkel aletlerin yapımında ahşap, taş, kemik, kil ana malzeme olmuştur. İşlevsel amaçlı yapılmış bu işlevsel nesneler toplumu çevreleyen üretim kültürlerini ve tekniklerini yansıtmaktadır. Özellikle kil, plastik özelliğiyle kültürel dinamikleri yansıtan estetik, sembolik, işlevsel boyutu da ortaya koymaktadır. "Göller Bölgesi İlkel Dokuma Aletlerinin Seramik Sanatı Açısından İrdelenmesi" konulu bu çalışmada bölgedeki etnografya ve arkeoloji müzelerinde bulunan ilkel dokuma aletleri, pişmiş toprak dokuma aletleri materyalleri incelenmiştir. Arkeolojik kayıtlardan ve etnografik yapılan gözlemlerden elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışmaların sonucunda Göller Bölgesi dokumacılıkta kullanılan aletlerin çeşitleri işlevleri ortaya konmuştur. Dokuma üretimi için çevresel faktörler ve ilkel dokumacılıkta kullanılan aletlerin özellikleri açıklanmıştır. Göller Bölgesi ilkel dokuma aletleri özellikleri ve pişmiş toprak dokuma aletlerinin form bezeme özellikleri ortaya konulmuştur. Yapılan gözlemlerden ve yapılan araştırmalardan elde edilen veriler doğrultusunda günümüz çağdaş seramik sanatında uygulama çalışmaları yapılmıştır. Dokumacılıkta kullanılan ilkel aletler, Göller Bölgesi kapsamında Isparta ili özelinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göller Bölgesi, Pişmiş Toprak, İlkel Alet, Dokuma

ABSTRACT

EXAMİNATİON OF PRİMİTİVE WEAVİNG TOOLS IN THE LAKE REGİON IN TERMS OF CERAMİC ART

Nur UYANIK ÇİRKİN

Suleyman Demirel University
Institute of Fine Arts, Art and Design Department,
Ph. D. Thesis
Year: 2021, Page: 223
Supervisor: Doç. Dr. Serap ÜNAL

In order to survive, human begins sought a solution by using their wits and skills for a group of greetings, thus creating the first tools. One of these tools was the requirements for cover protection. The birth of the weaving cultur goes back to Paleolithic Ages. In this context, weaving tools are the subject of research in the field of ethnography in terms of aspects of textile methodology and chronically revealing the cultural background of archeology science, and all the same time, it is within the research field of art disciplines in terms of being the carrier of material culture. Because the tools carry the references of the periods to which they belong, as the image that embodies the norms and abstract concepts created by the purpose of use. Wood, stone, bone and clay were the main materials in the making of these primitive tools, which reflected the daily life dynamics of early societies. These functional objects for Functional purposes reflect the production cultures and techniques surrounding the society. Especially with its plastic feature, clay reveals the aesthetic, symbolc and functional dimesion that reflects cultural dynamics. Primitive weaving tools and terracotta weaving tools materials found in ethnography and archeology museums in the region were examined in this study on “Examination Of Primitive Weaving Tools In The Lake Region In Terms Of Ceramic Art”. It has been evaluated in the line with the obtained from archaeological recods and etnographic observations. As a result of the studies, the functions of the tools used in weaving in the Lakes Region have been revealed. environmental factors for weaving production and properties of tools used in primitive weaving are explained. The characteristics of the Lakes Region primitive weaving tools and the form decoration features of baked weaving tools were revealed. In line with the data obtained from observations and researches, contemporary ceramic art application studies were carried out. Primitive tools used in weaving are handled in Isparta province within the scope of Lakes Region.

Keywords: Lake District, Terracotta, Primitive Tools, Weaving

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
ÖZET..... ii
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER iv
ÇİZİMLER DİZİNİ vii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ viii
HARİTALAR DİZİNİ xi
TABLOLAR DİZİNİ xii
GÖRSELLER DİZİNİ xiii
KISALTMALAR DİZİNİ xvii
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

1. GÖLLER BÖLGESİ GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE TARİHİ GEÇMİŞİ 4
1.1. Günümüzde Göller Bölgesi 4
1.2. Göller Bölgesinin, Fiziki Coğrafyası..... 4
1.2.1. Göller Bölgesi'nin Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri 5
1.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü 8
1.2.3. Göller ve Akarsular 10
1.3. Göller Bölgesinin Tarihi Geçmişi ve Kültürel Yapısı 12
1.3.1. Prehistorik ve Protohistorik Dönemlerde Göller Bölgesi Kültür Evreleri 13
1.3.2. Antik Dönemlerde (Helenistik, Roma-Bizans) Göller Bölgesi 21
1.3.2.1. Antik Pisidia Kentleri 24
1.3.3. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Döneminde Göller Bölgesi 30
1.4. Göller Bölgesinin Seramik Kil Özellikleri..... 32
1.4.1. Seramik Kil Özellikleri 32
1.4.2. Göller Bölgesi Seramik Kil Yatakları 37

II. BÖLÜM

2. İLKEL DOKUMA ALETLERİ 41
2.1. Dokuma Tarihi ve Kültürü 41
2.1.1. Anadolu'da Dokuma Kültürün Varlığı 45
2.1.2. Göller Bölgesi Dokuma Kültürü..... 48
2.2. İlkel Dokumacılıkta Kullanılan Hammadde Kaynakları 52
2.2.1. Keten, Kenevir 53
2.2.2. Yün..... 54
2.2.3.Pamuk ve İpek 57
2.3. İlkel Dokumacılıkta Kullanılan Aletler 57
2.3.1. İğ 62
2.3.2. Kirmen ve Öreke 63
2.3.3. Ağırşak 65
2.3.4. Dokuma Tezgâhı ve Dokuma Tezgâhlarda Kullanılan Aletler 66
2.3.4.1. Kirkit ve Taraklar..... 69
2.4. Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri 69
2.4.1. Ağırşak 70
2.4.1.1. İğ ve Ağırşağın İşlevi 71
2.4.1.2. Ağırşakların Çap, Yükseklik ve Delik Ölçüsü Özellikleri. 71
2.4.1.3. Ağırşakların Ağırlıkları 72
2.4.1.4. Pişmiş Toprak Ağırşakların Bezeme Özellikleri..... 73
2.4.2. Dokuma Ağırlıkları 76
2.5. Göller Bölgesi İlkel Dokuma Aletleri 78
2.5.1. Göller Bölgesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri 84
2.5.1.1. Ağırşak 84

III. BÖLÜM

3. DOKUMA KÜLTÜRÜNÜN SANATA YANSIMASI 117
3.1. Antik Dönem Dokuma Aletlerinin Tasviri 117
3.2. Antik Dönem Sonrası Dokuma Kültürünün Sanata Yansıması 126
3.3. Disiplinler Arası Sanatta Dokuma Kültürünün Yansımaları 131
3.3.1. Türk Seramik Sanatında Dokuma Kültürünün Yer Alması 143

IV. BÖLÜM

4. UYGULAMALAR 158
4.1. Uygulama 158
4.1.1. Şekillendirme 158
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 194
KAYNAKÇA 196

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim 1. Ağırşak. 86
Çizim 2. Ağırşak. 87
Çizim 3. Ağırşak. 88
Çizim 4. Ağırşak. 89
Çizim 5. Ağırşak. 90
Çizim 6. Ağırşak. 91
Çizim 7. Ağırşak. 92
Çizim 8. Ağırşak. 93
Çizim 9. Ağırşak. 94
Çizim 10. Ağırşak. 95
Çizim 11. Ağırşak. 96
Çizim 12. Ağırşak. 97
Çizim 13. Ağırşak. 98
Çizim 14. Ağırşak. 99
Çizim 15. Ağırşak. 100
Çizim 16. Ağırşak. 101
Çizim 17. Ağırşak. 102
Çizim 18. Ağırşak. 103
Çizim 19. Ağırşak. 104
Çizim 20. Ağırşak. 105
Çizim 21. Ağırşak. 106
Çizim 22. Ağırşak. 107
Çizim 23. Ağırşak. 108
Çizim 24. Ağırşak. 109
Çizim 25. Ağırşak. 110
Çizim 26. Ağırşak. 111
Çizim 27. Ağırşak. 112
Çizim 28. Tezgâh Ağırlığı. 113
Çizim 29. Tezgâh Ağırlığı. 114
Çizim 30. Isparta Müzesinde Bulunan Ağırşaklar 116
Çizim 31. Isparta Müzesinde Bulunan Ağırşaklar 116

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. Isparta İli ve Civarı Bölgede Dokumacılıkta Kullanılan Aletler, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi. 79

Fotoğraf 2. Yün Tarağı, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi. 79

Fotoğraf 3. Göller Bölgesi Isparta ve Civarına Ait Metal İğ, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Müzesi. 80

Fotoğraf 4. a. b. Ahşap Öreke. c. Ahşap 'teşi'. b. Teşi Detay. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi. 81

Fotoğraf 5. a. Ahşap Kanatlı Aşağı Doğru Sivrilen Bezemeli Kirmen. b. Ahşap Kanatlı Bezemeli Kirmen. c. Kanat Uçları Şekilli Kirmen. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi. 82

Fotoğraf 6. Metal, Ahşap Kirkit, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi. 83

Fotoğraf 7. a. Yörede Kullanılan Dokuma Tezgâhı, b. Yörede Kullanılan Gücü Tarağı. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi. 84

Fotoğraf 8. Uygulama, Form 1, Enstalasyon, Yapım Aşaması 160

Fotoğraf 9. Uygulama, Form 2, 24x13 cm, Vakumlu Beyaz Çamur. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 160

Fotoğraf 10. Uygulama, Form 3, 10x15 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 161

Fotoğraf 11. Uygulama Form 4, Vakumlu Beyaz Çamur, 26x26 cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 162

Fotoğraf 12. Uygulama Form 5, Vakumlu Beyaz Çamur, 25x25cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 163

Fotoğraf 13. Uygulama Form 6, Vakumlu Beyaz Çamur. 25x25cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 164

Fotoğraf 14. Uygulama Form 7 Vakumlu Beyaz Çamur, 19x19cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 165

Fotoğraf 15. Uygulama Form 8, 19x19 cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 166

Fotoğraf 16. Uygulama Form 9, 19x19cm, Vakumlu Beyaz Çamur. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 167

Fotoğraf 17. Uygulama Form 10, Vakumlu Beyaz Çamur, Yapım Aşaması. 168

Fotoğraf 18. Uygulama Form 10, 23x23 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Metalik Gri Sır, 1020 ºC, Kalıp ve Elle Şekillendirme. Cam 45x4cm 168

Fotoğraf 19. Uygulama Form 10, 23x23 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Metalik Gri Sır, 1020 ºC, Kalıp ve Elle Şekillendirme. Cam 45x4cm, Detay. 169

Fotoğraf 20. Uygulama Form 11, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Vakumlu Beyaz Çamur, Yapım Aşaması. 170

Fotoğraf 21. Uygulama Form 11, 35x35x15 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi..... 171

Fotoğraf 22. Uygulama Form 12, Stilize Ağırşak, Dokuma Ağırlığı (Enstalasyon), Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 172

Fotoğraf 23. Uygulama Form 13, Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 172

Fotoğraf 24. Form 13, Detay. 173

Fotoğraf 25. Uygulama Form 14, Yapım Aşaması, Kalıp ve Elle Şekillendirme Şamotlu, Kırmızı Çamur. 173

Fotoğraf 26. Uygulama Form 15, Stilize Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Enstalasyon), Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 174

Fotoğraf 27. Uygulama Form 16, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Şamotlu ve Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 175

Fotoğraf 28. Uygulama Form 16, Şamotlu Çamur, Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 175

Fotoğraf 29. Uygulama Form 17, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Yapım Aşaması. . 1767

Fotoğraf 30. Uygulama Form 17, Stilize Kirmen, 35x40 cm, Vakumlu Beyaz Çamur. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 176

Fotoğraf 31. Uygulama Form 18, Stilize Yün Tarağı, 70x20 cm, 60x15cm, Şamotlu Çamur, Mangan Oksit, 900-1000 ºC Pişirim. 177

Fotoğraf 32. Uygulama Form 19, Stilize Kirkit, 15x8 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirim. 179

Fotoğraf 33. Uygulama Form 20, Stilize Ağırşak, Vakumlu Beyaz Çamur ve Cam. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirim. 179

Fotoğraf 34. Uygulama Form 20, 8x15 ve 6,5x11,Vakumlu Beyaz Çamur ve Cam. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Sırlı Pişirim. 179

Fotoğraf 35. Uygulama Form 20, 8x15 ve 6,5x11,Vakumlu Beyaz Çamur ve Cam, Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Sırlı Pişirim. 180

Fotoğraf 36. Uygulama Form 21, Vakumlu Beyaz Çamur, Şamotlu Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, Yapım Aşaması. 181

Fotoğraf 37. Uygulama Form 21, 45x15cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Şamotlu Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit, 900-1000 ºC Pişirim. 181

Fotoğraf 38. Uygulama Form 21, 45x15cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Şamotlu Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit, 900-1000 ºC Pişirim. 181
Fotoğraf 39. Uygulama Form 21, Detay. 183
Fotoğraf 40. Uygulama Form 22, 20x3, 5cm, Şamotlu Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme 182
Fotoğraf 41. Uygulama Form 22, 40x20cm, Şamotlu Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit, 900-1000 ºC Pişirim. 183
Fotoğraf 42. Uygulama Form 22, 40x20 cm, Şamotlu Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit. 184
Fotoğraf 43. Uygulama Form 23, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 185
Fotoğraf 44. Uygulama Form 23, Stilize Öreke, Vakumlu Beyaz Çamur, Metalik Gri, Silberseide Sır, Bakır Oksit,900-1000 ºC sırlı Pişirim. 185
Fotoğraf 45. Uygulama Form 24, Pano, Şamotlu Çamur. Yapılış Aşaması. 186
Fotoğraf 46. Uygulama Form 24, Pano, 40x40 cm, Şamotlu Çamur. Bakır Oksit. 186
Fotoğraf 47. Uygulama Form 25, Pano, Şamotlu Çamur, Yapılış Aşaması. 187
Fotoğraf 48. Uygulama Form 25, Pano, 40x40 cm, Şamotlu Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 187
Fotoğraf 49. Uygulama Form 26, Pano, Şamotlu Çamur, Yapılış Aşaması. 188
Fotoğraf 50. Uygulama Form 26, Pano, 40x40 cm, Bakır Oksit. 188
Fotoğraf 51. Uygulama Form 27, 19x14, 5 cm Pano, Vakumlu Beyaz Çamur. 189
Fotoğraf 52. Uygulama Form 28, Stilize Ağırşak, 15x22 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 190
Fotoğraf 53. Uygulama Form 28, Stilize Ağırşak, 15x22 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 190
Fotoğraf 54. Uygulama Form 29, 35x25 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. 191
Fotoğraf 55. Uygulama Form 29, Vakumlu Beyaz Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. Detay. 191
Fotoğraf 56. Enstalasyon Denemeleri. 192
Fotoğraf 57. Sır Denemeleri 193
Fotoğraf 58. Ürünlerin Fırınlama Aşaması. 193

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Göller Bölgesi Haritası 4

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Geleneksel ve İleri Teknoloji Seramiklerinin özellikleri. 36

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Batı Akdeniz ve Göller Bölgesi'nin Morfoloji Haritası 5
Görsel 2. Hacılar Seramiği, Hacılar Geometrik Desenli Kap 17
Görsel 3. Hacılar Seramiği; Çanak-Çömlek.....18
Görsel 4. Kadın Biçimli Çömlek, Hacılar, Kalkolitik Çağ. 19
Görsel 5. Ana Tanrıça "figürini", Kalkolitik Çağ, Hacılar 20
Görsel 6. Antik Pisidia Haritası.....25
Görsel 7. Helenistik Dönem Pisidia Haritası.....27
Görsel 8. Kil, Kuvars, Feldispat Üçgen Diyagramı.....34
Görsel 9. a. M.Ö.25-.M.S.15 yy Sagalassos Kırmızı Astarlı Küçük Seramik Örnekler, b. M.S. 5. yy. Su Matarası 40
Görsel 10. Beni Hasan'da Mezardaki Duvar Resminde Dokuma İşi Betimlemesi, Detay. 43
Görsel 11. Pazırık Halısı 44
Görsel 12. a. Terrace Hauses Aphesus İki Delikli Dokuma Ağırlıkları b. Ağırşak Buluntuları, Gordion M.Ö.850.....47
Görsel 13. Kemik Ağırşaklar 1-2.....48
Görsel 14. a.Yün-Giysi, Lugal-usumgal Mühürden Betimleme Louvre Müzesi.Sümer Koyun Heykeli. c. Iğdır'da Koçbaşı Mezar Taşı 56
Görsel 15. Karain "B" Gözü Üst Paleolitik Yontmataş Materyalleri. 58
Görsel 16. Paleolitik Dönem Taş Aletler. Paleolitik Dönem Duvar Resmi, M.Ö.15 bin-10bin, Lascaux, Fransa 59
Görsel 17. İğ ve Ağırşak Kullanımı Çizimi 61
Görsel 18. a. Perge Batı Nekropolu'nde Bulunmuş Öreke. b. Dekorlanmış Öreke, Terrace Hauses 2 Aphesus 63
Görsel 19. a. Kirmen ile İp Yapımı.. 64
Görsel 20. 4 Bin Yıllık Ağırşak, Maydos 66
Görsel 21. İlk Dokuma Tezgâh Modellemesi 66
Görsel 22. Gordion, Dokuma Tezgâhı Modellemesi.....67
Görsel 23. Yatay Dokuma Tezgâhı Modellemesi 68
Görsel 24. Alt ve Üst Kirişlere Sahip Dikey Dokuma Tezgâhı 68
Görsel 25. El Tezgâhı Modellemesi 69
Görsel 26. Demircihöyük Bezemeli Ağırşak Örnekleri.....74
Görsel 27. Anadolu'da Hatti Dönemi Orta Bronz Çağı (M.Ö.2500-2000) Pişmiş Toprak ve Bakır Buluntularda Görülen Üslup Birliği Örnekleri 75

Görsel 28. a. Ağırlık Kullanımı Modellemesi. b.Dokuma Tezgahında Ağırlık Kullanımı. c. Farklı Formlarda Dokuma Ağırlıkları, İtalya M.Ö. 6-7. yy). d. Piramidal Formlu Ağırlıklar, Efes. 78
Görsel 29. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 86
Görsel 30. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 87
Görsel 31. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 88
Görsel 32. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 89
Görsel 33. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 90
Görsel 34. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 91
Görsel 35. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 92
Görsel 36. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 93
Görsel 37. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 94
Görsel 38. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 95
Görsel 39. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 96
Görsel 40. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 97
Görsel 41. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 98
Görsel 42. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 99
Görsel 43. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 100
Görsel 44. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 101
Görsel 45. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 102
Görsel 46. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 103

Görsel 47. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 104
Görsel 48. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 105
Görsel 49. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 106
Görsel 50. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 107
Görsel 51. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 108
Görsel 52. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 109
Görsel 53. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 110
Görsel 54. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 111
Görsel 55. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak. 112
Görsel 56. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Tezgâh Ağırlığı..... 113
Görsel 57. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Tezgâh Ağırlığı. 114
Görsel 58. a:Amasis Ressamı, Dokuma. M.Ö. VI. yy, Athenalı Genç Kızların Resmedildiği Peplos. Metropolitan Museun of New York. b.Resim a'nın Şematize Çizimi 119
Görsel 59. Tezgâhtaki Penelope İsimli Dokuma Konulu Betimleme (detay) 120
Görsel 60. a. Geç Hitit Dönemi M.Ö.8.yy Sonları Rölyef, Kahramanmaraş, Adana Müzesi. b. İp Eğiren Kadın Betimlemesi. c. M.Ö.3.Bin, Mari'de Dagan Mabedinden Kakma Örneği 122
Görsel 61. a. Oturarak Yün Eğiren Bir Kadın Betimli Roma Dönemine ait Mozaik, Bardo Müzesi. b. Elam'da (İran) M.Ö. 1000 tarihlenen Rölyef. 123
Görsel 62. a.Bursa'da Mezar Taşı, M.S. 2. yy . b.Palmyra'dan Zabda'nın Eşi, Elinde Eğirme Aleti Tutan, Oturan Kadın Portresi Betimlemeli Dikili Taş 124
Görsel 63. a. Öreke Betimlemeli Dilkili Taş, Palmira Müzesi,d. Mezar Taşı, Samsun Müzesi 125
Görsel 64. Jan Harmensz. Muller, (Cornelis Cornelisz. Van Haarlem'den), Three Fates , 1587 - 1591, Rijksmuseum, Amsterdam, Hollanda. 127
Görsel 65. Diego Velazquez, Halı Dokuyan Kadınlar,1655, Madrid, Prado 128

Görsel 66. Ernest Barrias, Orsay Müzesi,1868 Fransa. 128
Görsel 67. Mathurin Moreau (1822-1912), Bronz..... 129
Görsel 68. Levni, "İplik Eğiren Kadın" Minyatürü, 1720. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı, H 2164, Albüm Resimleri, Yaprak 11a..... 130
Görsel 69. Levni, Surnamede 121(a) Numaralı Minyatür. Esnaf Alayı: Bakırcılar, Mücevherciler, Terziler ve İpek Dokumacıları..... 131
Görsel 70. Jannis Kounellis, İstanbul, Galeri Artist, Sergisinden Görüntü. 134
Görsel 71. Malik Aksel, "Halı Dokuyan Kızlar" Tablo..... 137
Görsel 72. Turgut Zaim, Yün Eğiren Kadın Betimlemeli Tablo..... 138
Görsel 73. Turgut Zaim, Halı Dokuyan Kadınlar Betimlemeli Tablo..... 139
Görsel 74. Olga Mizgireva, Tablo 140
Görsel 75. Jozef Hanula, Spinner, 1904-1910, Slovak Ulusal Galerisi, Bratislava, Slovakya. 141
Görsel 76. Haku Shah, "İğler" Özgün Baskı,..... 141
Görsel 77. Susan Point , "Ağırşak", Cam 142
Görsel 78. Susan Point, Ağırşak, Ahşap 142
Görsel 79. Susan Point, Ağırşaklar Temalı Eserlerinden Bazıları, Vancouver Sanat Galerisi'ndeki Sergi Görüntüsü, 2017. 143
Görsel 80. Sadi Diren, Seramik Heykel..... 145
Görsel 81. Füreya Koral, Seramik Pano 146
Görsel 82. Jale Yılmabaşar, Seramik Pano (detay) 147
Görsel 83. Erdinç Bakla, Seramik Heykel 148
Görsel 84. İlgi Adalan, Seramik Heykel, 47x52..... 149
Görsel 85. Hamiye Çolakoğlu, Seramik Heykeller 149
Görsel 86. Aydan Birdevrim, Anadolu Kapı Tokmakları, Seramik 150
Görsel 87. Mehmet Tüzüm Kızılcan, "Hamam Serisi, Hamam Taşı", Porselen Çalışmaları, Torna, 2012, Budapeşte, Macaristan..... 151
Görsel 88. Bingül Başarır, Hitit'e Selam Serisine ait Cam, Seramik Heykel 152
Görsel 89. Hitit Maraş Kabartması, Detay..... 152
Görsel 90. Safiye Başar, Umut, Porselen..... 153
Görsel 91. Zehra Çobanlı, Kadına Dair Serisinden, Seramik Ayakkabı, 2005 154
Görsel 92. Mustafa Tunçalp, 'Mekik Oyası Aleti' Seramik Heykel. 155
Görsel 93. Serap Ünal, "Çeşme" (detay), Seramik..... 156
Görsel 94. Betül Demir Kaya, "Büyülü Tınılar" Sergisinden, Seramik 157

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
Bkz	Bakınız
cm	Santimetre
Çev	Çeviren
Der	Derleyen
Ed	Editör
M.Ö	Milattan önce
M.S	Milattan sonra
mm	Milimetre
s	Sayfa/Sayfalar
yy	Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanoğlu örtünme, korunma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için yaşadığı çevreden edindiği çeşitli malzemelerden (bitki, hayvan postları vb.) yararlanmıştır. Hayvanların ve bitkilerin evcilleştirilmesiyle elde ettiği malzemeyi kullanıp ip yapabilmek için ilkel aletler icat etmiştir. Tarihsel süreçte basit ama teknik ilkel aletlerin çeşitlenmesi ile dokumacılık için geliştirilen ilkel aletler, arkeolojik buluntular sayesinde aydınlanmaktadır. Bu ilkel aletlerin ilk örnekleri, doğada kolay bulunabilir nesnelere bir takım uyarlamalar yaparak oluşturulmuştur. İnsanoğlunun yaratıcılığının ortaya çıktığı alet paradigmaları, ilk tasarım ürününü oluşturmuştur. Dokuma aletleri ait olduğu toplumun ve çağına ait kültür unsurları taşıması bakımından büyük önem taşımaktadır. Neolitik Çağ'ın alet endüstrisindeki ilerleme günümüz teknolojilerinin oluşmasını sağlamıştır. Gündelik yaşam dinamikleri ile oluşturulan ilk tasarımlar olan ilkel aletler ait olduğu çağın sembolü haline gelmiştir. Aletlerin kullanıldığı alan kendi kültürünü oluşturan disiplinlere dönüşmüş olduğu görülmektedir. Dokuma kültürü de bu ilkel aletlerin kullanıldığı alanlardan biri olmuştur. Dokuma alet yapımında kullanılan çeşitli malzemelerin yanı sıra kil, plastik özelliği ile toplumu çevreleyen kültürün izdüşümü olarak şekillenmiştir. Pişmiş topraktan dokuma aletleriyle dokuma tarihinde seramik malzemenin işlevsel bir boyutta yerini almış olduğu görülmektedir. Anadolu'da, kil malzemenin keşfiyle başlayan seramik geleneğinin içinde ip eğirme işi için elzem olan pişmiş topraktan ağırşaklar da dönemin uygarlıkları hakkında bilgi almamızı sağlanmaktadır. Ayrıca Anadolu'da Neolitik dönemin erken evrelerinden itibaren yerleşim yerlerinde ele geçen seramik buluntular üzerin de dokuma izlerine de rastlanmıştır. Bununla beraber topraktan şekillendirilmiş pişmemiş dokuma aletleri örnekleri bulunmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu topraklarında arkeolojik çalışmalar, dokuma aletlerinin, yoğun rastlanan buluntulardan olduğunu göstermektedir. Geçmiş çağlardan günümüze kadar pişmiş topraktan dokuma aletleri, kilin malzeme özelliğinden dolayı formunu korunarak gelebilmiştir. Yakın döneme ait dokuma aletleri ahşap malzeme kullanılmıştır. Ancak uygulama açısından yeni teknolojilere ve tekniklere bırakmasından dolayı ilkel dokuma aletleri ile kullanılan yöntemlerin neredeyse kaybolduğu görülmektedir. Arkeolojik ve etnografik nesneler olarak değerlendirilen ilkel dokuma aletlerinin soyut ve maddi kültürün günümüze

yansımalarının kültürler arası etkileşim-ilişki çerçevesinde ortaya koymaya çalışılmıştır. Neolitik dönemlerden itibaren dokuma ile ilgili yapılan tasvirler, dokuma aletlerinin kullanımıyla dokuma kültürüyle ilgili bilgi almak için tarihsel boyutta bir araştırma yapmaya yöneltmiştir. Bu tezde dokuma aletleri ve dokuma kültürü araştırılmaları bir arada sunulmuştur. Dokuma kültürü antik dönemden günümüze değin sanat çalışmalarına ilham olmuştur. Heykellerde, kabartmalarda, resimlerde dokuma aletleri betimlemeleri çeşitli dönem ve toplumlar tarafından yapılmış örnekleri görülmektedir. Prehistorik dönemden günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Göller Bölgesi'nde bulunmuş dokuma aletleri bölgedeki arkeolojik ve etnografik buluntulardan yola çıkarak ele alınmıştır.

Alt Paleolitik Çağ'a inen zengin bir tarihi geçmişi olan, Antik dönemlerde adı Pisidia olarak bilinen Göller Bölgesi'nde ilk çağlardan itibaren dokumacılığın yapıldığı bilinmektedir. Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle bölge Anadolu'da önemli yerleşmelerinden birisi olmuştur. Bölgede Türklerin yaşam biçimlerine uygun olarak koyun-keçi yetişmelerinden kaynaklı dokumacılık gelişmiştir. Bölge, koyundan ve keçiden elde ettikleri yünü eğirerek yapılan dokumaları ile isminden söz ettirmiştir.

Bu tez çalışmasında Göller Bölgesi'nin (Isparta ili özelinde) ilkel dokuma aletlerinin, form ve bezeme özellikleri günümüze taşımaya çalışılmıştır. Dokuma aletlerinin maddi kültür ekseninde değerlendirip seramik sanatı açısından analiz edilmesi amaçlanmıştır. Göller Bölgesi'ni çevreleyen dokuma kültürünü ve gelişimini oluşturan koşullar tarihsel dizesi içinde ele alınmıştır. Bölgede dokumacılıkta kullanılan aletler dokuma kültürünün sürekliliğini göstermektedir. Dokumacılık geleneğinin somutlaşmış formlarına bürünmüş bu aletler, arkeolojik ve etnografik veriler ışığında çağdaş seramik sanatında değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde Göller Bölgesi'nin coğrafi özellikleri, tarihi geçmişi ve tarihsel süreçte kil varlığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Göller Bölgesi'nin tarihi yapısı ve kültürel geçmişi bölgede yapılmış olan, Prehistorik kazılar ve yüzey araştırmaları ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde dokuma tarihi ve kültürü, Anadolu'da dokuma varlığı ve Göller Bölgesi dokuma kültürü, ulaşılabilen örnekleri ile açıklanmıştır. Dokuma için gerekli olan ham maddenin ne şekilde sağlanmış olabileceğine değinilmiştir.

Toplumların yaşam biçiminde önemli rol oynayan ilkel aletler, ilkel dokuma aletleri malzemeleri, yöntemleri ve kullanım alanları açıklanmıştır. Dokuma aletlerinin Dünyada ve Anadolu'da farklı medeniyetlerde kullanımı ve yayılımının Göller Bölgesi dokuma kültürü sosyal-kültürel yapısını oluşturan faktörlerle ortaya koymaya çalışılmıştır. Bölgedeki Etnografya ve Arkeoloji müzelerinde bulunan dokuma aletlerin görsellerinden ve yazılı belgelerden, arkeolojik verilerden yararlanılmıştır. Göller Bölgesi'nde dokumacılığın tarihsel süreçte varlığı bu bölgede yaşamış çeşitli kültürlerde dokuma aletleri form ve bezeme özellikleri değerlendirilmiştir. Isparta Müzesinde yer alan, ham maddesi pişmiş toprak olan dokuma alet buluntuları künyesine ulaşılmış, hamur rengi, malzeme tekniği, hamurun içeriği, varsa bezeme biçimi gibi tüm özellikleri belirtilmiştir. Sonuçta Isparta müzesinden alınan veriler neticesinde pişmiş toprak dokuma aletlerinin görseli ve hakkındaki özellikler belgelenerek kataloglanmıştır.

Üçüncü bölümde Antik dönemlerden günümüze değin sosyal-kültürel açıdan dokuma kültürü ve farklı sanat disiplinlerinde yansımaları değerlendirilmiştir. İlkel aletler taşıdıkları hem maddi hem soyut kültür parametreleri sanata ilham olması açısından arkeoloji, etnografya ve sanat disiplinlerinin diyaloğu çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tezin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Dünya ve Türk sanatında dokuma kültürü betimlemeleri farklı disiplinlerde ele alınışı ulaşılan eserlere yer verilmiştir. Türk seramik sanatına Anadolu'ya ait arkeolojik ve etnografik kültür unsurlarının sanatçılara ve yapıtlarına etkileri konusunda bilgiler verilmiştir. Burada seramik sanatının Anadolu kültür öğelerinden, ilkel alet buluntulardan etnografik nesnelerden genel olarak nasıl beslendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Çeşitli malzemelerden yapılmış dokuma aletleri ve pişmiş topraktan dokuma aletlerinin form, bezeme öğeleri gibi özellikleri incelenip yazılı belgeler ve arkeolojik buluntular ışığında dokuma kültürünün disiplinler arası imgelem olarak değerlendirilip çağdaş seramik sanatında yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

1. GÖLLER BÖLGESİ GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE TARİHİ GEÇMİŞİ

1.1. Günümüzde Göller Bölgesi

Göller Bölgesi, Anadolu Yarımadası'nda, İç Anadolu, Akdeniz ve Ege Bölgesi'nin kesişim noktasında yer almaktadır. Burdur ve Isparta illerinin tamamını içine alan, Denizli, Antalya, Afyonkarahisar ve Konya il sınırlarına yayılan çok sayıda gölün bulunduğu bölgenin ismidir. Bölge deniz seviyesinden yüksekliği 1500-2500 metreye ulaşan, büyük dağlık alanlardan oluşan engebeli bir görünüme sahiptir. Dağların arasındaki düzlükler bölgenin yerleşim alanlarını oluşturmaktadır.

Harita 1. Göller Bölgesi Haritası
(https://www.ozelliklerinedir.com, [03.11.2020]).

Göller Bölgesi, Akdeniz Bölgesinde Antalya Bölümü'nün iç kısımlarında, 37°01'-38°30″ K enlemleriyle, 29°33′-32°°21′D meridyenleri arasında yer alır. Çeşitli gölleri içinde barındıran günümüzde ismini bu en belirgin özelliğiyle alan 'Göller Bölgesi' antik dönemlerde ise Pisidia Bölgesi olarak bilinmektedir. Isparta ilinin günümüzde merkez ilçesi hariç ilçeleri: Aksu, Atabey, Eğirdir, Gelendost, Gönen, Keçiborlu, Senirkent, Sütçüler, Şarkîkaraağaç, Uluborlu, Yalvaç, Yenişarbademli'dir (Tortop, 1992:367-87'den akt. Doğan, 2009:70).

1.2. Göller Bölgesinin, Fiziki Coğrafyası

Yaşam koşullarını oluşturan çevre özellikleri toplumların tarihi gelişimini, üretim yöntemlerini, sosyal- kültürel yapısını etkilemektedir. Avcı ve toplayıcılıktan insanoğlunun yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte yerleşim için tercihlerini etkileyen, iklim, bitki örtüsü, ulaşım imkânı, toprak yapısı gibi sıralanabilecek yaşam

koşullarını oluşturan faktörler kültürlerin çıkışında ve gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bölgenin toprak yapısı, yaşam koşulları, bölgenin belirgin özelliklerini belirleyen unsurları etkileyen ve oluşturan fiziki coğrafyası şartlarıyla ilişkilidir.

1.2.1. Göller Bölgesi'nin Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Çok sayıda göle sahip Bölge, ismini bu coğrafi özelliğinden almıştır. Göller Bölgesi antik ismiyle Pisidia derin nehir vadilerin, ovaların ve çeşitli boyutlarda göllerin bulunduğu büyük dağlık alanlardan oluşmaktadır. Ancak antik dönemdeki isimleri ve özellikleriyle ilgili neredeyse hiçbir bilgi yoktur (Sevin, 2003:154).

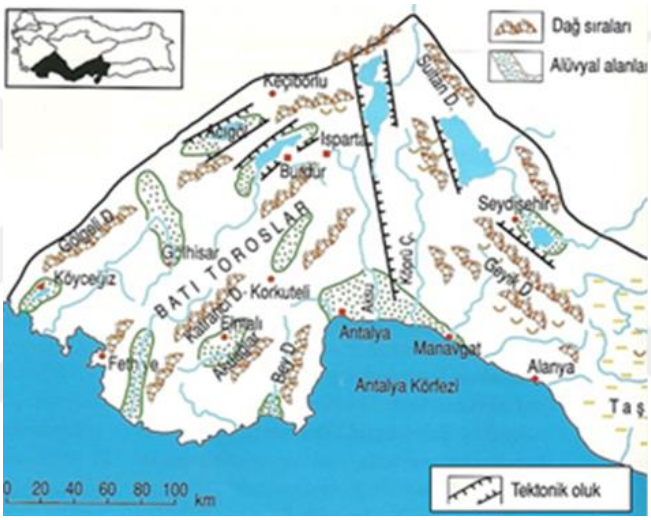

Görsel 1. Batı Akdeniz ve Göller Bölgesi'nin Morfoloji Haritası (Atalay ve Mortan, 2006'den akt. Konak, 2018:23).

Akdeniz Bölgesi içerisinde sıra dağ olan Toroslar bölgeyi çevreler ve onun kolları dağlar Göller bölgesinin ana hattını oluşturur. Görsel 1. Batı Akdeniz'de yer alan Antalya ve Isparta morfolojini göstermektedir. Daha açık ve genel bir tanımlamayla Göller Bölgesi /Pisidia günümüzde Antalya'nın kuzey ilçelerine, Burdurun orta ve doğu ilçelerine, Isparta'nın tamamına ve batı kenarlarına kadar uzanır (French, 1992:167).

Göller Bölgesinin Jeolojik açıdan orta noktasında Isparta yer almaktadır. Torosların Isparta açısı olarak tabir edilmesine sebep olmuştur.

Bu bölge, Anadolu platosunun yükselmesiyle sonuçlanan, batıda Ege'ye kadar uzanan genişleme rejimi ile doğuya doğru bir sıkıştırma rejimi arasındaki arabirim niteliğinde üçgen şeklinde özel bir yapılanmadır (Vahaverbeke ve Wealkens,

2003:15). Yörenin sıra dağ uzantıları, Akdeniz Bölgesi'nin ana çizgisini oluşturan Toros Dağları'dır. Isparta, doğuda Torosların bir kolu olan Davraz Dağı, güneyde, Karatepe, güneybatısında Anamas, Akdağ, güneydoğusunda Sultan ve kuzeyinde Arap Tepe dağlarıyla kuşatılmıştır (Böcüzade, 1983:3-5'den akt. Doğan, 2009:70).

Jeolojik zaman dilimin içerisinde üç zaman diliminden oluşan Mesozoik zamanda Tirias'tan (240 milyon yıl önce) geç Kretase'ye (100 milyon yıl önce) kadar süreçte, kıtasal yarıklar ve pasif sınır gelişimi, sığ deniz kireçtaşlarının birikmesi ve okyanus kabuğunun oluşumu ile birlikte okyanus havzası oluşumu gelişmiştir. Son Kretase dönemi bölgesel sıkıştırma, yitim kazanımı ve derin deniz karbonatlarının birikmesi ile sonuçlanmıştır. Paleosen'den en son Kretase döneminde, Antalya Napları olarak adlandırılan kireçtaşı masifleri fliş kompleksleri ve okyanus temel kayalarından oluşmuştur. Kuzeye doğru otokton Mesozoyik Bey Dağları karbonat platformu üzerine taşınmıştır. Bey Dağı masifin kendisi orijinal olarak Neotetis okyanusunda bir kireçtaşı platformudur (Degry, 2001:30' dan akt. Vahaverbeke ve Wealkens, 2003:15).

Yaşamın, yeryüzünün zaman içinde şekillendiği süreçler, jeolojik devirlerle açıklanmaktadır Mezozoik zaman 251,1 - 65,5 milyon yıl önce arasıdır. Bölgenin önemli tarihi ve doğal merkezlerinden Sagalossos antik kenti ve günümüzde kış turizmi merkezlerinden olan Davraz Dağı bu ikinci zaman dilimine aittir.

İkinci zamanın Jura Devriyle tarihlenen Akdağ'da antik Sagalassos bulunur. Eğridir gölünün güneybatı yakasında İkinci zamanın Jura ve Kretase Devrinde oluşan Davraz Dağı meydana gelmiştir (Özsait, 1980:30-31).

Senozoik dönemin üçüncül döneminde ve özellikle geç Eosen Döneminde Bey Dağları platformu, kuzeydoğudan, Sultan Dağ-Hoyran-Beyşehir Napı kompleksi tarafından bir kez daha taşınmıştır. Üçüncü dönem, geç Miyosen (15 ve 5,2 milyon yıl önce), diğer nap kompleksi olan Likya Napları, Bey Dağları platformuna itilmiştir dik yamaçlarının civarında Pisidia antik şehirlerinden biri olan günümüzde Ağlasun ilçenin yakınlarında Sagalassos yer almaktadır. Bölgede ki kil yatakları kaya parçaları, aşınmalar sonucu fosiller ve faklı rakımlarda meyiller oluşmuştur. Isparta açısının batı kanadında Likya napoliten kompleksiyer almaktadır. Ağlasun Dağı ve

Akdağ'ı oluşturan doğudaki Likya tabakasının dış cephesinde, kireçtaşı ve ofiyolitlerden oluşan dalgalı platform yeralır (Vahaverbeke ve Wealkens, 2003:15).

Bölgede Aksu, Kovada ve Eğirdir Gölleri Alp sistemin uzantısı olarak ele alındığında bunun sağında ve solunda bulunan dağlardan en batısındaki Teke yarım adasından çeşitli kümeler halinde yer almaktadır. Gölhisar'ın bulunduğu Kibyra antik kentinin ardından Karamanlı'nın Kuzey yönündeki Mürseller Dağı ile devam ederek kuzeyde Acı Tuz Gölü ile Burdur Gölü arasındaki Söğüt Dağları bulunur. Sultan Dağları üçüncü zamanın ilk devri Eosen ile tarihlidir. Paleozoik tarihli Sultan Dağları, güneydoğuya doğru Erenler, Eğriburun, Alacadağı gibi isimlerle devam ederek Akdeniz sahiline uzanır, Burdur Gölünün kuzey-doğusunda Yassıvaran ile Ağras arasında yükseltiler vardır. Bu yükseltiler Jura ve Kretesa tarihlidir. Bölge içinde Bozmusa Mesozoik, Kestel ve Kıravgaz Jura ve volkanik yapıdaki Sorkun Dağları da Eosen Devriyle tarihlenmektedir (Özsait, 1980:36).

Bölge, gölleri çevreleyen çeşitli jeolojik tarihlerde oluşan dağlık alanlardan meydana gelmektedir. Bu dağlık alanların arasında konumlanan ovalardan meydana gelen havzalar vardır. Dağlar göller çevresinde veya göllerin arasında sıralanmıştır. Bu sarp dağlar arasında çeşitli düzlükler çukurlar bulunmaktadır. Su kaynakları açısından zengin olan bu bölge dağlık ve engebeli bir görünüme sahip olmasına karşın toplumların yaşaması için verimli ovalara sahiptir. Dağlar arasındaki çukurlardaki ovalar, bölgenin önemli tarımsal ve yerleşme alanlarını oluşturmuştur. Ayrıca erken devir yaşam için uygun kaya oluşumları söz konusudur. Isparta araştırmalar yapan W.J. Hamilton, 1836 Pisidia bölgesi civarında yumuşak süngerli tüf 'den oluşan kayaların oyularak mağara olarak kullanıldığını belirtmiştir (Kubat, 2014:56).

Bu dağlık bölgede ki bu çeşitli düzlüklerde Burdur, Keçiborlu, Tefenni ve Bozova akabinde orta bölümde Isparta ve Kuleönü ovaları ile kuzeyde Senirkent doğu uçta Yalvaç-Şarkikaraağaç ovaları bulunmaktadır (Sevin, 2013:154). Bu ovalar çeşitli akarsuların taşıdığı kil yatakların oluşmasına zemin hazırlayan alüvyonlar oluşturmuştur. Bunlardan birisi bölgede Yalvaç Ovası'dır. Yalvaç Deresi'nin getirdiği alüvyonlar tarafından çevrilmiştir. Ova tabanında killi, kumlu seriler vardır. Neojen havzası içerisinde çöküntü alanı özelliği gösterir. Bölgede tamamen

alüvyonlardan oluşan Eğirdir Gölü'nün kuzeyinde, Hoyran Ovası bulunmaktadır (Gürsel, 2009:11-13). Bölgenin Anadolu'da birçok yerleşim yeri gibi yüksek dağlar arasında verimli ovalar sebebiyle eski çağlardan beri çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Tatlı su kaynaklarının yanı sıra verimli topraklara yakın yerler tarımsal amaçlar için seçildiğini düşündürmektedir.

1.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Göller Bölgesi genel olarak Orta Anadolu'ya nispeten daha ılıman Akdeniz Bölgesi'ne göre daha serin bir iklim özelliği göstermektedir. Akdeniz ve İç Anadolu arasında geçiş iklimine sahip bir bölge olarak bilinmektedir. Akdeniz Bölgesi'nin yüksek kısımlarına tekabül eden bu bölge İç Batı Anadolu'dan da biraz daha yüksektir. Buna rağmen bölge daha çok Akdeniz iklimine yakın özellikler taşımaktadır.

Özellikle Akdeniz ikliminin vadiler iç kısımlara kadar etkilemesine neden olmaktadır. Yağış bakımından yine İç Batı Anadolu ve Akdeniz Bölgesi arasında geçiş oluşturmaktadır (Özsait, 1980:37-38).

Eski devirlerde de bölgenin bitki örtüsünün günümüzdekine benzediği varsayıldığında bu günkü iklim özelliklerine yakın olduğunu söylenebilmektedir. Ancak insan toplulukların artmasıyla bölgenin bitki örtüsü çehresi zamanla değişmiştir. Bölgenin eskiçağdaki bitki örtüsü yüksek oranda günümüzdeki gibi olduğu tahmin edilmektedir. Alçak düzlüklerde makiler, daha sonra yamaçlardan başlayarak zeytin, çam, selvi ve sedir ağaçları bulunmaktadır (Sevin, 2013:154).

Yurdumuza has bu ağaçlar Eğridir ve Beyşehir Gölleri çevresinde yetişmektedir. 15.yy beri Atabey, Gönen Burdur Gölü ve çevresinde de haşhaş bitkisin varlığı bilinmektedir. Isparta ve civarında gül yağcılığı, bitkilerden esans üretimi, halıcılık tarihsel süreç içerisinde de önemli olmuştur (Discoveries, I:330'den akt. Özsait, 1980:39).

Ekonomik kaynak açısından günümüzde de önemli bir varlık gösteren bölge dokumalarından söz etmek mümkündür. Bunun dışında günümüzde gül, lavanta yetiştiriciliği kozmetik alanında öne çıkmaktadır.

Burdur Gölü civarında keten ve anason, tekstil bitkisi kenevir, çeşitli ovalarda ekilen pamuk, pirinç, tütün bölgenin diğer önde gelen ekonomik kaynakların olarak sıralanabilmektedir. Antik dönemlerde üzüm yetiştiriciliği yapıldığından Strabon, (XII 570) şarapçılığın yaygın ve kaliteli olduğundan bahsetmiştir (Özsait, 1980:39-40).

Antik tarihçi, coğrafyacı Strabon şöyle ifade eder; …Bölgede tabiat fevkaladedir zira Torosların zirveleri arasında öyle bir ülke vardır ki nüfusunun on binlercesini barındırabilir. Ve o kadar verimlidir ki birçok yerinde zeytin ağacı ekilidir. Ve nefis bağları ve her çeşit davar için bol sayıda merası vardır…(Özsait, 1980:40). Bütün bu bilgiler Göller Bölgesi'nin bitki örtüsünün zenginliğini göstermektedir. Bu bitkilerin çeşitli tekstil üretimi için uygun bitkiler olduğu, dokuma kültürünün oluşumu için hem hayvansal hem bitkisel ham madde kaynaklarının varlığından söz edilebilmektedir. Bölgede ki iklim özellikleri Erken devirlerde görülen yoğun yerleşimin sebeplerini açıklar niteliktedir. Strabon'un belirtiği antik dönem bitki örtüsü, bu yoğun yerleşim nedeniyle çeşitli değişimlerin sebep olmuştur. Prehistorik dönemdeki ilk yerleşmeler Burdur ve Beyşehir Gölü'nün kenarlarında gerçekleşmiştir. Günümüzden 3000-4000 yıl önce Beyşehir Gölü çevresinde ilk ormanlık alanlar zarar görmeye başlamış ve buna bağlı olarak otsu bitkiler yaygınlaşmıştır (Atalay, 2002:129). Örneğin Erbaba 'da 'einkorn', ekmeklik buğday, arpa ve mercimek gibi türlerin tarımının yapıldığı ve bunun için orman alanlarının tarım arazileri açmak için yok edildiği belirtilmektedir (Duru, 2011:159). Toplulukların artması ziraat faaliyetleri yapmayı gerekli kılmıştır. Antik dönemlerden bu güne gıda ve giyim, endüstrinin vazgeçilmezleri arsındadır. Toprağı işlemek için yapılan çeşitli faaliyetler sebebiyle doğanın tahribe uğraması kaçınılmazdır. Ancak bununla beraber ziraat uygarlıkların gelişimi ve ekonomisi için elzem olduğu bilinmektedir.

Antik kaynakların belirtiklerine göre Göller Bölgesinde çeşitli bitki ve hayvan yetiştirme faaliyetlerinde günümüz de olduğu gibi tarihsel süreç içerisinde de bulunulmuştur. Bunlardan tekstil, dokuma ve esans üretimi öne çıkmaktadır.

1.2.3. Göller ve Akarsular

İnsanoğlunun evriminde büyük bir devrim olduğu düşünülen Neolitik Devir'de avcı toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçmesi ve toprağı bir şekilde verimli hale getirebilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum yerleşim yeri seçiminde en önemli faktörlerden biri olmuştur. Göl, akarsu açısından zengin olması erken dönemlerden itibaren bölgede ki yoğun yerleşimin sebebini ortaya koyan unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Yer şekilleri, kaya çeşidi toprak yapısı zamana bağlı olarak değişimler ile oluşur. Akarsular, genel olarak yeryüzünü şekillendiren canlı varlığı içi elzem olan önemli jeolojik etkenlerdendir. Bölge akarsuları genelde kuzeyden güneye doğru akıp sularını Antalya körfezine götürür. Ortak özellikleri olarak kireçli ve bol kaynaklar tarafından beslendiği iklim kaynaklı değişkenlik gösterdiği söylenebilmektedir.

Isparta'nın güneyinde yer alan Akdağ'ın kuzey yamaçlarından inen birkaç derenin birleşmesiyle meydana gelen Isparta Çayı, Dere Boğazı'nda Minasın'dan gelen aynı isimli çayla buluşur ve daha sonra da Akdağ'ın güneyinde Ağlasun (Sagalassos) civarında toplanan sularla oluşan Ağlasun suyu ile birleşerek Aksu (kestros) akarsuyu meydana gelir. Birçok derenin sularını içine alarak yerleşme merkezlerini birbirine bağlayan kavşak noktasında Pamuk ovasında hızla akarak Antalya ovasına girer bu ovada birçok kol alarak denize dökülür (Özsait, 1980: 49). Bir diğeri Köprüçay (Eurymedon) akarsuyudur. Sütçüler civarı Toros dağlarından doğan Göller Bölgesi'ni kuzeyden güneye doğru kesen derin vadiler oluşturup dar kanyonlardan ilerleyerek Akdeniz'e ulaşan bölgenin ikinci büyük akarsuyudur. Uluborlu ilçesinde Popa /Papaiki (Hippophoras), Akçay/Yalvaç (Anthios) Bölgenin diğer akarsularıdır (Sevin, 2013:154-155). Günümüzde kurumuş olan Kestel Gölüne dökülen Bozçay (Tauros) bir diğer akarsudur. Eşler Dağı'ndan gelen birçok derenin, güneyde Rahat Dağı'ndan gelen bir kol ile birleşmesi ile oluşmuştur. Bozçay'ın her iki tarafında yer alan verimli alüvyonlu ovalar oluşturmuştur. Bölgenin bir diğer akarsuyu Çarşamba Suyu 'dur. Konya Ovası'na kadar uzanan bu su Beyşehir-Seydişehir boyunca uzanan vadiye, Beyşehir Göl'ünden aldığı suları taşımaktadır (Özsait, 1980:51).

Göllerin tamamı Toros Dağları üzerinde ya da orta Anadolu Bozdağ, Emirdağ ve benzeri masifleri arasında kalan çöküntülerde yer almaktadırlar (Lann, 1948:387). Beyşehir ve Suğla Gölü Neojen'e ait Beyşehir-Seydişehir tektonik çukuru içindedir. Eğridir, Burdur ve Acıgöl de benzer bir oluşum süreci geçirmiştir. Bazılarında tarım hayvancılık yapılabilecek otlaklara sahip büyüklü küçüklü 22 ada bulunur. Bu yerleşmeleri bazen göl kıyısına yakın seçilmiştir. Beyşehir bölgesinde tüm yerleşmeler karstik kaynakların yakınında genelde yine nehir ve göllerin yakınındaki alüvyonlu dolgular üzerinde ve yarı bataklık, sulak alanlarla çevrili karstik sırtlarda yer almaktadır. Bu bölgede çevreyle ilgili yapı Burdur ve Isparta'ya oranla daha dengeli durumdadır. Isparta ve Burdur bölgesinde kentleşmenin yarattığı tahribattan kaynaklı olduğu sonucuna varılabilmektedir (Duru, 2011:159).

Bu göllerin bazıları tatlı sudur. İnsanları cezbeden nitelikteki bu su kaynakları, erken dönemlerden beri yerleşmelerin zamanla köylerin kentlerin oluşumuna zemin oluşturmuştur. Eskiden daha fazla gölün olduğu, zaman içerinde göllerin birçoğunun kuruduğu bilinmektedir. Toplumların yaşaması ve üretime geçmesinde su kaynakları ve bunların oluşturduğu verimli ovalar, tarım ve hayvan besiciliği için uygundur. Bu durum Göller Bölgesi'nde antik dönemlerde yerleşim yeri yoğunluğu yaratmıştır.

Eldeki verilere göre bölgedeki göller batıdan doğuya doğru ele alındığında Burdur Gölü (Askania) ve batısında Acıgöl (Anaua) yer alır. Burdur gölünden doğuya doğru ele alındığında Eğridir ve Hoyran (Limnai), sonra Beyşehir (Karalis) doğusunda, Salda (Trogitis) Gölü olarak sıralanmaktadır. Yaraşlı (Takina) ile güneydoğusunda ki kurutulmuş olan Kestel (Paludes) Gölü bölgenin diğerlerine göre küçük olan gölleri olarak nitelendirilmektedir (Sevin, 2003:155).

Bölgenin en dikkat çekici gölü olan Eğirdir Gölü ülkemizin ikinci büyük doğal tatlı su gölüdür. Bölgenin önemli tatlı su kaynaklarından olan gölü kapalı havza olmaktan çıkaran, Uluborlu Ovası yönünden, Hoyran Ovas'ından inen bir takım çaylar tarafından beslenmesidir. Yüzey suları yanı sıra, göl tabanındaki eski alüvyonlar ve karstik yapılardan beslenmektedir. Bölgenin bir diğer gölü tatlı su ihtiva eden Beyşehir Gölü'dür. Tatlı su gölü olması nedeniyle içinde barındırdığı türler açısından milli park ve tarihi kültürel zenginliği bakımından sit alanı olan göl,

yörenin içme ve sulama suyu kaynağı konumundadır (Fethi, İleri ve Avcı, Kocadere, 2015:37).

Beyşehir Gölü'nden gelen sularla beslenen gölün güneydoğusunda yer alan kalkerli arazide yer alan Suğla Gölü bulunur. Diğer göller, Göller Bölgesi'ni kuzeyden çevreleyen Torosların Karakuş ve Sultan Dağları arasında yer alan Eğirdir ve Hoyran Gölleridir. Batıdan Barla Dağı, doğudan Çirişli Dağı'nın arasında yer alan birbirlerinden ayrı iki göl görünümüne sahiptir. Boğazın kuzeyde kalan kısmı Hoyran Gölü denilmekle beraber gölün tümü için Eğirdir olarak isim almıştır (Özsait, 1985:42-44). Pek çok yer altı kaynaklarından da beslenmektedir. Batı Toroslar 'da oluşmuş karstik bir göl olan Kovada Gölü, Eğirdir Gölü'nün güneye doğru uzantısı olup iki göl arasındaki dar vadi zamanla alüvyon ile dolarak günümüzdeki şeklini almıştır. Kovada Gölü ve çevresi sahip olduğu jeomorfolojik özellikleri doğal kaynakları ve biyolojik çeşitlilik sebebiyle "Millik Park" ve ardından "I. Derece Doğal Sit alanı" ilan edilmiştir (Karadağ, 2007'dan akt. Şener, 2016:50).

Bir diğer göl ülkemizdeki soda göllerinden biri olan, son yıllarda turizm açısından dikkat çeken ve hatta tahribata uğramaya başlayan Salda Gölü'dür. Tefenni- Burdur civarında Yarışlı Gölü yer almaktadır. Salda ve Yarışlı Gölleri hafif yükseltiler olan verimli ovalar içerisindedir (Türkteki, 2012:8). Bölgesinin Eğirdir ve Beyşehir Gölleri ile birlikte bölgenin diğer bir büyük gölü olan Burdur Gölü'dür. Suyu tuzlu ve göl suyu ayrıca arsenik içermektedir. Bu durum, gölde yaşayan canlı türlerinin sayısı ve çeşitliliği etkilemektedir. Göl suyunun, yaşayan canlı bakımından ekonomik bir önemi neredeyse yoktur denilebilmektedir (Yiğitbaşoğlu ve Uğur, 2010:129). Göl suyunun ihtiva ettiği zararlı elementlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

1.3. Göller Bölgesinin Tarihi Geçmişi ve Kültürel Yapısı

Anadolu yarım adası ilk çağlardan bu yana çeşitli uygarlıkların oluşumuna zemin hazırlayan jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri göstermektedir. Anadolu jeomorfolojisi bakımından kuzey ve güney de hat oluşturan sıra dağların uzanmasının yanı sıra doğuda sarp dağların güney doğuda anti Toros dağların varlığı 'kapalı' bölgeler oluşmasına sebebiyet vermiştir. Gelişmiş çeşitli medeniyetlere tanık olan Anadolu yarımadası farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmıştır (Akurgal, 2007:

15). Anadolu'nun kıtalar arası köprü olması farklı etnik kökenlerin sentezine ve çeşitli dil oluşumlarına sebep olmuştur. Geçiş güzergâhında olan ve iskân tarihinin erken devirlerde başlayan orta Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nde yer alan bu bölge tarihsel süreç içerinde çeşitli kasaba ve kent oluşumlarına tanıklık etmiştir. Bölge özellikle Antik çağda başlayan yerleşmelere ev sahipliği yapmıştır. Antik dönemde günümüzdeki Göller Bölgesi'nin sınırlarının çoğunu kapsayan bölge Pisidia olarak bilinmektedir.

Türk Tarih Kurumu belgelerine göre Isparta'nın olduğu coğrafyada yaklaşık olarak Milattan 4000 yıl önce Hititler (Etiler), 1530 yıl önce Frigyalılar, 800 yıl önce İyonlar, 600 yıl önce Lidyalılar, 546 yıl önce Persler, 334 yıl önce Makedonyalılar, 332 yıl önce Selefkiler, 190 yıl önce Romalılar hüküm sürmüştür. Isparta, Doğu Roma (Bizans)'dan dan sonra 1204'de Konya Selçuklularına geçmiştir (Böcüzade, 1983:11-12'den akt. Yüzbaşı, 2019:25).

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Oğuz Boyları bölgeye yayılmış, Selçuklu Hamitoğulları ve Osmanlı Devleti dönemlerini yaşamıştır. Türkmenlerin Anadolu'ya akın etmesi ve Selçuklu Dönemi'nde Antalya'nın fethedilmesiyle Teke Türkmenlerinin yerleşmesinden dolayı Antalya ve çevresine Teke Eli denildiği bilinmektedir (Tızlak, 2010:153). Göller Bölgesi sınırları içine de dâhil edilmektedir. Teke Yöresi olarak bilinen bölgenin sınırlarının Yalvaç-Şarkikaraağaç (Isparta) uzandığı kabul edilir (Çelepi, 2015:133).Türklerin hâkimiyetinde özellikle Beylikler Dönemi'nden itibaren Hamid ili veya Hamid Sancağı olarak geçmektedir. Cumhuriyetle birlikte de coğrafi özelliklerin yansıtan Göller Bölgesi ismini almıştır (Erdem, 1995:51). Pek çok medeniyetin gelip geçmiş olduğu bilinen Göller Bölgesi'nin kültür evreleri Peleolitik çağlardan başlamaktadır.

1.3.1. Prehistorik ve Protohistorik Dönemlerde Göller Bölgesi Kültür Evreleri

İnsanoğlu Paleolitik Dönem' in (M.Ö. yak. 400.000 – 12.000) ardından Mezolitik Dönem (M.Ö. yak. 12.000 – 10.000) avcı – toplayıcılıkla yaşam idam ettirilmiştir. Paleolitik Çağ, Kaba Taş -Yontma Taş Devri olarak isimlendirilen tarih öncesindeki insanlığın gelişme sürecindeki en uzun dönem olarak bilinmektedir.

İnsanoğlunun günümüze kadar geçirdiği kültürel evreleri sırasıyla; "Paleolitik: Eski taş, yontma taş ya da üretim öncesi evreler, Neolitik: Yeni taş, cilalı taş ya da üretim evresi ve Endüstri: Makine, enerji ya da yoğun üretim evresidir " (Güvenç, 2015:191).

Bu üç değişim evresinde Paleolitik ve Mezolitik Çağ, dönem insanının mağara duvarlarına yapmış olduğu resimler arkeoloji bilimi açısından olduğu kadar insanlığa ait bu üretimler sanat tarihi açısından da önem taşımaktadır. Bu dönemlerde birçok bölgenin kesişim güzergâhında yer alan Batı Anadolu'da yerleşim gören yerlerin başında Göller Yöresi gelmektedir.

Bölgenin yerleşim tarihinin "üst Paleolitik" evreye kadar uzandığı bilinmektedir. Anadolu tarihi açısından Paleolitik dönemi yansıtan merkezlerin sınırlı olması açısından önemli bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Bölgede bu döneme ait Kapalıin Mağarası'nda taş alet endüstrisinin başladığı çeşitli izlerini bulunmuştur. Takip eden süreçte, Anadolu'da yaklaşık 12.000- 9. 0000 yaşanan Mezolitik Çağ yerleşmelerinden (Burdur Gölünün Kuzeydoğu kışında kum tepeciği) Baladız 'da bu döneme ait mikrolit adı verilen aletler bulunmuştur. 1938 yılında çıkan bu buluntular coğrafi araştırmalar yapan H. Louis ve N. Çıtakoğlu tarafından tespit edilmiş, K. Bittel buluntuları incelemiştir. Türk Tarih Kurumu adına yaptığı 1944 yılında Ş.A. Kansu başkanlığında, kazılarda, bu çağa ait olduğu tespit edilmiştir (Özsait, 1980: 63-66).

Anadolu arkeolojik kronolojisi şu şekilde yapılmıştır.

> "Neolitik sonrası ile Anadolu'da tarihi çağlara giriş için kabul edilen M.Ö. 1950 yılları arasındaki zaman aralığı, söz konusu sistem içinde, 'Early Chalcolithic - Erken Kalkolitik', Middle Chalcolithic - Orta Kalkolitik' ve 'Late Chalcolithic - Geç Kalkolitik', Copper Age - Bakır Çağı -, 'Early Bronze Age - İlk Tunç Çağı' ve 'Middle Bronze Age - Orta Tunç Çağı' olarak, bakır ve tunç'un kullanımının başlayıp yaygınlaşmasını çağrıştıran isimler taşıyan dönem ve onların da alt ara dönemlerine ayrılarak anılmaktadır" (Duru, 2013:2).

Geç Neolitik devirde Göller Bölgesi ve çevresinin sahip olduğu fiziki koşulları sebebiyle o devir alet teknolojinin hammadde kaynakların varlığının olması açısından önemli bir merkez olduğu söylenebilmektedir. Anadolu insanının yerleşik yaşama geçmesi ve bunun neticesinde üretime başlaması Neolitik Dönem'de tüketim

toplulukları üreten toplulukları haline dönüşmesi çeşitli ilkel aletler üretmeyi gerekli kılmıştır. Neolitik Dönem'in (M.Ö. 8000-5000), insanlık tarihinde ki bu yaşam biçimindeki avcılık toplayıcılıktan, üretime böylece yerleşik düzene geçiş başlamıştır. Yerleşik yaşamla başlayan köyler zamanla gelişerek sanat, politik, ticaret gibi birçok öğeyi içinde barındıran, sosyal-kültürel hayatın merkezi olma özelliğiyle çeşitli kentler, kasabalar oluşmuştur. Zaman içinde değişen koşullar neticesinde kentlerin önemini belirleyen unsurlarda değişime uğramıştır. İskân tarihinde ele alınmış olan neolitik yerleşmeler devamında Kalkolitik (Bakır Taş Çağı) ilk Tunç Çağı'nda kasabalardan kentlere uzanan dönem içerisinde ve sonrasında sosyal-kültürel yapıda değişim göstermiş olduğu bilinmektedir. Neolitik Dönem'de Anadolu'da ilk yerleşim türleri, yapılarına göre kabaca tasnif edilmiştir. Küçük duvarsız muhtemelen mevsimlik yerleşmeler örnek teşkil edecek Suberde gibi, yine küçük orta büyüklükte duvarsız muhtemelen tüm sene boyunca ikamet edilen Erbaba, Can Hasan III yerleşmeleri gibi, sosyal oluşum ya da merkezi belirtisi olmayan küçük ila orta ölçekli duvarlı köy olarak Kurucay ve Hacılar II gibi, orta ila büyük ölçekli duvarlı özel işlevli yapıları dâhil yerleşmeler Çayönü, Çatalhöyük gibi, belli bir dereceye kadar sosyal oluşum gösteren yerleşmeler sahip Hacılar I gibi yerleşmeler kategorize edilmektedir (Yakar, 1991:287'den akt. Vanhaverbeke ve Wealkens, 2003:96). Arkeologların bazı bölgelerde yapılan araştırmalar Anadolu'da Neolitik dönemi takip eden daimi yerleşmelerin olduğu göstermektedir. Refik Duru, "Bademağacı Kazıları 1997 ve 1998 yılları çalışma raporunda; Bademağacı Höyüğü'nün Anadolu yerleşim planının örneklerinden biri olduğunu söylenen çok odalı yapılar "megaron" ya da "megaronumsu" şeklinde inşa edilmiş olduğunu belirtmiştir (Belleten LXIV, 2000:206-207'den akt. Türkteki, 2012:24).

Bölgede yapılan araştırmalar erken devirlerden itibaren yerleşme yeri olduğunu kanıtlar niteliktedir. Göller Bölgesi üzerine bölge ile ilgili araştırmalar 1909/1910 yılında H.A. Ormerod ve A. M. Woobward tarafından başlamıştır. Bölgenin tanınmasını sağlayan kapsamlı yüzey araştırmaları 1950'li yıllarda James Mellaart'ın çalışmaları neticesinde oluşturulmuştur. Mellaart çalışmalarında bölgede Neolitik ve Kalkolitik Dönem ile tarihlenen çok sayıda yerleşme tespit etmiştir (Mellaart, 1954'dan akt. Duru, 2011:157).

Anadolu tarihinin aydınlatılmasını sağlayan kazı ve araştırmaları 1957-60 yılları arasında Mellaart tarafından yapılan bu çalışmaların ardından bölgede, Refik Duru tarafından kazılan yerleşmenin ilk kez Erken Neolitik Çağ'da iskân edildiği belirlenmiştir. 1976 yılında İstanbul Üniversitesi adına Prof. Dr. Refik Duru'nun başkanlığındaki bir kurul, Burdur Bölgesi Kazı ve Araştırma Projesi'ni başlatmıştır. İki yıllık yüzey araştırmalarından sonra, 1978-1988 arasında Kuruçay Höyüğünde, 1989-1992'lerde Höyücek'te ve 1993-2010 yıllarında da Bademağacı Höyüğü'nde olmak üzere, toplam 35 yıl yörede arkeolojik araştırmalarını sürdürmüştür. Neolitik Çağ ile onu izleyen Erken Kalkolitik Çağın sonuna kadar devam eden uzun süreli yerleşmeler tespit edilmiştir (Türkteki, 2012:18-22).

Bu bölge seramik geleneği uygarlıkların gelişimi açısından önemli bir varlık göstermektedir. Arkeolojik kazılar sayesinde bulunmuş, bölgede yaşayan toplumların kendi kültür varlıklarını yansıtan günlük yaşamda kullanılan çeşitli objeler bunu göstermektedir. Bölgeye ait arkeolojik buluntular, küçük heykelcikler, alışılmamış fantastik bezeme öğeleriyle süslü, yüksek kalitede geometrik bezemeli, çanak-çömlekler ile bilinmektedir. Çağı yansıtan günümüze gelen belirgin kültür unsurlarını taşıyan buluntular olarak tanımlanabilmektedir. Bölgede ki tarihsel süreçte seramik geleneği ileri düzeyde olduğunu gösteren bej astar üzerine kırmızı boya ile çeşitli geometrik desenlerle bezeli çanakları ile tanınmaktadır (Sevin, 1996, 69).

Hacılar Burdur'un 25 km. Güney-batısında yer alan yayvan ve alçak bir höyük olarak tanımlanmaktadır. Geç Neolitik ve Kalkolitik (erken) dönemlere ait tabakalardan oluşmaktadır. Bölgenin en erken yerleşim yerini gösteren akeramik safha görülmekle beraber bölgenin diğer tabakaları ileri bir keramik kültürüne sahiptir (Özsait, 1980:71).

Görsel 2. Hacılar Seramiği, Hacılar Geometrik Desenli Kap (http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/hacilar-seramigi/, [04.06.2020]).

Kırmızı bezemeli Hacılar (Görsel 2) seramik görselinde olduğu gibi nesneye ritim kazandıracak şekilde geometrik düzenlemeler ile bezenmiştir.

Hacılar Höyüğü, çömleklerinin tipik karakteri geometrik desenler, boyalı üçgenler, dalgalı çizgiler, zikzaklar ve benekli bezemelerdir (Mellaart, 1970:59-72).

Bölgede yapılan diğer Prehistorik Çağ'a ait kazılar ve yüzey araştırmaları Harmanören/Göndürle Mezarlık Kazısı ve Yarım Höyük/Kurna kazılarıdır. Harmanören/Göndürle Mezarlık Kazısı 1989, 1991 ve 1992 yıllarında 1995- 2005 yılları arasında Yarım Höyük/ Kurna 1984 yılından itibaren yüzey araştırmalarında Prof. M. Özsait'in danışmanlığında başlamış ve başkanlığında yürütülmüştür. 1978 yılından itibaren R. Duru başkanlığında, yürütülen kazıların sonucunda bölgenin prehistorik kültürleri aydınlatılmıştır. G. Umurtak başkanlığında 2011 yılından itibaren Hacılar'ın hemen yakınında yer alan Hacılar II Höyüğünde (Büyük Höyük) kazılar yürütülmektedir (Türkteki, 2012:18-22).

Burdur bölgesi Geç Neolitik Çağ'ın bitiminden sonra terk edilmiş görünümü vardır. Bölgede iskân tarihin Kuruçay'da M.Ö. yak. 3500'lerde yeniden başlamaktadır. Bölgenin çok uzun süre yaşanılmayan bir yer haline gelmesinin, eldeki verilerle açıklanamamaktadır. Bununla beraber, aşağı yukarı M.Ö. 7200'lerde başlayan Neolitik Dönem'in, kesintisiz şekilde sürüp, M.Ö. 5800'lerde bitmiştir. Kazılardan edinilen bilgiler ışığında o zamana kadar bölgede var olan uygarlık sona ermiştir (Duru, 2013:7).

Kalkolitik Dönem ile (M.Ö. yak. 7000 – 3500) birlikte, Anadolu'da köylerin oluştuğu görülmektedir. Bu dönem Batı Anadolu'nun kendine özgü yapı ortaya

koyan Göller Bölgesi olmuştur. Neolitik Dönem' in sonunda yıkımla birlikte yeniden yerleşime sahne olan bölge kendine özgü bir kültür varlığı göstermiştir. Kalkolitik Dönem 'de Balkanlar üzerinden Anadolu'ya farklı kültürleri taşıyan göç hareketleri yaşanmıştır (Sevin, 2003:81-102).

Bölgenin en dikkat çekici höyüğü olmasının sebebi yapısı ve seramiklerinde kendine özgü öğeleri olmuştur. Hacılar seramiğinin belirgin unsurlarından olan bezeme anlayışında Hacılar seramiği çanak-çömlekleri (Görsel 4) genel olarak krem üzerine kiremit renginin tonların kullanıldığı geometrik desenler, zikzaklar, çizgili bezemeler hâkimdir.

Görsel 3. Hacılar Seramiği; Çanak-Çömlek
(http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/hacilar/, [03.06.2020]).

Çeşitli Çanak-çömleklerde dini fonksiyonu olduğu varsayılan figürlü formlarda görülmüştür. Kadın figürlü bu formlar, Hacılar seramikleri dönemine ait sanatsal yaratıcılıkların kültürel belleğe dönüşmüş örneğidir. Hacılar Kalkolitik Çağ M.Ö. 6. Bin yılın son çeyreği ile tarihlenen insan biçimli form (Görsel 4), kendine özgü yapısıyla arkeolojik yayınlarda "Hacılar tipi" olarak yer almaktadır. Ana tanrıça inancının, çanak çömlek gibi nesnelere, hayatların her alanına bu anlayışın yaygın olarak tesir ettiğini göstermektedir.

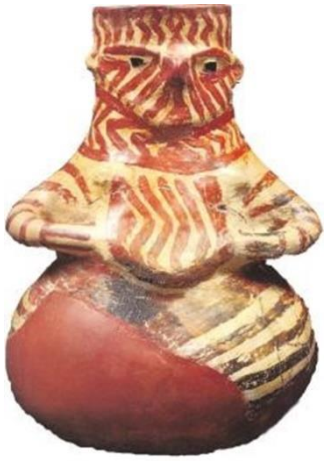

Görsel 4. Kadın Biçimli Çömlek, Hacılar, Kalkolitik Çağ (https://arkeologer.blogspot.com/2016/03/erken-anadolu-uygarliklari-ve_16.html, [04.06.2020]).

Hacılar Höyüğü önde gelen buluntularından sanatsal yaratıcılıklarını ortaya çıkardığı dini inanışların sembolü olarak yapılmış bu kadın heykelcikleri bezemeli kadın biçimli çömlekler Anadolu'da kültleşmiş nesneler olarak değerlendirilmektedir. Anadolu ve yakın kıtalarda ana Tanrıça kültürü doğmuş ve keramik figürincilik geleneğini yaratmıştır. Dönem insanların yaşam biçimlerini ve dini inanışlarını göstermektedir. Neolitik Çağ'da seramiğin ilk örneklerini veren Hacılar bölgesinde Kalkolitik Çağ'da üretilen bu desenli bezemeli çanak-çömlekler ve idoller Anadolu'daki seramik geleneği içinde sanatsal yaratıya dönüşen ilk eserlerdir (Ünal, 2003:20).

Arkeolojik buluntular, dini inanışların Anadolu'da birçok bölgede benzer olduğunu göstermektedir. Kilden ana tanrıça heykelcikleriyle bilinen diğer bir merkez Orta Anadolu'da yer alan Çatalhöyük Höyüğü'dür. Tarihi M.Ö. 7 Bin yıllarına uzanan Çatalhöyük Höyüğü 2012 yılından itibaren UNESCO tarafından 'Dünya Mirası' listesinde yer almaktadır. Bölgenin en önemli unsuru olarak Hacılar ve Çatalhöyük'teki 'Ana Tanrıca' kültürünü yansıtan bu heykelcikler, benzer kültür öğeleri gösteren dinsel-sembolik bir nitelik taşımaktadır. Anadolu'da Burdur Bölgesi figürincilik geleneğini mukayese edebilecek merkezlerden biri Kuruçay Höyüğüdür. Pişmiş toprak ve taş figürün geleneğine ait eserlerinin bazılarında benzerlik taşımaktadır (Melaart, 1963:fig.29'den akt. Duru, 1994:61).

Ana tanrıca figürinin hemen hemen tüm dünyada görüldüğü bilinmektedir. Willendorf Venüs'ü Paleolitik Dönem'de yapılmış bir ana tanrıca figürü dünyada

bilinen en eski örneklerindendir. Ancak bilinen en eski unvanını 2008 yılında Almanya'da bulunan Hohle Venüs'ü taşımaktadır. Anadolu tanrıçası ana tanrıça kültü, kendinden sonraki çağlarda yaşamıştır. Frig uygarlığında Kybele-Kibele olarak bilinmektedir (Yılmaz, 2010:49-52). Neolitik ve Bronz Çağlarında Anadolu'nun diğer bölgeleri ve Ege Bölgesi kültürlerini etkisi altına almış olduğu önemli bir kültür merkez konumunda olmuştur. Çatalhöyük'te çeşitli hayvanların evcilleştirildiği ve bazı av hayvanlarının yanında leoparı da avladıkları heykelciklerine gücü temsilen kullandıkları tahmin edilmektedir. Özellikle en bilinen formu ile ana tanrıçanın tahtının yanında betimlenmiş leoparların bulunduğu heykelcik dönem için sosyo-kültürel yapısından giyim kuşam hakkında ipuçları barındırmaktadır.

Görsel 5. Ana Tanrıça 'figürini', Kalkolitik Çağ, Hacılar (Erman, 2012:21).

Kalkolitik Çağ'a ait Burdur-Hacılar'da görülen ve sanatsal yaratıcıkları ortaya çıkartan küçük heykelciklerin (Görsel 5) yanı sıra Hacılar bölgesinde pişmiş topraktan yapılmış çeşitli damga mühürleri ve kap formları, ileri derecede bir süslemenin varlığına, gelişmiş bir keramik üretimi yeterliliğine eriştiklerini göstermektedir. Yine bölgede yer alan Suberbe ve Erbaba'da heykelcikler ve çok sayıda çeşitli aletler bulunmuştur. Özellikle Erbaba'da kemik işlemeciliğinin ileri derecede olması dikkat çekici niteliktedir. Kuruçay Höyüğü, Erken Kalkolitik Devirden Bronz Çağ'ına kadar kesintisiz yoğun bir yerleşim yeri olmuştur (Özsait, 1980: 79-78). Ancak Hacılar bölgesi hariç bu bölgede akeramik Neolitik Dönem'in gizemini muhafaza etmektedir. Göller Bölgesi'nin Neolitik Dönem 'de ve daha sonrasında gelen çeşitli topluluklar için geçiş bölgesi olarak kullanılmış olduğu

düşünülmektedir. Bölgenin en eski yerleşmelerinden olan Suberde; Hacılar, Kuruçay, Bademağacı ve Höyücek'in içinde yer aldığı kültür çevresinden farklı özellikler taşıması bakımından Göller Bölgesi karakteristiğine dâhil edilmemektedir (Duru 1999:166-170'den akt. Duru, 2011:165). Höyücek buluntularında son derece ustalıkla yapılıp, alışılmamış çeşitli 'fantastik formlu' kaplar dikkat çekicidir (Duru, 2000:66'den akt. Duru, 2011:160).

Genel olarak değerlendirildiğinde Göller Bölgesi Anadolu'da ilk yerleşmelerin akabinde dünyada köy, kent gibi kültürlerin en erken örneklerini oluşturan Hacılar, gibi yerleşmelerin ortaya koydukları kültürel varlıklar ile çeşitli yüksek uygarlıkların oluşumuna ev sahipliği yapmıştır. Bölge, Hacılar kültürü olarak tanımlanan kültürün tüm bölgeye sirayet etmesi ile Anadolu prehistoriğinde başrol oynamaktadır. Yazı kullanmaya başlamadan önceki devirler Anadolu çeşitli topluluklara ait büyüklü küçüklü beyliklerin yönetiminde olmuştur. Ancak henüz yazı kullanmadıkları halde yüksek bir kültür yapılanmasına sahip olmalarından geçiş süreci olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel çağlarda Güney Anadolu'da Geç Hititler, Anadolu'nun doğusunda Urartular, ortasında Frigler, Anadolu'nun batısında Lydialılar, Güneybatısında Lykialılar ve Ege'de İonlar medeniyet oluşturmuşlardır. Bu medeniyetler Mısırlılar, Babilliler ve Fenikeliler ile birlikte doğu ve batının sentezi olarak Hellenizm ile bugünkü dünya kültürünün oluşmasında önemli katkıda bulunmuşlardır (Tahberer, 2006:20).

1.3.2. Antik Dönemlerde (Helenistik, Roma-Bizans) Göller Bölgesi

Antik dönemde çeşitli topluluklara ve dillere ev sahipliği yapan bölge hakkında bu dönem antik kayıtlarda, ilk tarihsel medeniyetlerin oluşmaya başladığı dönemlerde yörenin kuzeyinde yer alan bölge M.Ö II. Bin yılında Arzava adıyla bilinmektedir (Sevin, 2013:152). Arzava'nın tarihi ile ilgili verilere Hitit kaynaklarında rastlanılmıştır. Pisidia ve Pamfilya'nın içinde bulunduğu birçok memleketin de içinde yer aldığı geniş bir alanda yerleşmiş olabilecekleri ilgi çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak kuzeyde yer alan kesiminin Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Arzava Krallığının hâkim olduğu düşünülmektedir (Özsait,1980: 100-105). Hitit Karalığı Dönemi (M.Ö. 1200), Antik Hattuşa'daki keşfedilen bronz tabletlerde krallığının derebeyliğine bağlı Thuntaşşa ile sınırlandırılmıştır. Temel bir

kanıt olarak Pisidia-Pmphylia-Isauria Bölgesinin Hitit döneminde kullanıldığına dair değerlendirme yapılmaktadır. Post Hitit ve Klasik Dönem (M.Ö. 1200-M.S.546) ile herhangi bir bilgi yoktur. M.Ö.2300'lerde Luvi halklarının bu bölgede hayatlarının sürdürdüğü bilinmektedir (Mellaart,1963:210; Karakaya, 2007:231). Eski Anadolu halkının kökeni ve diliyle ilgili pek çok görüş ortaya atılmakla beraber Hint-Avrupa dilleri Anadolu'da kullanılmıştır. Antik Boğazköy metinlerinde, Anadolu'da konuşulan çeşitli diller mevcuttur. Hititçe, luvca, palaca olmak üzere bu üç dil Hint-Avrupa dil ailesindendir. Luvca ilk defa M.Ö 12.13.yy ait Boğaz köy çivi yazılı tabletlerinde geçmektedir (Özsait, 1980:111). Antik dönemde Göller Bölgesi'nin ismini, burada yaşamış yerli halk olan Pisidialılar'dan aldığı bilinmektedir. Bölgeye Lydia, Frigya, Pers, Hellen ve Romalıların etkin oldukları dönemlerde farklı insan grupları geçiş yapmıştır. Bölgede Helenistik Dönem ve sonrası için genel olarak Yunanca dili, hâkimiyetini sürdürmüştür. Bunun yanı sıra Roma Döneminin ortalarına değin yerel lehçeler de kullanılmıştır (Mitchell, 1992:25-173; Hürzümlü, 2007:6).

Hitit arşivlerinden Anadolu' da Hint-Avrupa dilinin baskın olduğu görülmektedir. Pisidialılar'ın kendilerine has bir dilinin olması birçok etnik köken ve kültürün etkisi ve sentezi olmasından kaynaklanmaktadır. Pisidia halkının menşeinin Toroslar 'da yaşayan bir takım halkın olduğu ve bu halkların (Milyaslılar Solymler, Kabalialılar, Isaurialılar, Lykialılar) kökenlerinin dil bakımından birbirleriyle bağlantılı olduğu düşünülmesi bakımından Luvilerle ilişkilendirilmiştir (Sevin, 2013:151).

Kültür açısından dilin gelişimi farklı leçelerin varlığı bölgenin iletişim ağının varlığı söz konusu olmaktadır. Antik tarihteki yollar kanallar köprüler gibi ulaşım ağının kültürlerin etkileşimi ve gelişimi açısından stratejik öneme sahiptir. Göller Bölgesi'nde antik ulaşım ağı ile ilgili açık bir hat olduğu söylenememektedir. Varsayımlarla sınırlı bilgiler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmaktadır. Pisidia'nın çevre bölgelerle ile ilişkisini sağlayan boğazlar doğal yollar olarak değerlendirilebilir. Antik çağda, Yenice, Çubuk, Döşemealtı olarak üç geçit bulunmaktadır. 850 m. yükseklikte 15 km. uzunluğunda Çubuk geçidi Antalya'ya inen dik ve zor bir geçittir. Antik Klimaks geçidi olduğu düşünülen Döşemealtı

Boğazı uzunlukları neredeyse aynı ancak daha geniştir. Tarihte Bölgeye istilacılar için açık kapı olarak değerlendirilmiştir (Özsait, 1980:33).

Göller Bölgesi'nde Karayolu iletişim ağı ile pek fazla veriye ulaşılamamaktadır. Karayolu yol ağı ilgili Demir Çağı'nda bilinmezliğini korumaktadır. Yine Pers Dönemi ile ilgili açık bir kanıt yoktur. Diğer taraftan rota ve yol ile ilgili İskender'in M.Ö. 334' de seferiyle ilgili tarihi belgelerde yer almış alabileceği düşünülmektedir. Helenistik Dönem 'de Pisidia yolları bilinmemektedir. Helenistik Dönem' de Roma Cumhuriyeti'nin sistemin alt yapısını oluşturmuş olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Roma Geç İmparatorluk (M.S. 193-325) ve Bizans (M.S. 476-1071) döneminde de açık bir kanıt mevcut değildir. Pisidia Bölgesi'nde karayolu ağının başlangıcı teorik bir temellendirmedir. Başlıca sosyal ve ekonomik yığılmaların artması ve genişlemesi ve buna bağlı olarak kullanılan iletişim hatları için ana yollar oluşturulması için bir bağlam sağlamaktadır. Böyle bir iletişim ağının varlığı Asur Ticaret-kolonileri Çağı ve Hitit Dönemi'ni işaret etmektedir (French, 168-170:1992). İmparatorluk döneminde bölge içinde ulaşımın göl üzerinden yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu dönemde sikkeler üzerinde gemi betimlemelerinin yer alması ulaşımda gölün kullanıldığını göstermektedir (Özsait, 1985:140).

Antik çağ yazarlarından Herodotos ve Strabon'a göre, o zamanlar Brygler ya da Brigler adını taşıyan Frigler, Anadolu'ya Makedonia ve Thrakia'dan boğazlar yoluyla girmişlerdir. M.Ö. 8. yy.'lın ortalarında merkezi bir devlet kurmuşlardır (Sevin, 1982:248-270). Pers İmparatorluğu sırasında küçük Asya'nın içine Pisidia da dâhildir. Ege göçlerin Anadolu'da yaşanan Pers hâkimiyetinin ortalarına kadar bilinmezliğini korumaktadır. Muhtemelen Pers Döneminde Pisidia bölgesinde en büyük kültürel etki Pisidialı paralı askerlerinin faaliyetleri aracılığıyla gerçekleşmiştir (Vanhaverbeke ve Wealkens, 2001:106). Pers eyaletleri arasında ismi geçmemekle beraber Pers hâkimiyetinde kalmıştır. Büyük İskender kısmen egemenliğinden sonra Seleukoslar egemenliğine giren bu bölge M.Ö.133 Bergama krallığına, Bergama krallığından M.Ö.133'te Roma'ya hizmet etmesiyle Roma egemenliğinde kalmıştır (Sevin, 2013:152).

İskender kral tahtına çıkartıldıktan sonra M.Ö.334 yılında ordusuyla Hellespontos'u geçmiş ve Anadolu'ya girmiştir. Pers kuvvetleriyle mücadelesinde de galip çıkmıştır. Kısa sürede Adriyatik Denizi'nden Anadolu Akdeniz kıyı şeridinden Hindistan ve İndus Irmağı'na Mısır'a kadar olan bölgeleri zapt etmiştir. İskender geniş coğrafyaları ele geçirmesi ile farklı kültürlerin etkileşimi yaşanmıştır. Bu farklı kültürlerin etkileşimi Helenizm doğurmuştur. Helenizm (Helenistik) ismini bu süreci tanımlamak için Alman tarihçi J.G. Droysen tarafından kullanılmıştır (Özsait, 1982: 334-343). Pisidia'da çok sayıdaki büyük ve küçük yerleşmeler içerisinde, Helenistik Dönem öncesinden kurulmuş ve güçlenmiş olan kentler vardır. Kentler ile İlk bilgiyi B. İskender'in girişiyle bilgi edinilmiştir. Helenistik Dönemden önce kurulmuş olan Pisidia kentlerinden Termessos, Selge ve Sagalassos olarak sıralanmaktadır (Arrianos, 1. 27. 1, 1. 28. 1- 1.28.2'den akt. Özsait, 1985:112-130).

Büyük İskender devrinde kent devletçikleri oluşmuştur. İskender'in ölümünden sonra Roma koloniler döneminde kent devletçikleri yoğunluk yaşanmıştır.

1.3.2.1. Antik Pisidia Kentleri

Kentleşmenin yoğun olduğu Göller Yöresinin büyük kısmını kapsayan Pisidia'nın aralarında bulunduğu bilinmektedir. Kent, fiziksel olarak bireylerin ve bireylerin oluştuğu toplumların yaşam alanlarından oluşmaktadır. TDK kentin karşılığını şehir olarak almıştır. Şehir tanımı; nüfusun çoğu, ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı olarak geçmektedir. Kentler sürekli değişen yapısıyla uygarlıkların oluşumunu ve değişimini izleyebileceğimiz yerlerdir. Karakaş'a göre, insanların ortak gereksinmelerini karşılamayı amaçlayan ve toplumsal yaşamı örgütleyen kentler, her dönemde ve her uygarlık alanında, yeni ihtiyaçlar karşısında sürekli olarak kendini yenileme gereğini duymuştur (Karakaş, 2003:16' den akt. Soğukkuyu, 2014:44). Tarih boyunca insanların ortak gereksinimleri, onların kentler oluşturmasına sebep olmuştur. Göller bölgesinde Antik yerleşmelerin yoğun olduğu kentlerin varlığını günümüzde arkeologlarının araştırmalarıyla tarihi zamanlarda seyyahların verdiği bilgiler desteklemektedir. Antik Pisidia'nın geçiş yolunda

bulunması nedeniyle göç dalgalarından kaynaklı çok sayıda antik yerleşmeye ev sahipliği yapmıştır

Pisidia'lılar, tarih sahnesine ilk kez M.Ö. V. yy'ın sonlarında çıkmıştır. Zengin bir prehistorik geçmişi olan bu bölgenin günümüzde Göller Bölgesi denen yörenin büyük bir bölümünü kapsadığı antik Pisidia Bölgesi'nde, kentleşmenin büyük İskender sonrası dönemde ve özelliklede Roma İmparatorluk çağında oldukça ileri düzeye ulaşmış olduğu bilinmektedir (Sevin, 2013:152-155).

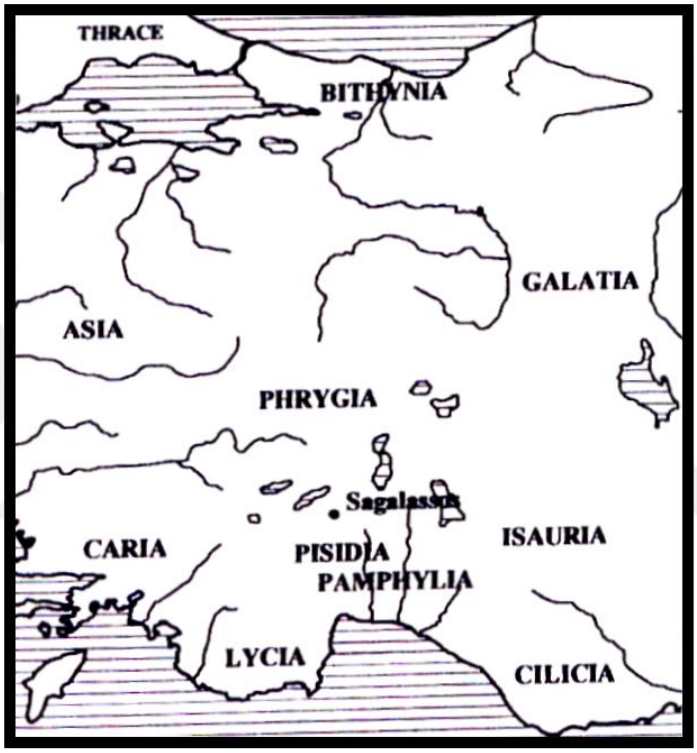

Görsel 6. Antik Pisidia Haritası
(Vanhaverbeke ve Wealkens, 2003:4).

Görsel 6.'da Antik Pisidia Haritası görülmektedir. Pisidia kentleri ile ilgili Helenistik dönem yazar Artemidoros'un belirttiği… Selge, Sagalassos, Padnelissos, Adada, Tymbriada, Kremma, Pityassos, Anblada, Anabura, inda, Arrarsos, Tarbassos, ve Termessos… olarak geçmektedir (Özsait, 1980:55). Pisidia kentlerini sayan Strabon bunların bazılarının dağlarda, bazılarının dağların eteklerinde kurulduğunu ve güneyde Pamphylia ve Milyos'a kadar uzandığını bildirmiştir (Sevin, 2013:155). Lidyalılar, Frigyalılar ve Karyalılarla komşu olduklarını belirtmiştir. Belirtilen bu sınırlarla Pisidia şehirlerini Palfilya ve Milyas'ın içlerine kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Strabon (XIV 666), Termessos'un Pamfilya' dan

gelen geçidin başında olduğunun ifade ederken Ptolemaios (V5) Termesos ve Milyas'ı daha batıdaki Kabalya'nın içine dâhil etmiştir. Strabon o zamanlara göre Milyas'ın Termessos geçit ve dağlarından İsinda'ya oradan da Sagalassos ve Apameia'ya kadar uzandığını ifade etmiştir. Artemidos'un sıraladığı Pisidia şehirleri içerisinde Milyas olarak da tanınmış Termososs, Sinda, Arassos şehirlerinin de olduğunu, ancak zamanla Pisidia'ya dâhil olarak, Pisidia'nın güney-batı sınırını oluşturduğunu belirtmiştir. Bu bilgilere dayandırılarak Antalya Körfezinin kuzeybatı köşesindeki Solyma Dağı üzerinde ve Likya-Pamfilya sınır kesiminde yer alan Trebnna'nın kuzeyinden itibaren başlayan Pisidia'nın, güneybatı hattı sınırını Likya oluşturmaktadır. Batıda Pisidia - Frigya sınırı hattında Pisidia'ya kalan antik yerleşmeler güneyden kuzeye doğru; Poltetta (Bademli), Kormasa (Eğneş), Takina (Yarışlı), Malgasa (Kavacık), Lysinia (Üveyikburnu), Apollonia (Uluborlu) ve Tymandos'u (Yassıvaran) olarak Hoyran Gölü'nün kuzeyindeki Koruç Dağlarının uzantılarıyla Sultan Dağlarına uzanır. Kuzey ve Kuzeydoğu sınırı Apollonia, Tymandos üzerinden Hoyran Gölü ve Antiokheia'nın kuzeyinden Sultan Dağlarının güney eteklerinin devamında Neapolisi (Karaağaç) Pisidia'ya dâhil edilerek Karalis Gölü'nün kuzeyine kadar ulaşmaktadır (Özsait, 1980:55-59).

Strabon'un (666), belirtiğine göre bölgenin güney sırını Pamphylia Ovası'nda son bulmaktadır. Bu kısım Selge (Zerk), Termessos (Güllük Dağı) gibi kentlerin hemen güneyinde uzanmaktadır. Antik evrelerde bölgenin sınırlarını net ortaya koymak oldukça zor olmakla beraber kabaca sınırları çizilebilmektedir. Antik Pisidia kentleri Strabon'un Artemidos'a dayanarak bölgeye dâhil ettiği Sinda (Bayırköy), Polyetta (Bademli), Hadrianoupolis (Hadriani/Eğneş/Çallıca), Takina (yaraşlı/Asar), Tymbrianassos (Örenler) Lysis'in (Erençay/Bozçay) gibi küçük kasabaları oluşturmuştur. Bölgenin güneybatı ucunda, zaman zaman Pamphylia bölgesi kentleri içine dâhil edilen Olbasa (Belenli) bulunmaktadır. Kuzeye doğru Kormasa (karacaviran), bölgenin güneybatısında Bozova düzlüğünün kuzeyinde Ouerbe (Yelten), Sibidounda (Bozova), Andeda (Yeşilyayla), Komama (Şeref Höuüğü) ve Pogla (Çomaklı) yer almaktadır. Giritli göçmenler tarafından kurulmuş olduğu düşünülen Kretopolis (Yüreğil) bulunmaktadır (Sevin, 2013:153-156).

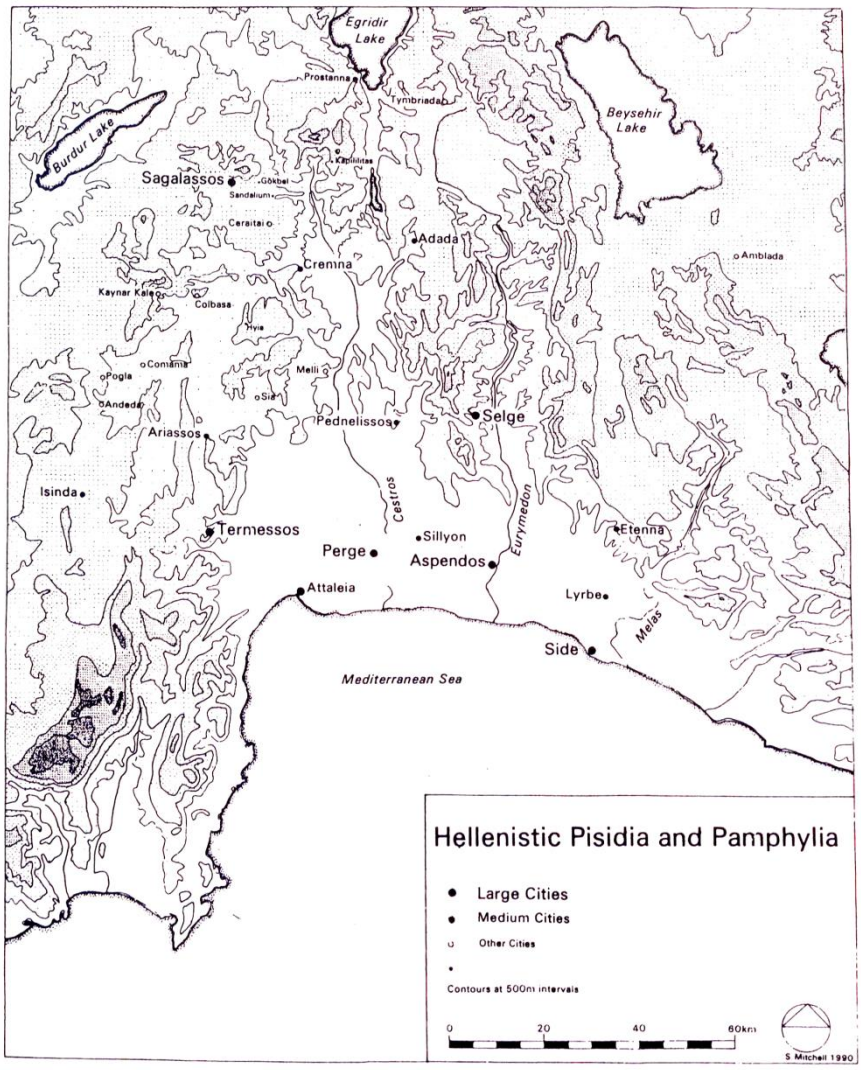

Görsel 7. Helenistik Dönem Pisidia Haritası
(Mitchell, 1992:2).

Günümüzdeki ismiyle Güllük Termessos Antik kenti, Pisidia Bölgesi'nin "Milyas" olarak anılan güneybatı bölümünde yer alır. Pisidia Bölgesi'nin bir diğer önemli yerleşim merkezlerinden biri Sagalossos'tur. Aksina gölünün doğu tarafında yer alan bu kentin, ilk izlerine Büyük İskender'in seferiyle ilişkili olarak M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarında rastlanmaktadır. M.Ö.39-25.yüzyılda sikke basılmaya başlanmıştır. M.S. III. yy'ın ortalarına kadar basılmış olan sikkeler üzerinde çeşitli unvan ve şehir sıfatları yer almıştır (Özsait, 1985:111).

Pisidia Sagalossos'un ve Anadolu'nun tarihi çağlar boyunca geçirmiş olduğu evreler hakkında araştırmalar yürütülmüştür. Kentte ilk yerleşim tahinin çok öncelerine dayandı gününüze kadar gelebilmiş anıtsal yapısıyla bölgenin en dikkat çekici antik kentlerindendir.

Arkeoloji, jeoloji, jeomorfoloji, sismoloji, keramolojik doğal ve beşeri tarihi araştırmalar gibi çeşitli disiplinlerin araştırma sahası olarak dikkat çekmiş ve ele alınmıştır. Farklı pek çok disiplinin çalışmaları ile bölgedeki özellikleri ortaya çıkartmışlardır. Marc Waelkens tarafından 1990 yılında başlatılan Sagalassos'da arkeolojik araştırmalar kentin tarihinin aydınlatılmasını sağlamıştır. Sagalassos'da Çömlekçiler mahallesinde, Marc Waelkens'e tam kazı yapma yetkisi verilmiştir. Bugün Sagalassos ve çevresinde yaklaşık 1600 m yüksekliğe kadar bulunan tek bitki örtüsü, geniş alanları kaplayan iğne yapraklı ormanın kalıntılarını temsil etmektedir. Sagalassos'da IV. yüzyılda çeşitli cürufundan çıkarılan kömür örneklerinin analizi, cam olduğunu göstermektedir. Bu dolgu bazı kireçtaşı parçaları ile üç kile bölünmüştür. Çömlekçilerin, yerel kil yataklarının (en geç Helenistik dönemde) kullandığı tespit edilmiştir (Vanhaverbeke ve Wealkens, 2001:44). Sagalassos muhtemelen bütün Güney Pisidia'nın ve Pamphylia'nın ihtiyaçlarını sağlayabilen kapasitede bir çömlek üretim merkezi konumunda olmuştur (Sevin, 2013:162).

Görsel 7.'de verilmiş olan Helenistik Dönem Pisidia haritasında da görüldüğü gibi İskender'in fethi sonucunda Sagalassos ve Pisidia bölgesi Helenizm dönemine dâhil olmuştur. Daha sonraki süreçte, Romalıların egemenliğinde kalmıştır. Hıristiyanlık döneminde Pisidia Bölgesi'nde pek çok kent, piskoposluk merkezi haline getirilmiştir. Pisidia Bölgesi piskoposluk listesinde, Sagalassos on ikinci yüzyıla kadar önemli bir yer tutmuştur. Bölgeyi, art arda gelen doğal afetler beşinci yüzyılın sonlarından itibaren etkilemiştir. Bu durumun şehrin yapay su kaynağını tahrip etmiş olduğu düşünülmektedir. M.S VI. yy' da veya MS. VII. yüzyılın başında Sagalassoslular dağın eteklerinde vadiye gitmişlerdir. Mevcut yerleşim günümüzde de aynı noktada yer almaktadır ve Bizans dönemine ait kalıntılar mevcuttur (Wealkens, 1993a:49'dan akt. Vandeput, 1997:20).

Bölgede diğer bir önemli şehir Selge'dir. Toros dağlarının güney eteklerinde konumlanmıştır. Dağlık bir yerleşimde olması sebebiyle ulaşımı zordur. Antik kaynaklardan halkın etnik kökeniyle ilgili bilgiler içermektedir. Strabon (569) Selgelileri "Pisidya Halkları arasında en dikkate değer halk" olarak tanıtmıştır (Sevin, 2013:159).

Genel olarak bölgenin kent kültürü oluşturan bölge halkının ve ya gelen çeşitli gruplar önemli rol oynamıştır. Helenistik dönemden Bizans hâkimiyeti sürecinde önde gelen kentlerden olmuştur Bu kentlerden Apollonia (Uluborlu), Antiokheia (Yalvaç), Prostanna (Eğirdir) ve Parlais (Barla) olarak bilinmektedir (Özsait, 1985:113-140).

Roma Kolonileri Çağı kentleri Antokheia, Kremna, Komama, Olbasa, Parlais olarak sayılmaktadır. Bu bölgede kent kültürü bağlamında en çok dikkat çeken ve döneminde önemli bir kent olan Antiocheia Antik Kenti'dir. Göller Bölgesi'nin güneyinde çeşitli üst Paleolitik Çağ'a kadar inen yerleşim yerleri tespit edilmiş olmasına rağmen, Yalvaç çevresinde bugüne kadar yapılan tüm araştırmalar neticesinde, yörenin kültür tarihinin Geç Neolitik Dönem 'den başladığı tahmin edilmektedir (Kuter ve Erdoğan, 2006:112).

Sultan Dağları'nın güney yamaçları üzerinde kurulmuş ve Roma kolonisi olmuş bu Pisidia kentin kuruluş tarihi bilinmemektedir. Ancak Seleukos kolonisi olduğu ve Seleukos I veya oğlu Antiokhos tarafından kurulmuş olduğu bilinmektedir (Özsait, 1985:131). Antik Antiocheia M.Ö.3. yy' da ekonomik yönden bölgenin merkezi konumuna gelmiştir (Demirer, 2003:21).

Büyük İskender ve sonrası kentleşmeyle Romalıların hâkimiyetinde birçok kültüre, çeşitli halkların siyasi olaylarına ve askeri teşkilatlanmalara sahne olmuştur. Bu bölge ekonomik ve kültür açısından isminden söz ettiren antik kentlerin varlığıyla Anadolu'ya hâkim olan güçlerin egemenliğinde bir dizi kentte ev sahipliği yapmıştır. Çeşitli insan toplulukları mensup olduğu dinlere ait yapılar bırakmışlardır.

Anadolu'nun en eski kiliselerinden biri olan St. Paul kilisesi bulunmaktadır. Diğer yapılar, Aya Yorgi ve Aya Bania Kiliseleri, Eğirdir "Nis" /Yeşil Ada'da bulunan Aya Stephanos Kilisesi, olarak sıralanabilir (Sargın, 2006:8).

Genel olarak bu kentler arasında en dikkat çekenleri, Isparta ili yakınlarındaki Sagalassos, Yalvaç ilçesinde Pisidia Antiokheia antik kenti sayılabilir.

1.3.3. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Döneminde Göller Bölgesi

Bölge Roma İmparatorluğunun MÖ 395 yılında ikiyle ayrılmasından sonra, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. Büyük Selçuklu ve Bizans İmparatorluğu arasında gerçekleşen Malazgirt muharebesinden sonra, Anadolu'ya Türk boyları akın etmiştir. Türkmen aşiretlerinin ve Türk boylarının bölgeye yerleşmesiyle, Göller Bölgesi Türk yurdu olmuştur. Anadolu'ya akın eden Süleyman Şah, zapt ettiği yerlere Türkmen ve Oğuz boylarını yerleştirmeye başlamıştır. 1071-1100 yılları arasında, Türkmenlerden Kınalı Aşireti, Pisidya'ya ulaşmış Burdur'da Şekerpınar-Hamambende'ye yerleşmiştir (Atasoy, 2013:3).

Bölgedeki önemli Türkmen aşiretleri ve boyları; özellikle Kayı, Afşar, Bayındır, Büğdüz, Yazır, Yiva ve diğer Oğuz boyları olmuştur (Çine, 2003:7; Kür, 2008:2). Bizanslılarla mücadele eden Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan (1155-1192), Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos (1143-1180) ile Isparta –Yalvaç civarında Kumdanlı'da 1176 karşı karşıya gelmiş ve Myriokephalon savaşında zafer almıştır (Runciman, 1992:345-346'den akt. Doğan, 2009:72).

Selçuklu tarihçisi, İbn Bibi'nin verdiği bilgilere göre; Isparta, 1204-1205 yıllarında Bizanslılardan Anadolu Selçuklu Hükümdarı III. Kılıçarslan tarafından alınıp Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Isparta ve çevresinin 1204 yılında fethinin ardından Gıyaseddin Keyhüsrev'in tekrar tahta çıkışı ile Isparta ve Antalya çevresinin valiliği Antalya'nın fethinde başarı gösteren Mübarizeddin Ertokuş'a verilmiştir. Isparta ve çevresi tarafından sevilen Ertokuş Bey döneminde bölgeye çeşitli mimari eserler yapılmıştır (Baykara, 1998:132- 137'den akt. Doğan, 2009:73).

Isparta ve çevresi yöreye gelmiş olan çeşitli gezginlerin anlatımlarında geçmektedir.

Isparta'ya gelmiş olan Seyyah İbn-i Battuta; zengin çarşıları olan, çok sayıda ırmak, çeşitli tarım alanları bulunan bakımlı bir belde olarak tanımlamaktadır (Parmaksızoğlu, 1986:10). 1329'da Burdur'a gelen İbn-i Battuta seyahatnamesinde Burdur Kalesi'ni anlatmıştır. Burdur'dan bahsedilen diğer tarihi kayıt, Kâtip Çelebi'nin 1600'lü yıllarda kaleme aldığı Cihannüma isimli eseri olmuştur (Türkteki, 2012:13).

İzzeddin Keykavus'tan sonra yönetim devralan Sultan I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde Selçuklu devleti siyasi, sosyal ve ekonomik alanda en ihtişamlı sürecini yaşamıştır (Uyumaz, 2003:18- 67'den akt. Doğan, 2009:73).

Selçuklular bölgede medrese, cami gibi çeşitli eserler yaptırmışlardır. Isparta il merkezinde en eski Selçuklu eseri Ulu Cami, dönem eserlerine örnek olmaktadır. Kutlu Bey tarafından yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Selçuklu dönemi diğer önemli yapıtlar Anadolu'da ulaşım ağı üzerine han ve kervansaraylardır.

Başkent Konya ve Akdeniz bölgesine arasında kalan geçit için önemli güzergâhta olduğu söylenebilir. Bölge kara yolu ulaşım ağının Akdeniz sahil boyunca kervansaraylar çağın ekonomik göstergesi bakımından en önemli yapılarıdır. Bölgenin Isparta/Uluborlu Alâeddin Cami (629 H. / 1231 M.) ve Eğirdir Hızır Bey Cami erken dönem eserlerindendir (Demirdal, 1968:86- 87'den akt. Doğan, 2009:73).

Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla yaşanan Moğol hâkimiyetinin Anadolu'da etkisi olduğu süreçte, Isparta'da XIV. yüzyılın başında Göller Bölgesi'ne yerleştirilen Türkmen beylerinden olan Feleküddin Dündar Bey tarafından Hamitoğulları Beyliği kurulmuştur (Yalçın, 1960:4'den akt. Yüzbaşı, 2019:16). Beylikler Dönemi'nde Burdur yöresi, Hamit aşiretinin başında bulunan İlyas Bin Hamit Bey'in oğlu Feleküddin Dündar Bey'in öncülüğünde merkezleri Borlu ve sonra Eğirdir olmak üzere kurulan Hamitoğulları Beyliği'nin egemenliği altına girmiştir (Göçer, 2010:3'den akt. Atasoy, 2013:4).

Selçuklular Döneminde olduğu gibi Dündar Bey döneminde bölgeye birçok eser yapılmıştır. Eğirdir'deki Dündar Bey/Taş Medresesi ile Hamamı ve Uluborlu'daki Muhiddin Çeşmesi bu döneme aittir. (Doğan, 2009:76). Hamitoğulları Selçuklu devletinin dağılmasıyla Anadolu'da beylikler devri döneminde bölgeye hâkim olmuşlardır. Hamitoğulları dönemi içinde kısa bir süre İlhanlı hâkimiyeti altında kalan Isparta tekrar Hamitoğlu Beyliğinde kalmıştır. Daha sonra Osmanlı Sultanı I. Murat döneminde Hamitoğulları'ndan Kemaleddin Hüseyin Bey, 1374 yılında yaptığı bir antlaşmayla, Isparta, Eğirdir, Karaağaç, Beyşehir, Seydişehir ve Yalvaç ile birlikte Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girmiştir. I. Murad döneminde, Osmanlı egemenliği

altına giren ancak zaman zaman Osmanlılarla Karamanoğulları arasında gidip gelen bölge, II. Murad döneminde kesin olarak Osmanlılara katılmıştır (Uzunçarşılı, 1994:51).

1402 Ankara Savaşı sonrasındaki Timur'un ele geçirdiği Hamit ili, Uluborlu ve Eğirdir'i, fetret devri yılında yeniden Osmanlı idaresine dâhil edilmiştir (Katırcıoğlu, 1958:18'den akt. Yüzbaşı, 2019:17). Osmanlı Devleti'nde eyalet teşkilatı getirilene kadar Hamit Sancağının merkezi olan Isparta, vilayet teşkilatı sürecinde Konya'ya bağlanmıştır. Daha sonra tekrar 1867 yılında burası sancak yapılmış, 1891'de Hamidâbât olarak isimlendirilmiştir (Isparta Valiliği, 1967 İl Yıllığı, 1967:101'dan akt. Yüzbaşı, 2019:18).

Isparta'da 18.yy ve 19. yüzyıl boyunca bir önceki yüzyıla göre siyası açıdan çalkantıların olmadığı bir süreç olmuştur. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na katılmasının ardından bölge, Milli mücadelede etkin rol oynamıştır. Halkın kararlı duruşu ve işgallere teslim olmadığı, silah teslimini ret ettiği bilinmektedir.

Isparta'daki direnişin simgesi olan Hafız İbrahim Efendi'nin yönetimindeki Demiralay adı verilen teşkilatlanma, İtalyanların buradan geri çekilmesinde etkili olmuştur (Isparta, 1982:3530'dan akt. Yüzbaşı, 2019:19). Isparta ve Burdur Türkiye Cumhuriyet'in ilanından sonra il olmuştur.

1.4. Göller Bölgesinin Seramik Kil Özellikleri

1.4.1. Seramik Kil Özellikleri

Seramik şekil verilip pişirildiğinde mukavemet kazanan ve plastik özelliğini muhafaza edebilen inorganik bileşiktir. En yalın tanımıyla pişmiş toprak olarak tanımlanabilmektedir. Bu özellikleri sahip plastik doğal bir malzeme genel olarak 'kil' adıyla tanınmaktadır. Dünyanın hemen hemen her yerinde kolay bulunabilen kil, kayaçların akarsuların aşındırması ile ince taneli yumuşak gri, kahverengi, kırmızı renklerde olabilir. Bu renkli killerin, mağara resimlerin de de kullanıldığı bilinmektedir. Killer suyla plastik hale getirip kurutulduğunda şeklini koruyabilme özelliğine göre özlü ve özsüz olarak ikiye ayrılmaktadır.

Plastik özeliğine sahip kil içeriği çeşitli bileşiklerden oluşmaktadır. Bu killerin mineralleri, kaolinit ve montmorillonit grubundan oluşmaktadır. Plastik

olmayanlar ise kalsit, kuvars, feldspat ve mika gibi çeşitli mineralleri içerir (Koroğlu, 2007:15-16).

Tarihsel süreçte her hangi bir bölgenin seramik üretimi söz konusu ise bölgedeki kil yatakları keşfedilmiş, uygun koşullar sağlanmış ve kullanılmış anlamına gelmektedir. Geleneksel seramik üretimi için elzem kaynaklar uygun kil yatakları ve su olmuştur. Geleneksel yöntemlerle pişirim için yakacak malzeme sağlamak, şekillendirmeden sonra diğer elzem aşama sinterleşme için gereklidir. Günümüzde seramik üretimi için, kil yatakları ve su kaynakları varlığına ilaveten ulaşım imkânı ve teknoloji gibi faktörlerde önem az etmektedir. Sanayi devrimi ile başlayan teknolojiye dayalı üretim yöntemleri de değişmiştir. Seramik üretiminde fırınlama yöntemleri, ilkel pişim yöntemlerine göre büyük farklılıklar göstermektedir. Ana unsur pişirme aşamasında, bünyede suyun atılması ve kurumuş olan seramik mamulün pişirilmesi ile mukavemet kazanması sağlanır. Kuruma ve pişme aşaması sonunda killer hacimsel olduğu gibi bünyede gözle görülür renk değişimi geçirir. Killerin kuru küçülme payları özlü ve özsüz olmalarına göre farklılık gösterir. Aynı şekil de pişme sırasında da küçülen mamuller kilin özlülük derecesine göre değişkenlik gösterdiği gibi, pişme sıcaklığının derecesi de etkilemektedir. Kilin plastik özelliğinin keşfedilip ateşte mukavemet kazanması ile ilk üretimlerin Üst Paleolitik Çağlara kadar uzandığı bilinmektedir. Nasıl keşfedildiği ile ilgili 'Ocak Teorisi' ve 'Sepet Teorisi' olarak iki farklı görüş mevcuttur. İlk görüş yanan ateşi korumak amacıyla çukurlarda yakılması sonucunda kilin bu ısı sonucunda sertleşmesiyle keşfedilmesi diğeri ise, saz ve kamış gibi bitkileri örerek sepet yapmaları ve bu daha dayanıklı hale getirdiği düşüncesiyle sepetlerin kile bulanması düşüncesi üzerine dayanır (Çevik, 2009:563-564).

Kilin niceliklerine göre kalitesi belirlenir. Bunlar mineral yapısı, plastikliği, parçacık büyüklüğü gibi çeşitli unsurlara bağlı özelliklerine uygun kullanılan üretim alanları için tasnif edilirler. Kimyasal analizlere tabi tutulan kil ile ilgili çalışmalar birçok disiplini içine alan kolektif araştırmayı gerektirir. Seramik çamurunun veya bünyesinin hammaddeleri; kil – kaolin, kuvars, feldspat mineralleridir. Reçetede yüzde oranlarına göre kullanım yerleri (Görsel 8) gösterilmiştir.

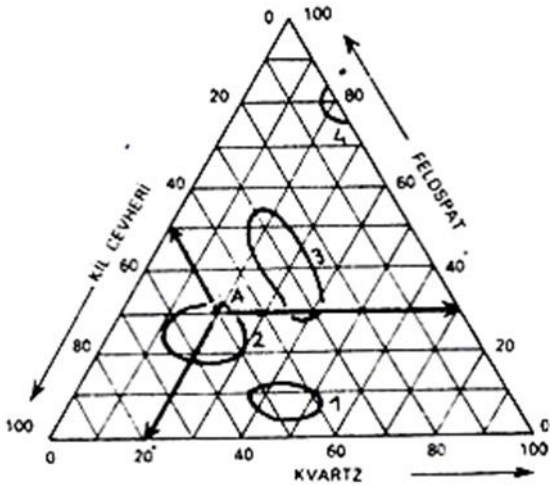

Resim 75

Hinz'e göre çizilen
(KC – Q – F) üçgen diyagramı.

Görsel 8. Kil, Kuvars, Feldspat Üçgen Diyagramı (https://avesis.yildiz.edu.tr/aygul/dokumanlar, [30.06.2020]).

Kil, kuvars, feldspat üçgen diyagram çiziminde 1. Feldspatlı akçini bölgesi, 2. Sert porselen bölgesi, 3. Yumuşak porselen bölgesi, 4. Dental seramik bölgesi görülmektedir (https://avesis.yildiz.edu.tr/aygul/dokumanlar, [30.06.2020]).

Kil, insanoğlunun ateşi kullanmasıyla başlayan erken dönemlerden itibaren doğada kolay bulunabilir olmasından dolayı ilk ilkel çeşitli araç gereçlerin ve çeşitli yaratımların ana malzemesi olmuştur. İnsanlık tarihine arkeolojik buluntular sayesinde ışık tutan seramik sanatı, ateşin keşfedilmesinden sonraki tarihlerde başlayarak toplumların ihtiyaçlarına, yaşam biçimlerine sanat anlayışına göre şekil almıştır. Seramiğin serüveninin yapılan incelemeler sonucu,

> "Seramiğin ateş ile olan ilintisi çok önemli olduğundan, ancak ateşin bulunup kullanılmasından sonraki tarihlerde seramik yapılabilmiştir. İlk seramiğin, incelemeler sonucu, M.Ö. onuncu ve dokuzuncu binlerde üretildiği saptanmıştır. En eski ve önemli seramik buluntulara Türkistan'ın Askava bölgesinde (M.Ö.8000), Filistin'in Jericho bölgesinde (M.Ö.7000), Anadolu'nun çeşitli höyüklerinde (örneğin Hacılar, M.Ö.6000) ve Mezopotamya olarak adlandırılan Dicle-Fırat nehirlerinin arasında kalan bölgede rastlanmıştır " (Arcasoy, 1983:1).

Bilinen en eski çömlekler Mezopotamya ve Anadolu'yu işaret etmektedir. Arkeolojik buluntular, Anadolu'da yerleşmiş bir çömlekçilik geleneğinin olduğunu göstermektedir. Arkeolojik seramik buluntuların, karbon tarihleme yöntemi ile toplumların kültürlerini aydınlatıp kronolojik sıralamasında yardımcı olması

bakımından kültür belleğinin parçalarını birleştirmede payı büyüktür. Çünkü balçıktan yapılan, içine bir takım gıda koymaya yarayan bu ilk işlevsel yaratımlar insanoğlunun ilk yerleşik düzene geçmesiyle ihtiyaçlarını muhafaza edecek bir takım işlevsel araç gereçler üretmesinin başlangıcıdır.

İlk seramik çanak-çömleğin Japonya'da M.Ö. 12 bin yıllarına tarihlenen Jomon kültürüne ait olduğu bilinmemektedir. Çömleğin gelişimi ve yayılımı Yakındoğu'da kap-kacak üretimin artmasıyla ilişkili olmuştur. Çanak-çömlek, Neolitik Çağ'da ortaya çıkmıştır. Bu evrede yeni ihtiyaçların çıkmasıyla, bunlara çözüm getiren insanoğlu, çağın koşullarına göre ürettiği yeni bir teknoloji olarak seramiği, çağlar boyu kullanmıştır. Seramikler arkeolojik açıdan, ait olduğu dönemlere ait bilgiler vermektedirler. Neolitik dönem, seramik bulguların ışığında Çanak-Çömleksiz ve Çanak-Çömlekli Neolitik Çağ olarak iki döneme ayrılmakta ve arkeolojik veriler tarihlenmektedir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997:1635).

Anadolu insanları, ihtiyaçlarını karşılamak için Neolitik Çağ'ın başlarında ağaçtan ve taş malzemelerden yapılmış kap-kacaklar kullanmışlardır. İlerleyen süreçte seramik kap kacaklar kullanılmıştır. Anadolu'da M.Ö.7. Binde Konya, Burdur, Antalya bölgelerinde ilk seramik buluntulara rastlanmaktadır (Ünal, 2003:20). Tarihsel süreç içerisinde kilden ürünler, pişirildikten sonra mukavemet kazanması nedeniyle eski uygarlıklardan günümüze kadar gelebilmişlerdir.

Seramik; kap-kacak banyo kabı, lahit, mektup, mühür, mimaride kullanılan malzemeler, eski insanların inançlarıyla sembolleşen heykelcikler, riton, urne gibi çok çeşitli amaçlara ve işlevlere sahip ürünlerde karşımıza çıkmaktadır. Orta Anadolu, M.Ö. 3000'lı yılların son çeyreğinde, Asurluların Anadolu'yla ticari ilişkileri, sanatsal ve kültürel açıdan etkileşim yaratmış ve seramik çömlekler daha nitelikli hale gelmiştir. Yine M.Ö.6. ve 5. yüzyıllarda Yunan çömlek biçim ve boyutlarında nitelikli standartların ortaya koyulması, gelişen ticari ilişkiler vasıtasıyla yakın çevre seramik üretim kültürünü etkilemiştir. Seramik üretiminde, Atina'da M.Ö. 450 yılında çömlekçilerin 'Kerameikos' ismini alan yerler oluşturması ilk endüstrileşme adımları olarak önemlidir (Türedi Özen, 2002:10-5).

Seramik, toplumların ihtiyaçlarına göre şekil alan bir üretim sistemiyle tahıl saklamak için kullanılan büyük çömlekler, idoller, yazılı tabletler belgeler, oyuncak

ve çeşitli aletlere kadar günlük yaşamın içinde olmuştur. Tornanın da keşfedilmesiyle daha sistemli bir üretime geçilmiştir. Toplumsal yapıyı ortaya koyması bakımından seramik üretim geleneği, çağlarlar boyunca toplumların somut kültürel varlıklarını oluşturmuştur.

Geleneksel işlevsel üretimlerin yanı sıra modern seramik sanatı dışında çeşitli endüstri alanlarında önemli bir hammadde olarak kil karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir hammaddenin ateşle buluşturulmasıyla başlayan seramik sanatı, çağlara tanıklık etmiş bir kültür taşıyıcısına dönüşmüştür. Çağın beraberinde getirdiği teknolojik ilerlemelerle kil, seramik sanatı ve birçok disipline malzeme olmuştur. Özellikle 19.yy ve 20.yy'larda yaşanan gelişmeler çalışma sahası genişlemiş endüstriyelleşme ile ileri teknoloji seramik kavramını doğuracak kadar farklı birçok alanda kullanılmıştır.

Tablo 1. Geleneksel ve İleri Teknoloji Seramiklerinin özellikleri https://avesis.erciyes.edu.tr/resume/downloadfile/nuriburak?key=78fffaaf-71cc-4c1f-82e3-f82790ab8f98, [15.01.2021].

	Geleneksel Seramikler	İleri Teknoloji Seramikler
Hammadde	Doğal kaynaklar (Kil, Kuvars, Feldspat vb.)	Yapay Hammaddeler (Al2O3, SiC, Si3N4, B4C, ZrO2 vb.)
Şekillendirme	Elle, Kalıpla, Slip Döküm, torna	İzostatik Pres, Ekstrüzyon
Sinterleme	Yüksek Derece	Yüksek Derece
Mikroyapı	Çok fazlı ve kaba taneli yapı Optik Mikroskopla inceleme	Tek veya iki fazlı ve ince taneli yapı
Ürünler	Çanak-çömlek, Porselen eşya, Tuğla, Kiremit	Türbin kanadı, Nükleer yakıtlar

Tablo 1'de Geleneksel ve İleri Teknoloji seramiklerinin hammadde, şekillendirme, pekiştirilmesi ve ürün özelliklerini genel olarak göstermektedir.

Seramik sanatı için kendi salt gücü ve içeriği ile ilgili farklı tanımlamalara sahiptir. “Kil sanatı” (clay art) ve ya sadece kil (clay) kelimesi ile tanımlanması söz konusudur. Silikat içerikli seramiğin olmazsa olmaz özelliğinden dolayı seramik sanatına, “silikat sanatı” olarak tanımlamalar da getirilmiştir. İngiliz terminolojisinde geleneksel, yani kil esaslı seramik; pişmiş ürünün gözenek (por) yoğunluğuna, yani pekişme durumuna dayalı earthenware, stoneware ve porselen olmak üzere üç ana başlık içinde sınıflandırılmaktadır. Yaygın bir tanımlama olarak dünyada kabul görmüştür. Farklı bir kabul görmüş tanımlama İtalyanca “pişmiş toprak” anlamına gelen “Terracota”, Türkçede “terrakotta” olarak yer bulmuştur (Yılmaz, 2019:21).

1.4.2. Göller Bölgesi Seramik Kil Yatakları

Anadolu dünyada isminden söz ettirecek Prehistorik dönem yerleşmelere tanıklık etmiştir. Göller Bölgesi, Neolitik dönemlere uzanan seramik kültürüne ve geleneğine sahip olmuştur. Bölge, Prehistorik Dönem ve sonraki süreçte farklı kültürlerin halkların çeşitli beylikler kent devletçiliklerin yapılanmasına çeşitli bayındır çalışmalarına sahne olmuştur. Bölgede ilkel dönemlerden itibaren çeşitli somut kültürel varlıkların oluşumunda önemli bir yere sahip olan seramik çanak-çömlek, çeşitli araç-gereçler yapımında kullanılan kilin varlığından söz edilebilmektedir. Göller Bölgesi’nin çeşitli akarsuların oluşturduğu karstik kaynaklar bakımından zenginliği seramik üretimi için imkân sağlamaktadır.

Bu bölge çeşitli jeolojik devirlerde oluşmuş yapılar tarafından çevrilmiştir. I. Zaman Paleozoik Devir kökenli yapılar havzayı kuzeyden ve doğudan çevreleyen Sultan dağlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu dağların temelini metamorfik şist, kuvarsit ve kireçtaşı mercekleri oluşturmuştur (Abdüsselamoğlu, 1958:2665). Çeşitli kil yataklarının varlığı Prehistorik dönemlerden itibaren keşfedilmiş ve seramik üretimi için hammadde kaynağı olarak kullanılmıştır. Bölgede kil ihtiva eden Ağlasun civarında Sagalassos antik kentin hemen doğusunda, senklinal yapısından dolayı merkezde akıntı ve yeraltı suyunu biriktiren ofiyolitik ana kayayı tektonize etmiştir. Bu nedenle, ana kil minerali olarak smektit içeren artık kil kütlesi burada depolanmıştır. İyi plastisite özelliğine sahip oldukça fazla miktarda kil minareli ve diğer mineralleri içermektedir (Degryse, 2001:46-58’den akt. Vanhaverbeke ve Wealkens, 2003:16).

Bölgedeki diğer kil minareli için antik kent Antiocheia Yalvaç'ta geniş yer kaplayan neojen sahaları bulunmaktadır. Özellikle akarsuların etkisiyle parçalanmış olan sahalarda ve ovaların etrafında yer almaktadır. Yalvaç - Yarıkkaya havzasını dolduran Neojen istifi egemen kaya bileşenlerine dayanılarak oluşum tabaka dizisi aşamasında beş ayrı kaya birimine bölünmüştür. Bunlar alttan üste doğru; Bağkonak, Madenli, Yarıkkaya, Göksöğüt ve Kırkbaş tabaka dizisidir. Bu kaya birimleri alüvyonlu yelpaze, göl ve akarsu ortamlarında çökelmiş tortul bileşenleri içerir. Havzanın kenar bölümlerinde alüvyonlu yelpaze ve akarsu tortulları, orta bölümlerde ise gölsel tortullar egemen olarak çökelmişlerdir (Yağmurlu, F:1991'den akt. Gürsal, 2009:8).

Kil minerallerinin genel hatlarıyla tespiti incelenmek üzere ince kesitler alınarak yapılabilmektedir. Ancak kil minerallerinin tam ve ayrıntılı tespitleri için X-Ray difraksiyon yöntemi kullanılır.

Deniz, Ünal ve Yağmurlu (1999) Isparta kil yataklarının seramiğe uygunluğunun araştırılması adlı çalışmalarında; kil yataklarının jeolojisini Isparta ve yakın çevresindeki kil yatakları oluşum şekli bakımından, Neojen havzalar içinde yer alan killer ve fluviyal ortamlarda oluşan killer olarak incelemişlerdir. Fluviyal ortamda oluşan killerin genel özellikleri akarsuyla meydana gelmiş yer şekillerinden kaynaklı oluşumalardır. Isparta ve çevresindeki fluviyal oluşumlu killerde genel olarak bölgeyi çevreleyen yükseltilerin arasından geçen akarsular kaynaklı kil içeriği açısından benzerlik göstermiştir.

Bölgenin akarsu bakımından zengin olması sebebiyle kil oluşumu akarsu süreçleriyle oluşmuş yer şekilleri fluviyal jeomorfolojik oluşumlar olarak tanımlanmıştır. Isparta ve civarında Ağlasun -Kibritovası ve Sütçüler olmak üzere üç fluviyal kil yatağı tespit edilmiştir. Bölgede kuzey, kuzey-doğu ve kuzey-batı yönlü gösteren Neojen devirli havzalar gölsel tortullardan oluşmaktadır. Toplam tortul kalınlığı 500 ile 1000 m civarında ki tortullar çakıl taşı, çamur taşı, kil taşı, marn ve traverten özelliğindeki kireçtaşı ihtiva eder. Kimyasal ve deneysel çalışmalar sonucunda bölgedeki fluviyal killerin geleneksel seramik üretimi için çömlekçi çarkında şekillendirilmeye ve aynı zaman da artistik seramik çalışmalarda kullanıma uygun özellik gösterdiği tespit edilmiştir (Deniz, Ünal ve Yağmurlu, 1999:74).

Sanatsal ve geleneksel seramik üretimi için uygun kil değerlerine sahip olduğu gibi yapı malzemesi üretimine uygunluğu da söz konusudur. Isparta ve çevresinde kil yataklarının tuğla yapımında da kullanılabilir olduğu yapılan çalışmalar da gösterilmektedir. N. Bilgin, A. Bilgin, H. A. Yeprem tarafından gerçekleştirilen 'Isparta Killerinden Tuğla Üretimi' adlı çalışmada bölge kili tuğla üretimine uygun olduğunu belirlemek için bir takım incelemelere tabi tutulmuştur. Elek analizleri, kilin tuğla üretimi için istenilen nitelikte olduğunu göstermiştir. Çanaklı Köyü yakınında bulunan kil ocaklarından alınan numuneler incelenmiştir. Kuru küçülme oranı % 4,52 ile % 5,84 aralığında değişmektedir. Kuru küçülme değerinin bu oranlarda olması, kil minerallerinin montmorillonit türü, şişebilen killerden olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma bölgede tuğla üretimi için uygun kil yataklarının olduğu göstermiştir (Bilgin, Bilgin ve Yeprem, 2009:206).

Günümüzde Ağlasun'un yakınlarında Sagalassos antik kentin çevresindeki alanın aksine Çanaklı Havzası klasik kentin yaklaşık 8-15 km güneyindeki Ağlasun Havzası'nın güney uzantısı olan tektonik bir intermountain havza özelliği göstermektedir. Başlıca kireçtaşı ve fliş oluşumlar ile dağlar tarafından çevrilmiştir. Havzanın orta kısmına doğru kolektif çökeltiler mevcuttur. Havzanın alt kısmı, bir dizi koyu toprak içeren kahverengi kompakt killerden oluşan başka bir birimi kapsayan 2 metre kalınlığında gri kil ünitesinden oluşmaktadır. Havzanın güneybatısında, açıkça plaj yatakları olan bir takım kahverengi toprak horizonları içeren kaba tortular gözlenmiştir. Bu gri ünitenin, göl karakterini taşıdığını göstermektedir. Arkeolojik buluntulardan Roma çanak çömlek kırıklarında bu kil özellikleri içerdiği onaylanmış (Vanhaverbeke ve Wealkens, 2003:46).

Bölgede seramik için uygun kil yataklarının varlığı, erken dönemlerde keşfedilmiş bölgeye hâkim olan topluluklar tarafından kullanılmıştır. Bu Antik dönemlerde bölge için ekonomik kaynaklardan biri olmuş olduğu düşünülmektedir.

a.

b.

Görsel 9. a. M.Ö.25-.M.S.15 yy Sagalassos Kırmızı Astarlı Küçük Seramik Örnekler, b. M.S. 5. yy. Su Matarası (https://cekergezer.com/sagalassos-antik-kenti/ , [03.11.2020]).

Bölgede Antik dönemlerde bu kentler arasında seramik üretimi açısından Sagalassos kenti, önemli bir merkez olmuştur. İlkel dönemlerden itibaren çeşitli somut kültürel varlıkların oluşumunda önemli bir yere sahip olan seramik çanak-çömlek ve çeşitli araç-gereçler yapımında kullanılan kilin varlığından antik dönemlerden söz edilebilmektedir. Görsel 9.'da verilmiş olan örnekler, Sagalassos kentine ait, ince cidarlı çanak- çömlek ve bezemeli su matarası buluntularıdır.

II. BÖLÜM

2. İLKEL DOKUMA ALETLERİ

2.1. Dokuma Tarihi ve Kültürü

İnsanoğlu, içgüdüsel olarak korunmak, güzel görünmek veya dinsel kaynaklı sebeplerden dolayı örtünmek için doğada kolay bulunan yapraklardan ve hayvanların postundan yararlanmışlardır. Çeşitli hayvanları derisinden, tüyünden, salgısından ve çeşitli bitkilerden faydalanmışlardır. Daha sonra koyunların evcilleştirilmesiyle elde edilen tekstil ürünleriyle taş devrinden beri örtünmek ve giyinmek için çeşitli yöntemler ve malzemeler geliştirmişlerdir (Gürcüm, 2013:22). Tekstil terminolojisi ile ilgili olarak ipliğin ve diğer elemanların yapım hakkında Yakın Doğu ve Akdeniz bölgesindeki eski yazılı belgeler kaynaklık etmektedir (Desrosiers, 2010:33). Bu yazılı belgeler çağın dokuma ticareti hakkındadır. Bu kaynaklar sayesinde M.Ö.2. Bine ait tabletlerden Orta Tunç Çağ'da Anadolu'ya yakın bölgelerle kumaş alış-verişi yapıldığı bilinmektedir (Fazlıoğlu, 2001:4). Günlük yaşamda kullanılan çeşitli malzemelerden yapılmış aletler, dokuma alanında ilkel yöntemleri oluşturmuştur. Eski deyiş ile "Tokımak" günümüzde "Dokumak" filinin kaynağı olan tokmak sözü tokmaklamak fiilini karşılayan sıkıştırmak, sıkılaştırmak anlamından gelmektedir. Herhangi bir şeyi tokmaklayarak, tokmak ile vurarak bir şeyler üretmek anlamını taşımaktadır. Osmanlı Dönemi'nin sonuna kadar, tokmak ile dövülerek üretilen kılıç ve benzeri silâhlar gibi ürünler içinde kullanılmakla beraber halı, kilim vb. gibi tezgâhta iplik düğümlerinin sıkıştırılmasıyla yapılan işe "dokumak" fiili geçerli olmuştur. Günümüzde sadece halı, kilim ve kumaş üretmek için kullanılmaktadır (Genç, 1997:8). İnsanoğlu örtünme, korunma gereksinimlerini doğadan yararlandıkları malzemelere bir takım uyarlamalar yaparak karşılamıştır. Hayvanların ve bitkilerin evcilleştirilmesiyle elde ettikleri hammaddeyi kullanabilmek için çeşitli dokuma aletleri geliştirmiştir.

Dokumacılıkta kullanılan ve geliştirilen çeşitli ilkel aletler öncelikle ip üretilmesi için tasarlanmıştır. İp eğirme işlemiyle başlayan dokumacılığın tam olarak nerede başladığı net olmamakla birlikte ip üretiminin, Paleolitik Çağlara uzanan bir geçmişinin olduğunu o devirle tarihlenen çeşitli buluntular göstermektedir. Üst Paleolitik Dönem 'de iplik yapımında bitkisel lifler kullanılmıştır. Bu bitkisel liflerin

en erken örnekleri Avrupa'da Dolni Vestonice I, II ve Pavlov I (Çek Cumhuriyeti) yerleşimlerinde M.Ö. 28.000 yıl öncesine ait, kalıntılar oluşturmaktadır (Soffer, Adovasio vd., 2000:813'den akt. Ergün, 2013:15). Dokuma tarihinin bu dönemde başladığını gösteren tekstil buluntularını destekleyen, 'dokuma çubuğu' olarak tanımlanan hayvan kemiklerinden yapılmış aletler göstermektedir (Soffer vd., 1996:527-530'den akt. Ergün, 2013:16). Arkeolojik araştırmalarda bulunmuş iplik kalıntıları ve bu iş için geliştirilmiş çağının teknolojisini yansıtan çeşitli araç-gereçler, bulunduğu coğrafyada dokuma kültürünün izini sürmeye yardımcı olmaktadır. Tarih öncesi devirlerde kültürlerin gelişimi bölgelere göre farklılıklar göstermiştir. Kültür evrelerinin farklı toplumlarda coğrafi şartlara bağlı olarak değişim göstermiş olduğu bilinmektedir. Dokuma kültürünün gelişiminde bu coğrafi özelliklere bağlı olarak değişmektedir. Hayvanların evcilleştirilmesiyle yün daha sonraları ipek, tarım faaliyetleri göstererek bölgenin coğrafi özelliklerine bağlı olarak yetiştirilen çeşitli keten, pamuk gibi bitkilerin ehlileştirilmesiyle arkaik insanların örtünme ısınma, korunma gibi tahmin edilen çeşitli gereksinimlerinden dolayı elde ettikleri bu hammaddeleri dokumuşlardır. Dokuma kültürü, yününden kılından yararlanabilecek hayvanların evcilleştirilmesiyle başlamıştır. Yün, keten, kenevir, pamuk vb. ham maddeler çeşitli aletlerle eğrilip ip haline getirildikten sonra dokuma tezgâhlarında dokunmuşlardır (Fazlıoğlu, 2001:10). İplik üretiminin en erken izlerini M.Ö.17.000 yılına ait Fransa'da Lascaux mağarasında Feline galerisindeki buluntular oluşturmaktadır (Soffer vd., 2000: 813'den akt. Ergün, 2013:16). En erken örneklerini teşkil eden yünlü iplik kalıntıları ilk medeniyetlerin merkezi Mezopotamya ve Güney Amerika'yı göstermektedir. Mısır, Nineveh ve Babil kazılarında, piramit mezarları ve Peru tapınaklarında bulunmuştur (Gürcüm, 2013:22). Ancak dokuma tarihinin kumaş haline getirilen yün ile başladığı düşünülmektedir.

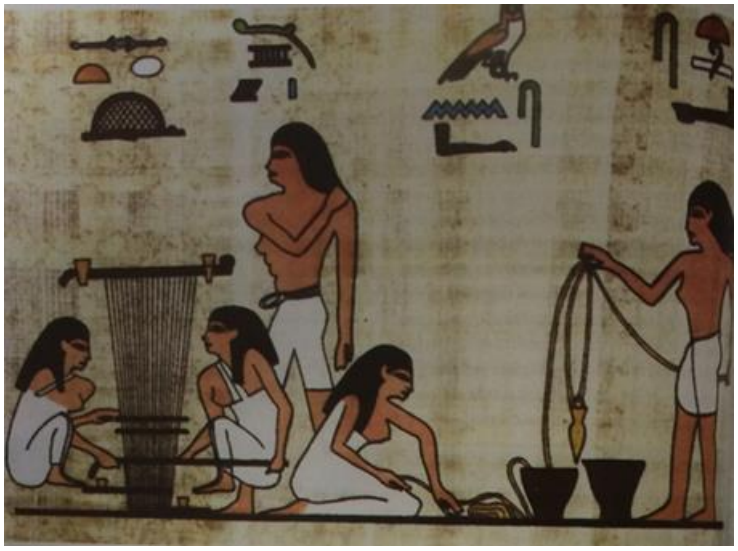

Görsel 10. Beni Hasan'da Mezardaki Duvar Resminde Dokuma İşi Betimlemesi, Detay (Gürcüm, 2013:80).

Dokuma kültürün varlığının çoğunlukla tapınaklarda, mezar buluntularında ortaya çıkması antik dönem dokumacılık işinin oluşturduğu kültürün gündelik hayatın elzem bir parçası ve itibarlı bir uğraş oluşunun göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. İlk çağ uygarlıklarında ahiret inançlarından kaynaklı mezar yapılarında ölü hediyeleri arasında dokuma aletlerini, dokuma parçaların bulunması ilkel dönemlerden başlayan dokuma kültürünü göstermektedir. Mısır' da antik mezarlarda dokuma alet ve tezgâhların bulunmuştur. Antik Mısırda, Beni Hasan mezar duvar resminde dokuma işi betimlenmiştir (Görsel 10). Bu veriler Mısırlıların dokumada kullanılan tezgâhları anlamamızı mümkün kılmaktadır. M.Ö 2000 yılına kadar keten dokumaların yere bağlı yatay basit bir düzenekte uygulandığını göstermektedir (Aytaç, 1982:258). Antik Çağda özellikle kadınlara ait mezar stelleri, lahitler üzerinde yün eğiren kadın betimlemeleri vardır (Karaca, 2012:136). Ağırlıklı olarak iş bölümünde ip eğirme işini bayanlar yapmışlardır. Arkeolojik kazılarda ki mezar buluntularında bayanlara ölü hediyeleri aralarında örekelerin olması da bunu desteklemektedir (Lovén, 2003:232). Yün eğirme ve dokumacılık ile ilgili mezar stellerinde, mühürlerde ve çeşitli kabartmalarda ki betimlemeler antik dönemlerdeki medeniyetlerin sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Dokumacılığın tam olarak nerede başladığı net olmamakla birlikte gelişmiş halı dokumacılığın varlığı sebebiyle yünlü halı dokumacılığın Orta Asya'da başladığı ileri sürülebilmektedir. Koyun ve yünün tarihçesinin Orta Asya'da başladığı ve

göçler aracılığıyla öncelikle yakın çevresi bölgelere yayılmış olduğu varsayılmaktadır (Gürcüm, 2013:22). Dokumacılık, Orta Asya bozkır kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Orta Asya'da yaşam biçimlerine uygun olarak koyun-keçi yetişmelerinden kaynaklı dokumacılık gelişmiştir. Türkmenistan'da II. Binyılın ilk yarısına ait kadın mezarlarında halı ve kilim yapımı için kullanılan bıçaklar mevcuttur (Dalley, 1991:118'den akt. Ergün, 2013:18). Orta Asya'da halı yün dokuma sanatının en eski örneği günümüzde St. Petersburg Hermitage Müzesi'nde bulunan dünyanın ilk halısı, teknik olarak Türk düğümü ile dokunmuş Pazırık halısıdır. Hun kavimlerine ait kurganlarda yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. III. II. yy. olarak tarihlenen Altay bölgesi 5. kurganda bulunmuştur (Aslanapa ve Durul, 1973:55; Yetkin, 1991:2'den akt. Deniz, 2005:81).

Görsel 11. Pazırık Halısı (https://arkeofili.com/dunyanin-en-eski-halisi-pazirik-halisinin-dovmeli-sahipleri-inceleniyor/, [16.06.2020]).

Kurgan yapı unsurları gelecekteki İslam sonrası oluşan Türk sanatında anıtsal mimari özelliği gösteren türbe ve kümbetlerin ana kaynaklarından olmuştur. Türklerin ölüm ile ilgili inanışlarından kaynaklı döneme ait mezar yapıları ölünün eşyalarıyla gömüldüğü bir alandır. Hun Devri veya öncesi Hunların atalarına ait mezar yapısında bulunan dokumalar, madeni eserler kazılarda ortaya diğer çeşitli buluntular Hun sanatının ana karakterini göstermektedir (Diyarbekirli, 1972:94-

95'den akt. Demirbulak, 2012:4). Görsel 11.'de Buzullar arasında donmasından kaynaklı korunmuş Pazırık halısı motifleriyle bir kültür taşıyıcısı olmuştur. Dokumacılık hemen hemen bütün teknik ve motif unsurları bakımından farklılık göstermekle beraber tüm dünyada görülen önemli bir sanat dalı olmuştur.

2.1.1. Anadolu'da Dokuma Kültürün Varlığı

Dokumacılık kültürü varlığı ilk çağ yerleşmelerinden ibaren izlenebilmektedir. Anadolu'nun sahip olduğu fiziki şartları sebebiyle Dünya tarihinde Uygarlıkların çıkışında ve gelişiminde yeri oldukça büyüktür. Birçok özgün uygarlığa ev sahipli yapan Anadolu farklı uygarlıkların ve çeşitli kavimlerin, renkli etnik grupların toplulukların çeşitli yönlerden istilasına uğramış veya geçiş güzergâhında olmuştur. İnsanoğlunun yaşaması ve yerleşik hayata geçmesine uygun olan Anadolu dünya tarihinde ilk yerleşmelere tanıklık etmiştir. İlk yerleşmelerden Güneydoğu Anadolu'da yer alan Çayönü'nde ve Anadolu'nun bir diğer önemli yerleşimlerinden Çatalhöyük yerleşiminde dokumaların kullanıldığını gösteren arkeolojik buluntular vardır. Günümüze kadar kalabilmiş dokunmuş kumaş veya farklı yüzeyler üzerinde dokunmuş kumaş izleri ip eğirme işine yarayan çeşitli buluntular bu coğrafyada dokumacılığın eski zamanlarda varlığını göstermektedir.

Anadolu'nun yakın çevresinde yer alan Kıbrıs, Girit Adaları'nda ve Yunanistan'da da yaklaşık İ.Ö. 5500 yılları la tarihlenen dokuma ile ilgili buluntular mevcuttur (Fazlıoğlu, 2001:2). Günümüze ulaşan en eski dokuma örnekleri M.Ö. 7200 dolaylarına aittir. Bu dokumaların olasılıkla cenaze törenlerinde cesetlere sarılan dokumalar olduğu tahmin edilmektedir (Özay, 2001:5). Anadolu'da Neolitik Dönem'in erken evrelerinden itibaren Çayönü, Çatalhöyük, Ulucak, Domuztepe ve Aşağı Pınar gibi yerleşim yerlerinde ele geçen seramik buluntular üzerinde dokuma ve hasır negatif izlerine rastlanmıştır. Bununla beraber yün veya ketenden dokunmuş dokuma kalıntıları da bulunmuştur (Özdemir, 2012:140). Dokumacılık ile ilgili ilk belge niteliğinde veriler, Kültepe tabletlerinden edinilmektedir. MÖ. 2000 tarihlenen Anadolu'da kumaş ticareti hakkında veriler ve dokuma süreci ve dokuma ürünleri isimleri ve nitelikleri ile ilgilidir (Cebesoy, 1994:164-188'den akt. Karaoğlan, 2010: 31-32). Anadolu'da Çayönü'nde koyunun yaklaşık olarak M.Ö. 7500 yıllarında evcilleştirildiği fakat dokumacılığın henüz bilinmediği saptanmıştır (Fazlıoğlu,

1997:1). Ancak yeni bulgular neticesinde Diyarbakır-Çayönü'nde, Hücre Planlı Yapılar Evresinde keten kumaştan sonra bulanan tezgâh ağırlıkları dokumanın yapılmış olabileceğini gösteren dolaylı veriler olarak değerlendirilmektedir (Erim-Özdoğan, 2007:72' den akt. Karaoğlan, 2017:105).

Dokuma ürünleri hammaddesinden kaynaklı günümüze değin az sayıda dokunmuş kumaş parçaları kalabilmiştir. Ancak ilkel pişmiş toprak dokuma aletleri arkeolojik olarak Anadolu'da sık rastlanan buluntulardan olmuştur. İlkel dokuma aletlerinin Neolitik Dönem 'de kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. İp eğirmede kullanılan ağırşakların Anadolu'da Çatal Höyüğün Neolitik tabakalarında pişmiş topraktan şekillendirilmiş örnekleri de bulunmuştur (Mellaart, 1962: 56). Çatalhöyük duvar betimlemelerinde dokumacılık ile ilgili betimlemelerin yanı sıra dokuma aletlerin buluntular ışığında, o tarihlerde de yün eğirme işlemiyle beraber dokumacılık başlamış olduğunu tahmin edilmektedir. Anadolu'nun çeşitli yerleşim yerlerinde arkeolojik çalışmalarda Kalkolitik ve Tunç Çağları boyunca çeşitli tip ağırşaklar, iğler, dokuma tezgâh ağırlıkları gibi ilkel dokumacılıkta kullanılan ilkel aletler görülmektedir. Çeşitli dokuma aletleri Anadolu'nun hemen hemen her yerinde eski medeniyetlerin yerleşim yerlerinde bulunmuştur.

Liman Tepe yerleşiminin II-V. tabakalarla temsil edilen Orta Tunç Çağı höyük kısmında çok sayıda dokuma tezgâhı ağırlığı ve ağırşak, dokumacılıkta kullanılan kemik aletler bulunmuştur. Kütahya Seyitömer Höyük kazısında ele geçen dokumacılık buluntularında Erken Tunç Çağ'ından Roma Dönemine kadar keramik ağırşaklar ve dokuma ağırlıkları ele geçirilmiştir (Erkanal ve Günel, 1993:266-267'den akt. Yalçın ve Karaoğlan, 2010:5). Neolitik çağlardan başlayarak çeşitli malzemelerle çeşitli form ve bezeme öğelerine sahip dokuma aletleri görülmektedir. Arkeolojik buluntulardan dokumada kullanılan alet formların çeşitlenmesi Anadolu'da dokumacılığın kesintisiz olarak devam ettiğini göstermektedir. Bu değişim Anadolu'da Neolitik dönemden kalkolitik dönem boyunca fazla bir değişikliğe uğramamışken Erken Tunç Çağ'da hızlanmıştır. Çeşitli yerleşim yerlerinden ele geçen dokuma tezgâh ağırlıklarının sayısının ve çeşidinin artması Tunç Çağı boyunca dokumacılığın önemli bir ivme kazandığını göstermektedir. Anadolu'da dokuma tezgâh ağırlıklarındaki buluntulardaki bu artış Kıta Yunanistan ve Girit yerleşimlerinde de tespit edilmiştir (Fazlıoğlu, 2001:4). Buluntuların

benzerliği Anadolu yakın çevresinde dokumacılığın paralel bir gelişim izlediğini göstermektedir.

a. 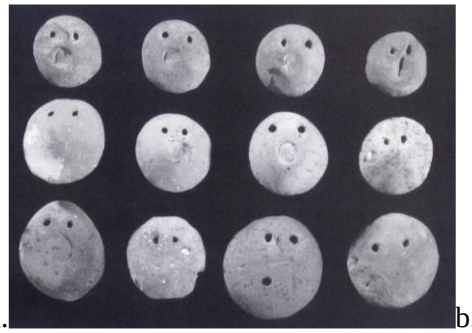 b. 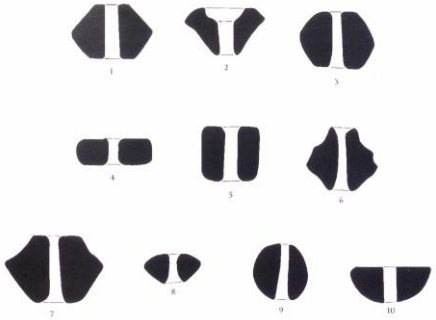

Görsel 12. a. Terrace Hauses Aphesus, İki Delikli Dokuma Ağırlıkları (Trinkl, 2007: 82). b. Ağırşak Buluntuları, Gordion M.Ö.850 (Burke, 2007:67).

Anadolu'da antik dönem dokuma üretimini doğrulayan arkeolojik veriler arasında dokuma aletleri ağırşaklar, tezgâh ağırlık buluntuları görülmektedir. Ancak çanak çömlek kaideleri üzerinde negatif yün, keten ve örücülük ile ilgili hasır izleri buluntuları da sayılabilmektedir. Bükülmüş ip ve dokuma ile ilgili bu örnekler, Çatalhöyük'te M.Ö.6000'lere ait dokuma parçaları (M.Ö.7.bin)'le tarihlenen bükülmüş ip buluntuları olarak sıralanabilir (Mellaart, 2003:171). Çorum ilinin Uğurludağ ilçesinin Resuloğlu köyünün civarındaki Eski Tunç Çağı yerleşim alanı dışında M.Ö.3.binin son çeyreğine ait küp ve taş sandık mezarlarda çeşitli madeni mezar hediyeleri için sarılmış kumaş parçaları tespit edilmiştir. Kumaş parçaları üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, keten dokumalar olduğu ve ipliklerin boyandığı ortaya konmuştur (Tütüncüler, 2006:137-138). Bu veriler ilerlemiş bir dokumacılığın var olduğunu düşündürmektedir. Ankara'da Gordion Frigyalılara ait dokuma parçaları bunmuştur (Soydan, 2013:1287). Merkezi Gordion antik kentinde ele geçen çok sayıda çeşitli dokuma aletleri ve keten ve yünden dokuma kalıntıları Frigyalıların gelişmiş dokumacılığa sahip olduğunun somut kanıtlarıdır. Şimdiye kadar bulunan en eski dokuma parçalarının teknik olarak ileri düzeyde olmaları, dokuma tarihinin daha eski dönemlerde olabileceğine dair ipucu vermektedir (Tamsü ve Akça, 2002:201).

Kuzeybatı Anadolu'da Troas prehistorik yerleşimlerinden Gülpınar II ve III' te dokuma aletleri buluntuları ve çanak çömleklerin tabanlarında negatif yün dokuma, hasır ve sepet izleri buluntuları mevcuttur (Özdemir ve Bamyacı, 2018:5). İzmir-Ulucak Hüyük'te de kumaş kalıntısına buluntularına ek olarak Neolitik tabakalarda ele geçen ağırşaklar, tezgâh ağırlıkları ve negatif hasır izleri yerleşimde dokumacılığın varlığını

desteklemektedir (Çilingiroğlu, 2009: 15'den akt. Çevik, 2018: a: 510, fig.52.6). Hemen hemen bütün Anadolu Antik yerleşmelerinde dokumama alet buluntuları ve dokuma kalıntılarına rastlanmıştır. Anadolu'da ilk çağlardan beri dokumacılık kültürü var olmuştur.

2.1.2. Göller Bölgesi Dokuma Kültürü

Göller Bölgesinin tarihi geçmişi ve kültürel yapısı birinci bölümde bahsedildiği gibi tarihin erken devirlerinde başlayan iskân tarihinin kesintisiz devam ettiği bu bölgede dokuma ilkel teknolojiden güzümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Tarih öncesi ve ilk çağlarda dokumanın yapıldığı bilinmektedir. Kalkolitik ve Tunç Çağlarına, Roma Dönemine ait dokuma aletlerinin varlığı kanıtlamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde yünlü dokuma yörede ağırlıklı yapılmıştır. Bölgenin en önemli unsuru olarak ekonomik kaynak açısından günümüzde önemli bir varlık gösteren bölge dokumalarından söz etmek mümkündür.

Göller Bölgesinin erken alet buluntularını, Baladız 'da bulunan Mezolotik Dönem'e ait 'mikrolit' adı verilen aletler oluşturmaktadır. İlerleyen çağlara ait alet buluntuları çeşitlenmiştir. Bölgede öne çıkan tarih öncesi Hacılar, Erbaba, Kuruçay, Bademağacı, Suberde gibi höyükler ve yakın çevresi Çatalhöyük'te çeşitli dokuma izlerine ait buluntular Neolitik Dönem 'den Tunç Çağı'na dek bölgenin kültür evreleri gelişimini göstermektedir (Özsait, 1980:65-83).

Bölgenin yakın çevresinde tarihöncesi çağlardan itibaren iplikçiliğin yapıldığını gösteren buluntuların yanı sıra dokuma parçaları kalıntılarına ilaveten boya kalıntıları, tezgâh ağırlıkları, iğ, hasır ve sepet izleri de desteklemektedir (Özdöl Kutlu, 2014: 44'dan akt. Özdemir ve Bamyacı, 2018:4). Göller Bölgesinin ilk yerleşimlerinden Kuruçay'ın Erken Kalkolitik Çağ ile tarihlenen 12. ve 8. katlarında, (Görsel 13) yer alan dokumada kullanılan kemik alet buluntuları bulunmuştur (Duru, 1994:67).

Görsel 13. Kemik Ağırşaklar 1-2
(Duru,1994:Lev.213/ ıı;220/2,Lev.213/ıo;220/I).

Kuruçay'ın Erken Kalkolitik tabakalarında ise pişmiş toprak yarımküre formlu ağırşak tespit edilmiştir (Duru, 1994:64, Lev.206. 9). Yine bu çağa ait bütün veya kırık şekil de çok sayıda dokuma aleti bulunmuştur (Duru, 2011:6).

Arkeolojik kazılar sayesinde bulunmuş çeşitli araç gereçler dokuma kültürünün erken devirlerden itibaren varlığını göstermektedir. Ayrıca bu arkeolojik buluntular dokuma aletlerin varlığı dokuma kültürünün sürekliliğini kanıtlamaktadır.

Antik dönem sonrası dokuma kültürü Isparta tarihi incelendiğinde bu bölgeye 12. ve 13. yüzyıllarda Türkmenler gelmiştir. Türkmen kelimesi; Müslüman olan Oğuzlara "Müslüman Türk" manasına gelen "Türkmen" kelimesinden gelmektedir. 11. Asırdan beri Oğuz kelimesi ile aynı anlamda kullanılan "Türkmen" kelimesi, Oğuzların yerleşik hayata geçmeyenler için, Türkmen yerleşik hayata geçenler için, Oğuz yerine Türk denilmiştir (Doğan ve Doğan, 2011:16). Asya'daki Türk kavimlerin Anadolu' ya gelmesiyle Anadolu topraklarında zengin bir halı-kilim dokumacılık var olmuştur. Hakiki Türkmen-Yörük halı ve kilim yapımının, bu halkın yerleşme bölgelerin de, Toros dağ kuşağının eteklerinde odaklaştığı görülür (İnalcık, 2008:30). Yaşam biçimlerine uygun olarak koyun-keçi yetişmelerinden kaynaklı dokumacılık gelişmiştir. Dünya halı yün dokuma sanatının en eski örneği Altay bölgesi Kurganda bulunmuş Tük düğümlü Görsel: 11'deki Pazırık halısıdır (Aslanapa ve Durul, 1973:55, Yetkin, 1991:2'den akt. Deniz, 2005:81). Türk sanatının kökenlerini Ural Altay Dağları eteklerindeki Pazırık kurganlarında çıkan çeşitli eşyalara dayandırılır. Özellikle kurganda bulunan Pazırık halısının Asya Hunları tarafından dokunduğu bilinmektedir. Bu Arkeolojik buluntular Türklerin dokumacılıkta gelişmiş olduklarını göstermektedir. XIII. yy' da Suriye, Irak, İran, Anadolu'ya yayılmış Büyük Selçuklular dokuma eserleri Moğollar İstilasında yağmalanmış olduğu düşünülmektedir (Aslanapa, 1997:20' den akt. Deniz, 2005:82).

"Simgesel olarak ifade edilirse Anadolu-Türk halısı, Çinli ejderle, Yunan "meandr"ını beraber taşıyan bir yaratmadır. Bunu eski tarihin uygarlıkların taşıyıcısı Asya göçebelerinin karakteristik özelliği olarak kabul edebiliriz. Pazırık'daki kurganlarda çıkan dokumaların içinde Sasani dokumaları da vardır. Demek ki göçebeler o zamandan beri taşımaya devam ediyorlar. Taşıdıkları sadece mal değil, aynı zamanda fikirler ve biçimler idi" (Kuban, 2015:54).

Altaylarda Pazırık kurganında buzullar içinden çıkarılan en eski halı Asya Hunları bölgesinden gelmiştir. Türklerin Anadolu'ya göçüyle gümüz Türkiye'sindeki dokumacılığın, Orta Asya'dan gelip tarih öncesi medeniyetlerden bayrak yarışını devralıp süregelmesiyle açıklanabilir. Ayrıca Türklerin yaşam biçimlerine uygun kullandıkları dokuma yapılmadan kullanılan keçede oldukça önemli bir yer tutmaktadır. M.Ö.3 yüzyıla ait Pazırık mezar höyüklerinde korunmuş keçe kumaş, giyim, kilim, çadır, battaniye ve eyer ve dekoratif objeler bulunmuştur. Hayvan kılını kullanıp keçeyi geliştirdikleri kabul edilir (Desrosiers, 2010:33). Turfan Bölgesinde 1913 tarihinde A.Von Le Coq tarafından Koça şehri civarlarında Kızıl'da bir tapınakta Göktürkler dönemine ait halı parçası ele geçirilmiştir. Günümüzde Berlin İslam Müzesi'nde bulunmaktadır (Sarre-Falkenberg, 1921:110' den akt. Deniz, 2005:81).

Çeşitli Antik kaynaklarda dokuma kültüründen bahsedilmiştir. Çin kaynaklarında, Türkistan ve Hazar Deniz'inin batısındaki Oğuz ellerinde halı dokunduğunu, Oğuz Türkmenlerin İslamiyet'ten önce 51-428'deki Araklılar Çağı ve sonrası dönemlerde halı dokuduklarını ve törenlerde halı kullandıkları bilgisine yer verilmiştir. Dede Korkut Oğuz Namelerinde de geçmektedir (Kırzıoğlu, 1995:39' den akt. Deniz, 2005:82).

Koyun ve keçi besiciliğinde önde gelen toplumlar besledikleri koyun ve keçilerin rengine göre isim alma geleneği oluşturmuştur.

Yörükler kök bir Türkmen kabile veya aşiret adlarından çok besledikleri koyun ve keçilerin rengine göre Ak/çe Keçili, Kızılca Keçili, Ak/çe Koyunlu, Kara Kuzulu, Kara Koçlar, Kara Keçili, Kara Koyunlu, gibi isimlerle adlandırılmıştır (Gülten, 2009:193-194). Asya'daki Türk kavimlerinin Anadolu' ya gelmesiyle Selçuklular ile bölgede zenginleşen bir halı-kilim dokumacılık var olmuştur. Türk dokuma sanatları 1071 Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesiyle günümüze kadar sürdürmüştür. Selçuk oğullarından olan Kınık boyunun Isparta'ya yerleştiği, bundan da Selçuk oğullarının bu bölgede yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca yirmi dört Oğuz boyundan on tanesinden fazlası Isparta ve çevresine yerleşmiştir. Isparta halkının çoğunluğunun Oğuzlardan olduğu Isparta tarihi kitaplarında geçmektedir (Demiralay, 2011:3).

Sosyal ve Ekonomik yapısında gelişim Isparta'nın Anadolu Selçukluları zamanında gerçekleşmiştir. Selçuk boylarının yerleştiği bölgede koyundan ve keçiden

elde ettikleri yünü eğirerek yaptıkları dokuma, ip eğirmede kullanılan ağırşaklar, kirmen, öreke gibi ilkel dokuma aletleri Göller bölgesinde günümüze değin kullanılmıştır. Günümüzde yöre genelinde dokunan yün dokumalardır.

13.yy başlarında ünlü gezgin Marka Polo'nun seyahatnamesinde dünyanın en güzel halılarının dokunduğu ifadesi yer almaktadır. Arap seyyahı İbn Said, Batı Anadolu'da Türkmenlerin yaşadığını ve halıları dokuduklarını ve bu halıların bütün ülkeler tarafından talep gördüğünü yazmıştır (Aslanapa ve Durul, 1998:30 'den akt. Deniz, 2005:82-83).

Osmanlılar, Beylik Dönemi'nden Selçuklulardan ileri düzeyde bir dokumacılık bilgisini zenginleştirerek devam ettirmişlerdir. XVI. yüzyıla Hamitoğulları sancağında, Isparta bu dönemde dokumacılık merkezi ve Göller Yöresinin de önemli bir ticaret noktası haline gelmiştir (Isparta Yıllığı, 1923-1983:28' den akt. Yüzbaşı, 2019:17)

Osmanlı Devleti topraklarında zengin bir dokumacılık geleneği var olmuştur. Dokumacılık geleneği Osmanlı döneminde halı dokumacılığında dünyada isminden söz ettirmiştir. XV-XVI. yüzyıl Avrupalı ressamların halıları resmetmişlerdir (Eren, 1999: 381-394' den akt. Deniz, 2005:85).

Bölgede Dokumacılığın Selçuklu döneminden Osmanlı dönemine değin son derece gelişmiş olduğu bilinmektedir. Büyümesini sürdüren şehir hakkında Evliya Çelebi Isparta'nın güzel bir şehir olduğundan bahseder. Seyahatnâme, IX; 283-284 'de XVI. yüzyıl sonlarına ait Âşık Mehmed'in Menâzırü'l-avâlim adlı eserindeki bilgileri tekrar eder. Seyahatnâme, IX: 639'da bölgede , … "boğası" denilen pamuklu bezin bilindiği bilgisi geçmiştir (https://islamansiklopedisi.org.tr/isparta, [23.06.2020]).

Bu pamuklu dokumaların şehrin ticarî faaliyetlerinde önemli bir yer aldığı belirtilir. Üretilen bezler İstanbul'dan pek çok ülkeye yayılmıştır (Arıkan, 1988:115'den akt. Temurçin, 2004:82). XVII ve XVIII. yüzyıllarda ticari alanda dokuma ve dokumacılık alanın etki etmiş olduğu boya ve dericilik alanında gelişmiştir. Ülkemizde Isparta halıları kaliteli halıların başında gelmiştir. Avrupa'dan talep gören Isparta halısı cm^2 'ye 22x28 ve cm^2 'ye 24x32 düğümlü oluşturuluyordu (Ökçün,1997'den akt. Temurçin, 2004: 82). Bu bağlamda bölgenin en önemli unsuru olarak ekonomik kaynak açısından yakın geçmişte önemli bir varlık gösteren bölge dokumalarından söz etmek mümkündür. Halı dokumacılığının şimdi ki buluntular ışığında Neolitik dönemlerden

günümüze Anadolu topraklarında yapılan dokumacılığın farklı medeniyetlerin sentezinden meydana geldiğini varsayılırsa, Asya'daki göçebe Türk kavimlerin Anadolu' ya gelmesiyle Anadolu topraklarında zengin bir halı-kilim dokumacılığı var olduğu ifade edilebilir. Dokumacılıkta kullanılan çeşitli ilkel aletler bölge halkının kişisel koleksiyonun da yer almaktadır.

Isparta tekstil sanayisi, başlangıçta el halısı ve makine halısı dokumacılığı ile bu alanda tüketilen yün ve pamuk ipliği imalatı olarak ağırlık kazanmışken, son yıllarda el dokuması halıcılık, 1880 yıllarından günümüze kadar Isparta ekonomisinin en önemli ürünü olarak gelmiştir. El halıcılığı uzun süre, Isparta ve yöresinde, ev ve atölye işletmeciliği olarak geniş kitlelere gelir kaynağı olmuştur. El halıcılığı özellikle 1958-1975 yılları arasında gelişim göstermiştir. 1990'larda yükselişten sonra üretimde düşüş başlamıştır (https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71027/ekonomik-yapi.html, [03.06.2020]).

Bölgenin tarihsel süreçte dokuma kültürünün Orta Asya'dan geldiği, halı-kilim yün dokumacılığın yörede ağırlıklı yapıldığı bilinmektedir. Bölgenin en önemli unsuru olarak yakın geçmişte ekonomik kaynak açısından önemli bir varlık gösteren bölge dokumalarından söz etmek mümkündür. Bölgenin Türkmen-Yörük halı ve kilim yapımının merkezlerinden biri olması sebebi ile yünü hayvanlarından kendileri elde etmektedirler. Yünü eğirme işini kadınlar üstlenmiştir. Yöre kadınlarının günlük hayat uğraşlarından biri olarak az olmakla beraber halen sürdürülmektedir.

2.2. İlkel Dokumacılıkta Kullanılan Hammadde Kaynakları

Çeşitli liflerden ve hayvanların kılından yararlanılarak oluşturulmuş çeşitli ürünlerin buluntuları, eğrilen ham maddenin ve eğirme işi işin gerekli olan büküm aletlerinin varlığına işaret etmektedir. İnsanlar lifi elleriyle büküp ip yapmadan önce hayvanların postlarından, sazlardan yaprak ve otlardan yararlanmışlardır. Saz ve benzer bitkilerden yararlanarak elbise, ev döşemesi, sepet gibi çeşitli eşyalar yapılmıştır. Neolitik Çağ'da önce bitkileri örmüşlerdir. Daha sonra keten kenevir gibi lifli bitkilerden yararlanmışlardır. Yününden kılından yararlanılabilecek hayvanların evcilleştirilmesiyle dokuma tarihi başlamıştır (Aytaç, 1982:5).

Günümüzde hammadde kaynağı olarak madensel, suni, sentetik lifler mevcuttur. Ancak antik dönemlerden günümüze değin ilkel dokuma aletlerinde kullanılabilen hammaddeler hayvansal ve bitkisel liflilerden oluşmaktadır. Dokuma kültürünün

oluşumu için tarihsel süreçte hammadde kaynağın varlığı veya erişimin kolaylığı oldukça önemli bir unsuru teşkil etmiştir. Anadolu'da M.Ö.3. binyıl 'da keten ve yün, kullanılan ana hammaddeler olmuştur. Keten Neolitik Çağ'da yün, Anadolu ve Mezopotamya'da Geç Kalkolitik Çağ'da dokumacılıkta kullanılmıştır. İlaveten keçi kılı kullanıldığı da bilinmektedir (Keti, 1998:503'den akt. Ergün, 2013:26).

2.2.1. Keten, Kenevir

Antik dönem tekstil üretiminde ağırlıklı olarak keten ve yün hammaddesi kullanılmıştır. Dokumacılıkta kenevir bitkisinin liflerinin de hammadde olarak kullanıldığı bilinmektedir. Kenevir genelde urgan yapımında ve kaba dokumalarda tercih edilmiştir (Fazlıoğlu, 2001: 6). Kullanılan hammaddelerin, doğa bilimleri sayesinde bitki veya hayvansal lifler olduğu tespit etmek mümkündür. Elektronik mikroskop ile yürütülen özel çalışmalarda belirlenebilmektedir. Çatalhöyük'teki tekstil buluntusunun önce yün, daha sonra keten, daha sonra hem yün hem de keten olduğu belirlenmiştir (Breniquet, 2010:54). Günümüzdeki elde edilen arkeolojik veriler ışığında ketenin ehlileştirilmesinin yünün kullanılmasından önce başlanmıştır (Burke, 2000:5). Ketenin en erken izlerine Anadolu'da M.Ö.8000'lere uzanan Çayönü tepesinde rastlanmaktadır. Ayrıca Burdur Kuruçay Höyüğünde yabanıl keten tohumları bulunmuştur. Erken Mısır döneminde Badari'de bulunan tohumlar 'Linum usitatissimum' olarak adlandırılmıştır (Tütüncüler, 2005:26). Keten bitkisisin varlığına çok öncelerden rastlanmış olsa da M.Ö. 4000' lerde keten bitkisi dokumada kullanılmıştır. Mısır'da ketenin M.Ö. 2000 yıllarında mezarlarda bulunan duvar resimlerinden yatay dokuma tezgâhlarında kullanıldığını göstermektedir (Fazlıoğlu, 1997:1).

Antik dönemde bitki lifleri Paleolitik Çağ'ın sonuna kadar dokumada kullanılan ilk malzeme olmuştur. Kullanılan bitki liflerinin hepsi tam olarak tanımlanamamakla beraber keten Yakın Doğuda ehlileştirilen ilk bitki olmuştur. M.Ö.9000 civarında Jerf el'Ahmar'da olduğu belirlenmiştir. Tarihi kayıtlardan bitkilerin ilaç ve yağı için farklı birçok amaç için kullanılmış olabileceği yönündedir (Breniquet, 2010:54). 'Linum usitatissimum' Yakındoğu'da ehlileştirilen keten, kuzeye doğru yayılmıştır (Wild,2003: 25).

Mısırda keten, Mısır ekonomisinin ana ihracat ürünü ve keten için çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Mısır keten teriminin Yunan ketenleri ile karşılaştırması

Rosetta Stone'larda geçmektedir. Kral ketenleri (Sümer GADA LUGAL) en iyi olanları tanımlamak için kullanılmıştır. Akkad İmparatorluğunda 'kitu sarri' olarak geçmektedir. Aynı tanım Mısır ve Hitit kayıtlarında da geçmektedir (Vigo, 2010:128-129). Asurların Anadolu'da Hititlere tekstil ürünleri büyük ticari mallar olup çivi yazısı kaynaklarda özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bunlardan 'katanum' Anadolu'ya en çok ihraç edilen ürünler arasında olmuştur. Keten için 'Kitum' kullanılmıştır (İnalcık, 2003:52).

2.2.2. Yün

İnsanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan koyunun Kuzeydoğu İran'da yapılan kazılarda M.Ö 11000'de evcilleştirildiğine dair buluntular mevcuttur. İran'da Zawi Chemi dağın eteklerinde M.Ö.8900. yıllarında koyunun sadece besin kaynağı olarak beslendiği yapılan araştırmalar göstermektedir (Gürcüm, 2013:22-23). Yün suyu emebilmesinden ve sıcak tutmasından kaynaklı insanlık tarihinde önemlidir. Dokumacılığın Asya'da ileri düzeyde yapıldığı Mısır 'da benzer bir gelişim olduğu yünlü kumaş üretimini yapıldığını kaynaklar göstermektedir. Avrupa'da yün kullanımı Mezopotamya'dan daha sonra başladığı bilinmektedir. Avrupa kazıların da bulunan en erken yünlü dokuma kumaş M.Ö1500'lerde Almanya'dadır (Acar, 2010:2). Sümerliler döneminde başlayarak Mezopotamya'da tekstil için başlıca ham madde kaynağı yün olmuştur. Kurak iklime uyum sağlamalarından dolayı Mezopotamya toplumlarının geçim ekonomisinde koyun ve keçi beslemeyi arttırmıştır. Koyun ve keçi, topluluk temelli bir ekonomi için uygun hayvanlar oldukları için Güneybatı İran'daki Deh Luran Bölgesi gibi yerler Neolitik Çağ'dan itibaren koyun ve keçide uzmanlaşmış bir ekonomiyi oluşturmuştur (Atak, 2012:12). Evcilleştirilen koyunlar aynı zamanda Güney Mezopotamya'da M.Ö.5000'lerde Obeyd kültüründe ülkenin ekonomisi içinde yer almıştır. O dönem ekonomisi için ilkel para yerine geçecek kadar değerli olmuştur (Breniquet, 2010:55). Antik Anadolu'da yün, dokumacılıkta kullanılan başlıca malzemedir. Eski dönemlerin çeşitli ticari belgelerde yer almıştır.

M.Ö.2000'lerde Anadolu ürünü dokumalar, Asurluların ticaretini yaptığı ince olmayan kaba yünlü dokumalar 'pirikannū' olarak geçmektedir (Cebesoy, 1995:165'den akt. Tütüncüler, 2005:53-55).

Yünlü iplik kalıntıları Mısır ve Babil kazılarında piramit mezarları ve Peru tapınaklarında bulunmuştur. Sibirya'da M.Ö 4000 yıllarına ait İskit kurganlarında buzun içinde donan yün tutamı buluntularına göre eski çağlarda ki koyunların evrim geçirdiği düşünülmektedir (Gürcüm, 2013:22-23). Buzulların içinde kumaş yün parçaları donarak, metalle temas eden dokumalarda metal tuzları sayesinde yok olmamışlardır (Breniquet, 2010:55). Bu buluntular Neolitik dönem yünün, şimdiki yünden çok farklı olduğu ortaya koymaktadır. Orta Asya bozkır kültüründe dokumacılıkta kullanılan hammadde kaynağı olmuştur.

Koyun beslemek çobanlığı gerekli kılmıştır Türkler sert hava şartlarında yaşamışlardır. O. Menghin, taş devrinden itibaren insanlığın kültür tarihi üzerine yaptığı araştırmalarda on iki çevre saptamıştır. Bu çevrelerden biri çobanlıktır. Bu çevrenin merkezi Avrasya bozkırlarını işaret etmektedir (Demirbulak, 2012:4). Koyun ve koça mitolojik imgeler olarak da rastlanmaktadır. Türk dünyasında Göktürklerde en önemli kurban hayvanlarının at ile dağ koyunu (koç) olduğu atın göğe koçunda toprak için kurban edildiği bilinmektedir. Türk kavimlerinde ve Türk devletlerinde koçbaşı mezar taşı veya boynuz süsleme öğesi olarak kullanılmıştır (Gürcüm, 2013:23). Türklerde Gök tanrıya sunulan adak olarak sunulmuştur. Tanrıya adak edilen koyun ve keçinin Taoizm'de ölümsüzlüğü temsil ettiği, Budizm'de tanrılarla ilgili olduğu düşünülmüştür. İslamiyet'ten sonra koyun; huzur, barış, bolluk ve bereketi, koç ise gücü, hâkimiyeti kuvveti ve yiğitliği temsil etmiştir. Hz. İsmail'in kurban olarak Allah'a adanması ile koç, kurban ve ölümü de temsil eden bir anlam kazanmıştır (Çatalbaş, 2011: 53). Minyatürler 'de H.z.İbrahim'in oğlu yerine koç kurban etmesi ile ilgili betimlemeler yer almaktadır (Çoruhlu, 2011:193-194). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk kültüründe koyun ve koçun sembolik anlamlar yüklenmesinin sebebi olmuştur. Çağlardan beri mezar taşları toplumların kültürlerini yansıtan ayrıcalıklı bir alan olarak görülmüş, arkeologların ve sanat tarihçilerinin araştırma alanı olmuştur. Türk topraklarında çok erken (neolitik) dönemlerden itibaren mezar anıtı olarak "koç/koyun" heykellerinin de olduğu bilinmektedir.

Eski Mısır Firavunlar döneminde koyun ve koçun beslendiği ve Mısır tapınaklarında tanrısal önemin tezahürünü gösteren koç heykelleri mevcuttur. Yunan mitolojisinde de koyun efsaneleştirilmiştir. Mitosta Jeson'un altın postu bulmak için Kolhida'ya (Colchis) gidişini konu alan efsanede mitolojik unsur olarak rastlanmaktadır.

Yunan tarihçisi Heradot ve Roma Cumhuriyet dönemi tarihçisi ve filozofu Strabon (M.Ö1.yy) Karadeniz ve Kafkasya'nın güneyinde Argonotlar'ın (Colchis) varlığından bahsetmiştir. Ayrıca Argonotlar'ın (Colchis) ülkesinde keten yerine yünün kullanıldığı bilgisi verilmiştir (Gürcüm, 2013:27-29). Farklı mitoslarda geçen koyun ve koçun, toplumlar için hem dinsel hem de ekonomik olarak değeri olduğunu ve sadece etinden ve sütün faydalanılmadığı birçok mistik ve dinsel farkı anlamlar yüklendiği ve böylece sembolleştiği bilinmektedir.

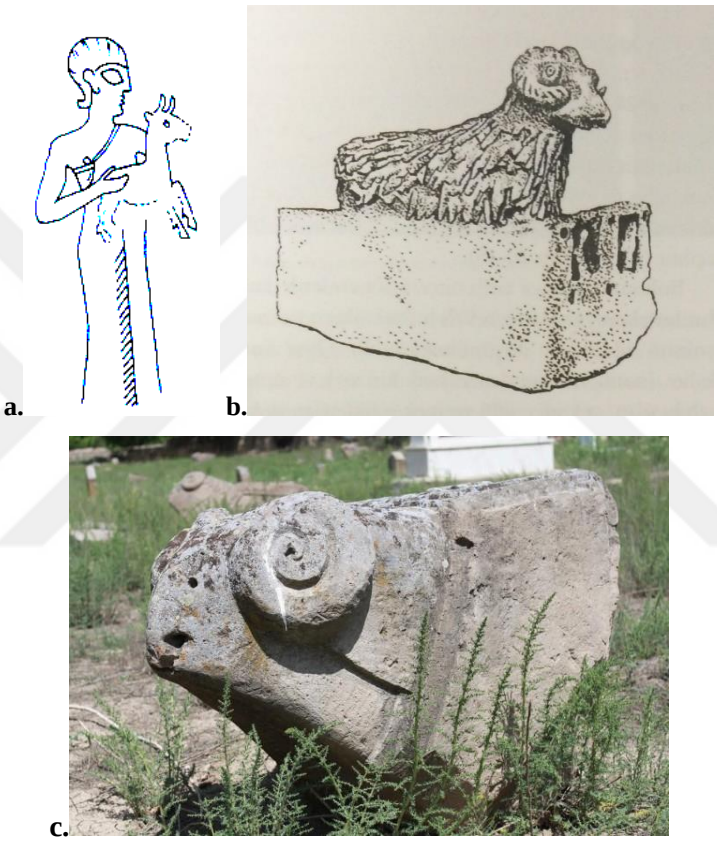

Görsel 14. a.Yün-Giysi, Lugal-usumgal Mühürden Betimleme Louvre Müzesi (Foster, 2010:128). Sümer Koyun Heykeli (Gürcüm, 2013: 25). c. Iğdır'da Koçbaşı Mezar Taşı (https://www.yesiligdir.com, [06.07.2020]).

Günümüzde henüz bir yaşına gelmemiş erkek koyunlara toklu, dişilerine şişek, daha büyük yaştakilere koyun denir. Koyun ve şişekler nisan –mayıs ayında; toklu ve kuzuların yünü de ağustos ayında kesilir. Mayısta kesilen (kırkılan) yün, ağustosta kırkılan kuzu yününe yapağı adı verilir. Kırkılan yünlerin kaliteleri değişiktir. En iyi yöntem koyunun üstünden yünü yapağı olarak elde etmektir (MEB, 2007:12). Bulunulan coğrafyaya göre değişen kırkım zamanları ve Antik dönem zamanlarında koyunun yünün bugünkünden farkı olduğunu dışında aşamaların benzer olduğunu varsaymak mümkündür.

2.2.3.Pamuk ve İpek

Pamuk kelimesine eski zamana ait belgelerde pan (m)buh, pambuk şeklinde rastlanır. Kelime kökü Farsça pambak'tan geçmiştir. Doğu Türkçe lehçelerde pahta, ve pamuklu pohtay (kargari) şeklinde geçer. Uygurcada kepez ve pamuklu böz kelimeleriyle ifade edilir. Kepez sözcüğü Anadolu Türkçesinde mevcuttur.(Sümerce, Asurca busu kelimesi ile ilişkilisi olduğu düşünülse de Türkologlar bu ilişkinin olmadığını savunmuştur). Böz, Uygur şehirlerinden Çin'e ihraç edilen başlıca mallardan birisidir. Anadolu'da Selçuklu Anadolu döneminde pamuk üretimi gelişerek devam etmiştir (İnalcık, 2008:77-79).

Pamuğun dokuma ürünlerinde kullanımına ait bilgiler M.Ö.3500-3000 yıllarında Hindistan'da kullanıldığı yönündedir. Ayrıca pamuk dokumacılığının antik dönemde Anadolu'da ve Kıta Yunanistan'da yaygın olarak kullanılmadığı bilinmektedir (Fazlıoğlu, 2001:6). İlk pamuklar muhtemelen Roma'nın doğu eyaletlerinden bir yolcunun arkasından batı Avrupa'ya ulaşmıştır. Yunanlılar ve Romalılar için Nil Vadisinde Yakın doğu ve Hindistan'a ait bir ürün olarak bilinmiştir. Çin, ipek güvesinin (Bombyx mori) merkezi olmuştur. Çin'de M.Ö.3.bin yılda ipek kıyafetler statü sembolü açısından önemli olmuştur (Wild,2003: 24). İpeğin dokumacılıkta kullanımı Çin'den sonra ipek böceği kozaları, Anadolu ve Suriye'ye getirilerek burada ipek üretimi başlamıştır. Anadolu'da erken dönemlerde ipek, keten ve yün gibi kumaşların arasına dolgu malzemesi veya süs olarak kullanılmıştır (Fazlıoğlu, 2001:7).

2.3. İlkel Dokumacılıkta Kullanılan Aletler

Paleolitik ve Mezolitik Çağ'da alet teknolojisi geliştiren insanoğlu avcılık ve toplayıcılık ile çeşitli ihtiyaçlarını karşılamış ve mağara sığınaklarında barınmıştır. Paleolitik ve Mezolitik Çağlar, birbirine benzemekle beraber ufak farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle birbirine benzeyen ve birbirinin devamı niteliğinde olan dönemler olarak kabul edilmektedir. Bu dönemlerde insanoğlu çevresinde bulduklarından faydalanmıştır. En az veri kaynaklarına ulaşabilen bu çağlarda mağaralarda çeşitli aletler, duvar resimleri, hayvan kemikleri gibi buluntular tespit edilmiştir. Türkiye'nin Geç Üst Paleolitik ve Epi-Paleolitik dönemlerine ait bu buluntular Marmara, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve

Ege bölgelerine kıyasla yoğunlukla Akdeniz Bölgesi'ndedir (Kartal, 2009:29). Atalarımızla ilgili bugüne kalabilen yaşam biçimleri günlük hayatları teknolojileri ile ilgili ipucu veren kalıntılardır. Taş Devri'nin Paleolitik ve Mezolitik Çağ'da alet teknolojisi ilk denemelerini yapmaya başlayan insanoğlu avcılık ve toplayıcılık ile çeşitli ihtiyaçlarını karşılamış ve mağara sığınaklarında barınmıştır.

Günümüze ulaşabilen en erken taş aletleri 2.600.000-2.400.000 yıl önceleri dolaylarında Afrika, Kenya, Zaire, Malavi buluntu yerlerinde tespit edilmiştir (Arsebük, 2007:57). Bu dönemlerde insanoğlu çevresinde bulduklarından faydalanmıştır. Çevresinde ki nesnelere uyarlamalar yaparak ilk tasarımları ortaya koymuşlardır. Günümüz tasarım kavramını ihtiyaçlar doğrultusunda yaşatıcı düşünce ile ilişkilendirilmiştir.

Ken Friedmen "Tasarımı" (2003), "belli bir amaç için, bir ihtiyacı karşılamak için, bir problemi çözmek ya da daha az arzulanan bir durumu daha çok tercih edilen bir şekle dönüştürmek için yeni bir şey yaratma (ya da var olan nesneyi yeniden şekillendirme) süreci" olarak tanımlamıştır (Oygür, 2006:6).

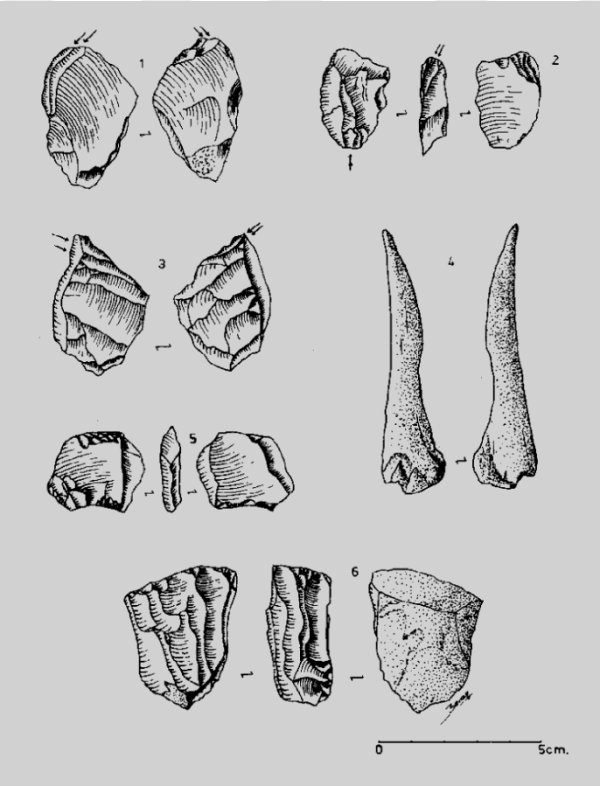

Görsel 15. Karain "B" Gözü Üst Paleolitik Yontmataş Materyalleri. (https://www.researchgate.net/figure/Figuer-4-Karain-B-Goezue-Uest-Paleolitik-yontmatas-materyalleri-1-3-Taskalem-4-Kemik_fig4_311589228, [03.02.2021]).

Paleolitik Çağ'da taş aletleri yapımı başlamış Paleolitik Çağ'ın sonlarına doğru kemikten iğneler, mızrak uçları üretilmiştir. Bu çağlara ait çeşitli aletler, mağaralarda duvar resimleri, taştan, fildişinden heykelcikler tespit edilmiştir. Türkiye'nin Paleolitik dönemlerinde Antalya ve çevresinde Karain, Beldibi, Belbaşı mağaraları çağın sonlarına değin kullanılmıştır (Akurgal, 2007:21). Araştırmalar, sözü edilen çağa ait çeşitli taş ve kemik aletin bulunduğu Anadolu'da, Akdeniz bölgesinde yoğun bir biçimde kümelenmiş olduğunu göstermektedir.

İnsanlığın evriminde önemli bir rol oynayan, aklını ve becerisini kullanarak geliştirdiği alet, geleceğe yönelik gereksinimlerin karşılanması düşüncesiyle bilinçli olarak tasarlanmıştır. Doğada kolay bulunabilen ahşap, taş, kil veya kemikler ilkel araç gereçlerinin ana malzemesi olmuştur (Arsebük, 2007:57).

Buzul çağında insanlarınca yapılmış kemik veya taştan yapılmış kaba aletler ile çeşitli duvar resimlerinde bizon, ren geyiği, mamut gibi hayvanların betimlendiği bilinmektedir. Dönemin önemli M.Ö. 15.000-10.000 dolaylarında İspanya Altamira ve Lascaux, Fransadaki mağara resimleri ilkel dönem sanatına ve iletişim biçimiyle mağaralara boyanmış kızınmış, taş araçlar ile insanların günlük hayatlarıyla ilgili bir takım imajların betimlemelerini yapmaya başlamaları olmuştur. Üst Paleolitik Çağ'ın önemli gelişmelerini gösteren bu mağara duvarlarına boyalı resim ve kazımalar, mağaralarda yaşayan ilkel insanların hayatlarını kolaylaştırmak adına araç prototiplerini geliştirmeye başladıkları kaba alet buluntularıdır.

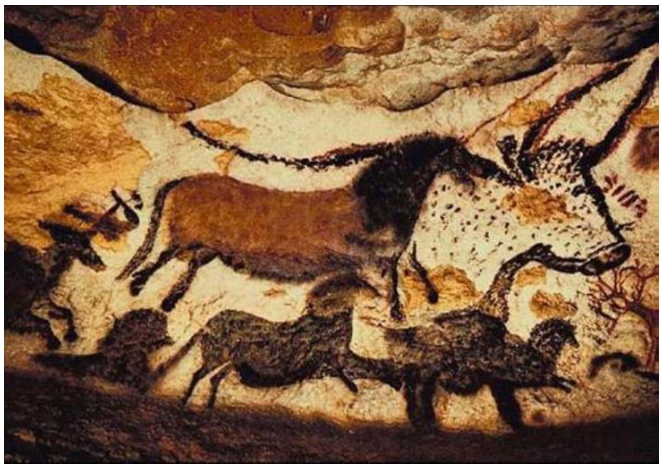

Görsel 16. Paleolitik Dönem Taş Aletler. Paleolitik Dönem Duvar Resmi, M.Ö.15 bin-10bin, Lascaux, Fransa (Gombrıch, 1986:20).

Kabataş, Yontma ve Cilalı Taş ardından, Maden Devri isimlendirmeleri de prehistorik endüstrisinde kullanılan aletlerin yapıldığı hammadde dikkate alınmıştır. Alet yapımında kullanılan hammaddeye bağlı kalınarak oluşturulmuş bu tanımlamalar, ana sistematikteki bütün dönemlerde hemen her ülkede, hatta bazen Anadolu'da ülkenin bölgeleri arasında dahi, onlara yüklenen anlam ve nitelikler de kronolojik karşılıkları açısından farklılıklar taşımaktadır. Buluntulara bağlı değişen veriler neticesinde zaman zaman kronolojik açıdan karışık bir durum yaratmaktadır (Duru, 2013:2). Paleolitik ve Mezolitik Çağ'da başlayarak Neolitik Çağ, Endüstri Çağı yaşamamıza öncülük eden insanlık tarihinde bir devrim niteliğindedir. Sanatın başlangıcını ilk aletlerle ilişkilendirmiştir. İnsanoğlunun gündelik kültürel dinamikleri oluşturduğu ilk tasarıma yönelik öğe barındıran ve bu doğrultuda geliştirilen çeşitli aletler farklı işlevlere sahiptir. "Esas itibariyle alet hem maddesel (somut) ve hem de zihinsel (soyut) özelliklere sahip karmaşık bir üründür" (Arsebük, 2007:57).

Farklı gereksinimlerden dolayı hayatlarının kolaylaştırmak adına farklı malzemelerle farklı amaçlara yönelik alet üretimini çeşitlendirilmiştir. Daha sonra birbirini takip eden çağlarda akıl ve becerilerini kullanarak geliştirdikleri çeşitli aletler dönem insanlarının günlük yaşam içerisinde ekonomik faaliyetleri, beslenme biçimleri, yaşama dair tüm faaliyetleriyle ilgili bilgi almamızı sağlamaktadır. Toplumların kültür ürünleri olarak tüm toplumlara aittir. Örneğin kemik alet formu olarak "delikli iğne", yerleşimde dikiş için kullanıldığı ve bölgede giyim –kuşamın varlığına, yine bir alet olan 'spatula' deri işçiliği, balık avcılığı, seramik üretimi yapıldığına dair kanıt oluşturmaktadır. Çeşitli ilkel aletler bulundukları bölgedeki toplumların yaşam şekli hakkında bir çerçeve oluşturulabilmesini kolaylaştırmasını sağlamaktadır. Kemik iğneler, Anadolu' da Pleistosen Dönem' den itibaren kullanılan bir alettir. İtinalı işçiliği ile dikkat çekici olan iğneler, Anadolu için dönemine ait son derece önemli buluntulardandır. Anadolu' da üretilen kemik iğnelere ait ilk örneğininin buluntu yeri Direkli mağarası olmakla beraber Karain, Öküz ini mağraları çeşitli dönemlere aita buluntuların ilk temsilcileridir (Bulut, 2018:7-139). Dikişin yapılabilmesi için bitkisel veya hayvansal ham madde kaynaklı ip üretimi olması gerekmektedir. Bu ilkel aletler için kullanılan malzemeler kil, taş, hayvan kemikleri olarak sıralanabilmektedir. Ele geçirilen çeşitli aletler bulunduğu

bölgede dokumanın yapıldığını ve buna bağlı bir iş kolunun mevcudiyetini kanıtlayan bir unsurdur. Dokuma için iğ, ağırşak, dokuma, ağırlıkları, öreke, kirmen, farklı tipte dokuma tezgâhları, kirkit gibi çeşitli araç-gereçler kullanılmıştır. Ham madde, form ve dokuma üretimi için farklı işlevlere sahiptirler. İnsanların gereksinimlerini karşılayacak iş kolları çeşitli şeklinde ortaya çıkmıştır.

> "Çalışma eylemi doğadaki maddeleri… insanın isteklerini elverişli kılma amacı güder; insanla doğa arasındaki madde alışverişin sağlamak için gerekli bir durumdur bu; doğanın insan yaşayışına durmadan etkisi altında tutmasını sağlar bu durum, bu yüzden toplumsal yaşayışın biçimlerine bağlı değildir- daha doğrusu, bütün toplumsal biçimlerin ortak niteliğidir" (Capital, Allen ve Unwin,1928'den akt. Fischer, 2013:30).

Dokuma kültürü ve toplumun yaşayış özellikleri çağa uygun gelişmeler göstererek, belirli kültürlerin ve çağın ortak özelliklerini yansıtmıştır. Dokuma için çeşitli aletler üretilebilmesi için insanoğlunun hammadde kaynağına ve teknoloji üretebilme kabileliyetine erişmesi gerekmektedir. İnsanoğlu bu iki hedefe yerleşik hayata geçtiği ve fiziksel ihtiyacı olan beslenme gereksinimini üretmeye başladığı Neolitik dönemde ulaşmıştır (Fazlıoğlu, 1997:1). Neolitik Çağın alet teknolojisinde ki ilerleme yeni kültürlerin oluşmasını sağlamıştır. Arkeolojik buluntular sayesinde çağın dokuma teknolojisi ve alet teknolojisi ile ilgili bilgileri günümüze taşımaktadır

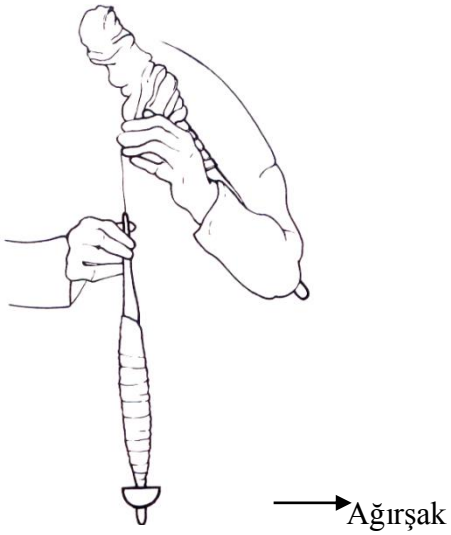

Görsel 17. İğ ve Ağırşak Kullanımı Çizimi (Gleba ve Mannering, 2012:11).

Dünyanın en eski ilkel alet teknolojinin ürünlerinde biriside iplikçilik olmuştur. İp, liften eğirme yöntemi uygulanarak elde edilir (Aytaç, 1982:3). Eğirme işlemi için yapılan çeşitli ilkel aletler mevcuttur. Eğirmek sözcüğünün anlamı: yünü

büküp ip yapmak eski Uygur Türkçe sözlüğünde; egirmek-eğirmek-çevirmek, iplik büktürmek egirtmek-eğirtmek 'kuşatmak, sarmak' olarak da geçer (Soydan, 2013:1300). Öncelikle eğrilecek lifli malzemeler hazırlanır, ip haline getirilecek liflerin bükülmesiyle ipliğe dönüştürülür. Eğirme işlemi için benimsenmiş alet isimlendirmeleri yöresel olarak çok küçük biçim farklılıkları görüldüğü gibi isim farklılıkları görülür.

2.3.1. İğ

İlkel ip bükme işinde kullanılan alet 'İğ' olarak tanımlanmaktadır. İğ, İpliğin sarıldığı ucu çengelli gövde ile ağırlık veren, gövdeye geçirilmiş ağırşak (yuvarlak bir parça) olmak üzere iki parçadan oluşur. "İğ ip eğirmeye mahsus şiş" anlamına gelmektedir (Soydan, 2013:1296). Eğirme işlemi geliştiğinde iki iş mili aracı olarak iğ ve öreke benimsenmiştir (Wild, 2003:25). Tarih boyunca belirgin bir değişiklik göstermeyen uzun çubuk formlu iğ, çeşitli uygarlıkların dokuma kültürü tasvirlerinde yer almıştır. İğin çeşitli yüzeylerde tasvirleri bulunmaktadır. Bu betimlemelerden en eski örneklerinden Mezopotamya'da Tell Agrab'da bulunan M.Ö.3.000 başlarıyla tarihlenen vazo üzerindedir (Delougaz, 1952:12' den akt. Tütüncüler, 2005:34).

İplik yapımında kullanılan iğin kullanım şekli vardır. İpliğin incelik ve düzgünlüğünü kontrol altına alabilmek için eğrilecek lif, aynı hızda eşzamanlı olarak çekilmeli ve döndürülmelidir. Çünkü askıya alınmış veya düşürülmüş mil, ipin inceliğini ve düzgünlüğü etkilemektedir. Ayrıca ağırlıklar alçak ve yüksek olarak iğin üzerinde konumlanabilmektedir. Alçak ağırlıklı iğ, Antik Avrupa'da kullanılmıştır. Alçak ağırlıklı iğlerde ağırlık, mil çubuğunun alt ucuna bağlanmıştır. Bir diğeri de yüksek ağırlıklı iğlerdir, Mısırda ve Yakındoğu'da kullanılmıştır. Muhtemelen Avrupa'ya doğudan göçlerle geçmiştir. Ağırlığı Ortada yer alan iğler buluntuları bu iki teknik Anadolu'da örtüşmüş olduğunu göstermektedir (Gleba ve Mannering, 2012:9).

Teknik olarak ipin istenilen boyutta ince ve ya kalın olması gibi üretim standartları özellikleri, farklı ağırlık ve ebatlarda ağırşak kullanılarak sağlanmaktadır. Bu da iğ tasarımından çok ağırşağın ağırlığının ve çapının fonksiyonuna bağlı olmuştur (Barder, 1992:52' den akt. Evely, 2000:446-448). İğ genellikle 12 ile 15 cm arasında değişen dar bir çubuk olup üzerinde bir milin kıvrılabileceği bir ucuna

doğru kıvrılabileceği bir ucuna doğru hafif simetrik kalınlaşma veya çıkıntı gösterir. İğ çubukları çoğunlukla ağaçtan yapıldığından günümüze değin kalmış çok az iğ vardır. İğ çubuklarının yeterli dayanıklılıkta olması için gövdenin en az 4 mm'lik kalınlıkta olması gerekmektedir (Crewe, 1998:11). Tarihsel süreç içerisinde hayvan kemiklerin ve ahşaptan, örneklerinin yanı sıra ayrıca bronz örnekleri de mevcuttur. Bu malzemeden iğ örnekleri Anadolu'da Çorum-Alacahöyük (L ve H) kral mezarlığında bulunmuştur (Koşay, 1951:73' den akt. Yalçın ve Karaoğlan, 2010:8). Görsel 19.'da farklı biçimlerdeki öreke örneklerinde olduğu gibi, malzemenin yapımında kullanılan hammaddenin değişkenliğinde sosyal statünün etkin olduğunu düşündürmektedir.

a. b.

Görsel 18. a. Perge Batı Nekropolu'nde Bulunmuş Öreke (Karaca, 2012:134).b. Dekorlanmış Öreke, Terrace Hauses 2 Aphesus (Trinkl, 2007:85).

2.3.2. Kirmen ve Öreke

Anadolu'da çeşitli tip ve hammaddesi farklı kirmen ve öreke buluntuları dokumacılığın kesintisiz devam ettiğini kanıtlamaktadır. İp eğirme işleminin yerini zaman içinde teknolojiye bırakması kaçınılmaz olmuştur. Ancak günümüzde az olsa Anadolu'da kirmen hala yaşamaktadır. Günümüzde ve yakın geçmişe ahşaptan yapılsa da arkeolojik buluntularda farklı hammaddelerden yapılmış örnekleri mevcuttur. Anadolu'da halen ip eğirmede kullanılan bu ahşap kirmenlerin prototiplerini kemik oluşturmuştur. Bu aletler seramiksiz yerleşim Hallen Çemi' de bulunmuştur. Bu buluntuların ip eğirmek için kullanılmış olabileceği düşünüldüğünde, Anadolu'da kirmen kanatlarının en eski örneklerini teşkil ettiği ifade edilebilir (Tütüncüler, 2005:36). Kirmen, tarihte ahşap dışında farklı

malzemelerden de yapılmıştır. Kirmenin gümüş örneği M.Ö.3000-2000'lerle tarihlenen Alacahöyük'te bulunmuştur (Mellaart, 2003:171).

Günümüzde ve yakın tarihte sık kullanılan kirmen malzemesi ahşaptır. Bu alet, iğdeki yuvarlak tahta yerine, çapraz olarak birbirine geçmiş iki tahtadan ve bir çengelli eksenden oluşmaktadır. Eğirme de kullanılan bir diğer alet öreke olarak bilinir. Bir çeşit iğ olup tablası üsttedir (Aytaç, 1982:7). Kirmen kelime kökeni Yunancadan gelmiştir. Eğirmekte kullanılan keten, tün. vb. hammaddelerin tutturulduğu çatal değnek olarak tanımlamaktadır (TDK, 2009:1546). Eğirmek için çeşitli tiplerde iğ birçok farlı ebat ve şekillerde dokuma aletleri vardır. Çeşitli eğirme teknikleri vardır ki bunların temel farlılığı iğ üzerindeki ağırşağın pozisyonudur. Ağırşak iğin üstünde ye ya orta ve alt kısmında yer alabilir (Crewe, 1998:5). Biçim ve teknik olarak tanımlaması ağırşağın konumuna göre yapılmıştır. Ağırşak iğin üst kısmında olduğunda öreke olarak adlandırılır (Tütüncüler, 2005:93). Antik çağda örekelerin niçin ve nasıl kullanıldığı konusunda farklı görüşlerin olmasıyla beraber genel kanı ip sarmada kullanıldığıdır (Barder, 1992:52'den akt. Evely, 2000:446-448). Ancak yün eğirmede kullanılan ağırşakların ortasına geçirilen ahşap malzemenin yanı sıra kemik sapında kullanılmış olduğu yönünde yeni buluntular mevcuttur. Maydos Kilise Tepesi Höyüğü buluntularıyla ilgili Doç. Dr. Göksel Sazcı'nın görüşü ; 'bız' olarak tanımlanan kemik aletlerin ağırşaklar ortasına konulup ip eğirmede bir bakıma kirmen gibi kullanılmış olabileceği yönündedir.

a. b.

Görsel 19. a. Kirmen ile İp Yapımı (çizim tarafımdan yapılmıştır). b. (Strand, 2010:12).

2.3.3. Ağırşak

Küre ve ya yarım daire biçiminde, ortası delik ahşap, taş, seramik veya kemikten yapılan insanoğlunun Neolitik Çağlardan günümüze kadar ulaşan aletlerinden birisi de ağırşaklar olmuştur (Fazlıoğlu, 2001:1).

Yün dokumanın en temel tekniği için elzem olan ağırşaklar, buluntular ışığında yuvarlak, konik, küre gibi tanımlanabilen pişmiş topraktan, taş, kemik, tahta gibi doğada bulunan malzemelerden yapılmış ortası delik formlardır.

Merkezinden delikli küçük disk koni, silindir ve ya küre şeklindedir. Şist, kemik, ağaçtan yapılabilmekle beraber çoğu terakota veya taştandır (Wild, 2003:25).

Bunlardan Liman Tepe yerleşiminin II-V. tabakalarla temsil edilen Orta Tunç Çağı'nda höyük kısmı çok sayıda dokuma tezgâhı ağırlığı ve ağırşak, dokumacılıkta kullanılan çeşitli kemik aletler bulunmuştur. Kütahya Seyitömer Höyük kazısında dokumacılık buluntuları olarak Erken Tunç Çağ'ından Roma Dönemine kadar keramik ağırşaklar ve dokuma ağırlıkları ele geçirilmiştir (Erkanal ve Günel, 1993:266-267 'dan akt. Yalçın ve Karaoğlan, 2010:5). Maydos Kilise Tepesi Höyüğü Kazı Başkanı ve Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Göksel Sazcı tarafından Çanakkale'de Maydos Kilise Tepesi Höyüğü buluntularında üzerinde kemik sapının kalıntısıyla birlikte 4 bin yıllık ağırşak tespit edilmiştir (Görsel 20). Bu buluntular ışığında, o tarihlerde yün eğirme işleminin yapıldığı ve ilkel dokuma alet teknolojisinin başladığı görülmektedir. Hemen hemen tüm Anadolu'nun çeşitli yerleşim yerlerinde Kalkolitik ve Tunç Çağları boyunca çeşitli tip ağırşaklar, iğler gibi ilkel dokuma aletleri bulunmuştur.

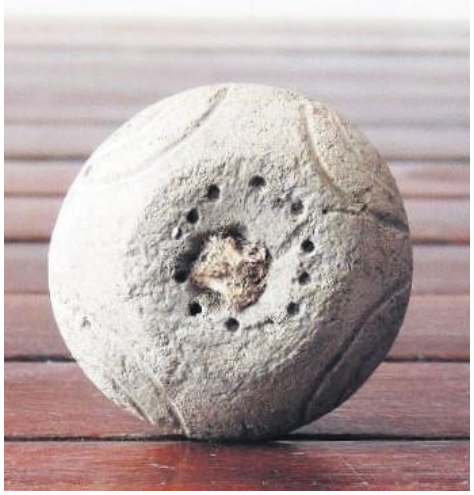

Görsel 20. 4 Bin Yıllık Ağırşak, Maydos (https://www.arkeolojikhaber.com/haber-canakkalede-4-bin-yillik-kemik-sapli-agirsak-bulundu-16788/, [06.09.2019]).

2.3.4. Dokuma Tezgâhı ve Dokuma Tezgâhlarda Kullanılan Aletler

Dokuma tezgâhları, çeşitli biçimlerde tasarlanmış (yatay, dikey vb.) iplerin birbirinin üstüne gelmesi temel işlevi ve prensibi aynı olan dokumada kullanılan bir alettir.

Anadolu'da, ilk yerleşmelerin görüldüğü erken Tunç Devri'nden itibaren dokumacılık gelişerek devam etmiştir. Çeşitli dokuma tezgâhı ağırlığı buluntularının varlığı bunu kanıtlamaktadır. Arkeolojik veriler ışığında dokumacılığın nasıl yapıldığının betimlendiği çeşitli vazo veya kabartmalarda dokuma tezgâhları tasvirleri yer almaktadır. Betimlemelerde ipliklerin birbirine dolanması için uçlarına ağırlık takılan ağırlıklı dokuma tezgâhları ve yatay yer tezgâhlarıdır. Tezgâh modellemesinde ipler ağırlıklara bağlanmıştır (Görsel 21).

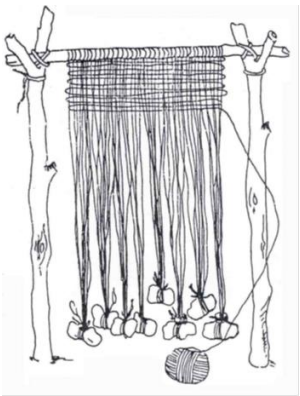

Görsel 21. İlk Dokuma Tezgâh Modellemesi (Yağan, 1978:287).

Antik dönemde yatay yer tezgâhları, alt üst kirişlere sahip dikey dokuma tezgâhları, uçları ağırlıklı dikey dokuma tezgâhları olarak antik dönemde üç tip tezgâh türü olduğu bilinmektedir. Antik dönemlerde nasıl yapıldığı ile ilgili çeşitli tasvirlerde göstermektedir. Erken Tunç devrinde Özellikle Anadolu'nun batısında çeşitli form özelliklerine sahip dokuma ağırlıklarının, dokumacılık yöntemlerinde gelişme olduğunu göstermektedir (Fazlıoğlu, 2001:3).

Özellikle uçları ağırlıklı dikey dokuma tezgâhlarında kullanılan kilden dokuma ağırlıkları yoğun rastlanan buluntulardandır. Bu tip tezgâhlar sarkıtılan iplerin düz durmasını sağlamak amaçlı uçlarında yapılan ürünün niteliğine göre belli bir ağırlığa sahip ağırlıkları olan tezgâh türüdür. İlk veriler daha çok Akdeniz ve çevresindeki kültürlerde kullanılan uçları ağırlıklı dikey dokuma tezgâhına aittir. Uçları ağırlıklı dikey dokuma tezgâhı, hakkındaki bilgilere vazo üzerindeki betimlemeler kaynaklık etmektedir (Fazlıoğlu, 2001:16). Roma döneminde ağırlıklı kullanılan, çözgü ağırlıklı dikey dokuma tezgâhı ve alt ve üst kirişlere sahip dikey dokuma tezgâhı olmuştur (Wild, 2002:10).

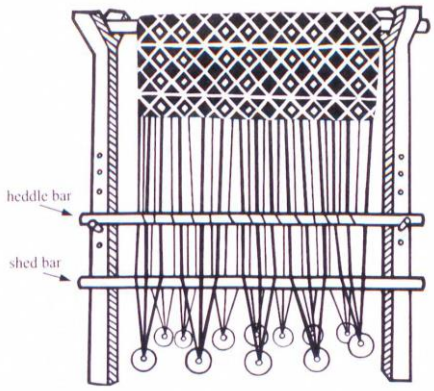

Görsel 22. Gordion Dokuma Tezgâhı Modellemesi (Burke, 2007:67).

Bu tip tezgâhlar, Anadolu'nun batısı ve Yunanistan olmak üzere Akdeniz çevresinde kullanılmıştır. Neolitik Çağlara ait tabakalardan ele geçen konik dokuma tezgâhı ağırlıkları bunu göstermektedir. M.Ö.600' lü yıllara ait Korinth Aryballosu'unda, ağırlıklı dokuma tezgâhı betimlenmiştir (Fazlıoğlu, 2001:3-17). Uçları ağırlıklı dokuma tezgâhlarında ahşap malzeme kullanıldığından, bir takım koruyucu şartlara sahip olmadığı sürece izine pek rastlanamamıştır. Bu tür dokuma tezgâhlarının montajı basit bir sistemden oluşturulmuştur.

Diğer betimlemelerde rastladığımız, yatay yer tezgâhıdır. Hemen hemen bütün tezgâhlarda prensip aynı olmuştur. Bu tür tezgâhlar yere paralel bir sisteme sahiptir. Antik Mısır'da kullanılan en eski dokuma tezgâh çeşididir (Crowfoot, 1936-1937:36'dan akt. Ergün, 2012:32). Antik Mısırda kullanılan ilk bu dokuma tezgâhlarının tasvirleri mevcuttur. Londra Üniversitesi'nde Petrie Müzesi'nde bulunan Hanedanlar öncesi döneme ait pişmiş toprak kap üzerinde tasvir edilmiştir (Hall, 1986:13'den akt. Tütüncüler, 2005:43).

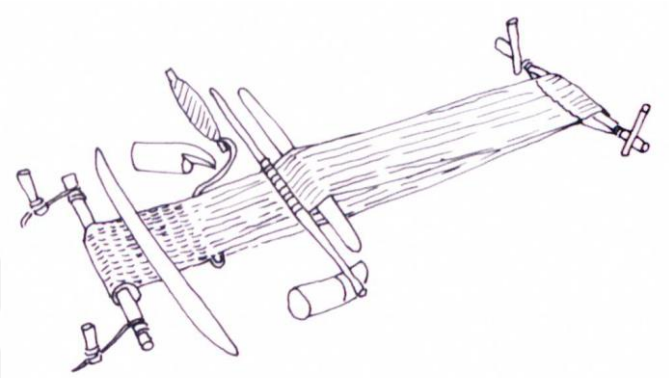

Görsel 23. Yatay Dokuma Tezgâhı Modellemesi
(Gleba ve Mannering, 2012:18).

Yatay yer tezgâhına ilişkin bu erken betimleme, bu bölgede M.Ö.5.Bin ile tarihlenen Badari dönemine aittir. M.S.250 yılından sonra Yatay yer tezgâhının Roma Dönemi'nde de kullanıldığı bilinmektedir (Özcan, 2002:283).

Anadolu'da alt ve üst kirişlere sahip dikey dokuma tezgâhı kullanılmıştır. Günümüzde Anadolu'da el tezgâhı olarak bilinen bu dokuma tezgâhı, Mısır, Roma döneminde kullanılanın temelde aynı olmakla beraber bir takım değişiklere uğramış halidir (Fazlıoğlu, 2001:13).

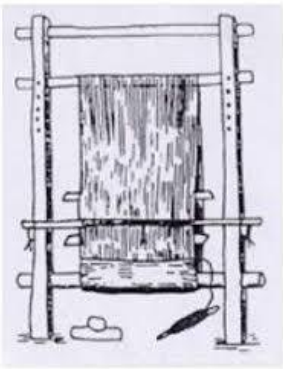

Görsel 24. Alt ve Üst Kirişlere Sahip Dikey Dokuma Tezgâhı
(https://wovenstory.tr.gg/Dokuman%26%23305%3Bn-Tarihi.htm [05.06.2020]).

Bunların dışında Görsel 25.'de görülen, Antik dönem betimlemelerde yer alan alttan ve üstten birbirine bağlı iki paralel eksenden oluşan üstü geniş aşağıya doğru daralan el tezgâhları da kullanılmıştır (Fazlıoğlu, 2001:13).

Görsel 25. El Tezgâhı Modellemesi (Roth, 1978:res.26b'den akt. Desrosiers, 2010:40).

2.3.4.1. Kirkit ve Taraklar

Eğrilen bükülmüş ipler halı dokumada kullanılır. Halı dokumada düğüm ve atkıyı sıkıştırmada kullanılan malzeme olarak ağaç kemik ve demirden yapılmış çeşitleri olan tutmak için sapı olan tarak kirkit olarak bilinir.

Kirkit, halı, kilim vs. dokumada kullanılan atkı ipliğini ve ilmekleri sıkıştırmak amacıyla kullanılan araca denir. Kemik, metal, sert ahşaptan yapılmış kenarı dişli ve saplı alettir (Gümüş ve Gümüş, 2016:567'den akt. Gökce ve Bilen, 2019:37).

Gücü tarağı, dokuma tezgâhlarında yer alan, çözgü iplerinin düzgün gelmesini ve atkı iplerinin sıkışmasını sağlayan paralel yassı tellerden oluşan tarak olarak tanımlanmaktadır (Gümüş ve Gümüş, 2016:567'den akt. Gökce ve Bilen, 2019:37).

2.4. Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri

İlkel aletlerin yapımında kullanılan taş, kemik, ahşap vb. malzemelerin içinde yalnız kil, plastik özelliğe sahiptir. İlk çağlardan beri medeniyetlerin kültürünü teknolojilerini, duygularını anlatan seramiğin en yalın tanımı 'pişmiş toprak' olarak ifade edilmektedir. Tarih boyunca farklı işlev ve biçimlerde sosyal hayatın içinde var olmuştur (Onur Erman, 19:2012). Tarihsel süreç içerisinde kilden ürünler, pişirilip

mukavemet kazanmasından kaynaklı eski uygarlıklardan günümüze kadar gelebilmişlerdir. Kil, çeşitli amaçlara ve işlevlere sahip ürünlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra pişmiş topraktan dokuma aletleriyle seramik malzeme işlevsel bir boyutta dokuma tarihinde yer aldığı görülmektedir. Anadolu'da Çatal Höyüğün Neolitik tabakalarında ağırşakların pişmemiş topraktan şekillendirilmiş en erken örnekleri mevcuttur (Mellaart, 1962:56). Anadolu'nun çeşitli yerleşim yerlerinde ağırşakların sık rastlanan arkeolojik buluntular olduğu bilinmektedir. Anadolu'da Çatalhöyük'ün neolitik tabakalarında pişmemiş topraktan şekillendirilmiş dokuma aletleri örnekleri tarihin erken evrelerinde dokumacılığın bu coğrafyada yapıldığını göstermektedir. Hemen hemen prehistorik yerleşmelerde buluntular arasında ki pişmiş topraktan ağırşaklar ve pişmiş topraktan tezgâh ağırlıkları Anadolu'da bu buluntular dönemin uygarlıkları hakkında bilgi almamızı sağlanmaktadır.

2.4.1. Ağırşak

Yün dokumanın en temel tekniği için elzem olan ağırşaklar, neolitik dönemlerden dokuma tasvirlerinde ve buluntular ışığında yuvarlak, konik, küre, gibi tanımlanabilen pişmiş topraktan, taş, kemik, ahşap gibi doğada bulunan malzemelerden yapılmış ortası delik formlardır.

Merkezinden delikli küçük disk koni, silindir veya küre şeklinde ağırlıklardır. Ağırşaklar şist, kemik, ağaçtan yapılabilmekle beraber çoğu terakota veya taştandır. Kesilmiş çanak-çömlek parçalarıyla da yapılabilmektedir. Çok çeşitli şekil de ve farklı ebatları vardır. Zaman boyunca belirgin tipolojik gelişim izlememiştir (Wild, 2003:25). Ağırşak ile iplik temas noktalarını gösteren düşük ve yüksek ağırşak olarak tanımlanmaktadır. İplik eğirme ağırşağın iğ üzerindeki konumuna göre üste veya altta olabilir.

Anadolu'da, Göller Yöresi ve çevresinde, Suberde 30 adet, Hacılar (Geç Neolitik VI) ve Yümük Tepe Geç Neolitik dönemine tarihlenen 25-26. tabakalarında taş ve kilden yapılmış Beycesultan'da Kalkolitik dönemden itibaren Tunç Çağları boyunca çeşitli tipte ağırşaklar görülmektedir (Lloyd ve Mellaart, 1965:268-69, 274-77, fig. F.2, F.5, F.6'den akt. Tütüncüler, 2005:36). Ağırşaklar Anadolu'nun hemen

hemen bütün höyüklerinde hammaddesi kemik ve pişmiş toprak olarak rastlanan arkeolojik buluntulardandır.

2.4.1.1. İğ ve Ağırşağın İşlevi

Antik Çağ'da, yünün eğrilerek ipe dönüştürülmesinde iğ, ağırşak kullanılmıştır. İp yapabilmek için iğin ortasındaki delikten geçirilen yün, kıl, keten, pamuk gibi hammaddelerin ağırşak yardımıyla düşey olarak düzgün dönmesi sağlanır. Eller eş zamanlı ham maddeden çıkan ipliği besler ve bu esnada ip iğin etrafında dönerken, ipi büker (Crewe, 1998:5). Ağırşak, İğ çubuğu üzerinde devinimini korumak için volan görevini görür (Wild, 2003:25). Burma hareketi sağlayacak ritim tutulur, milin üst bir girdap veya bunlar olmadan da kullanılabilir (Anderson, 1987:224'den akt. Crewe, 2002:5). Eğrilecek yün bileğe sarılır; inceltilen ip ise işaret parmağına sarılır. Yünün sonu elle bükülerek inceltilir. İğ çubuğu ile ağırşaktan geçirilerek kancaya sarılacak boyda iplik haline getirilir. Oturarak ve ya ayakta bu işlem yapılabilir (Desrosiers, 2010:39). Ağırşakların temel işlevi fazladan ağırlık sağlayarak lifi uzatabilmektir. Hammaddeyi uzatmaya ve çekmeye yardımcı olan iğ üzerinde bu ağırlık, teker olarak işlev görür. İp üretim miktarı istenilen büküm standardına, ipin cinsine, kullanılacağı alana bağlı olarak değişmiştir. İpler eğirmedeki büküm "Z ve S" yönüyle ayrılır. "Z" büküm iğ sol tarafa döndürülmesi ile "S" bükümse iğin sağ tarafa döndürülmesi anlamını taşımıştır (Evely, 2000:489).

2.4.1.2. Ağırşakların Çap, Yükseklik ve Delik Ölçüsü Özellikleri

Ağırşağın şekli ipliğin özellikleri etkilemektedir. Önemli olan ağırşağın çapın yüksekliğe oranıdır. Milin dönme hızını etkileyen, ağırşağın yüksekliğe oranıdır. Örneğin yüksek oranlı dik veya mercek biçimli bir ağırşak olduğunda hızını kısa bir sürede kaybedecek daha yavaş ama daha uzun bir süre dönecektir (Gleba ve Mannering, 2012:9-10). Barder, iğ ile ağırşak merkezi düşük olduğunda eğirmenin ve inceltmenin rahat olmayacağını bu yüzden hızının elle ayarlanması gerektiğini ifade etmiştir (Crewe, 2002:5).

Diğer bir özelliği, iğneli milin deliğinin çapıdır. Delik, şaftı alacak kadar büyük olmalıdır. Delik çapının beklenen aralığı 0.3-1cm olmalıdır (Liu,1978:97, Gleba ve Mannering, 2012:10). Liu'nin belirttiğine göre (en küçük delik çapı 3-4 mm çoğunlukla 7-8mm ve en genişin 10mm olmasıdır) delik çapları 3-10mm

arasında değişmektedir. Bir buluntunun ağırşak olduğunun tespit edilmesini sağlayan, delik çapı özellikleridir. İğ çubuklarının en az 4 mm'lik kalınlıkta olması gerektiği için 4 mm veya üstündeki delikli herhangi bir buluntunun ağırşak olduğunun göstergesidir (Liu, 1978:90'den akt. Crewe, 1998:11).

Ağırşak, Crewe tarafından aşağıda verildiği şekil de ifade edilmiştir;

> "Dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan ağırşaklar üzerinde yapılan incelemeler sonucunda ağırşaklardaki iğ deliğinin biçiminin düz hatta biraz koniksel olduğu tespit edilmiştir. Bu form özelliği, iğin ağırşağın gövdesine dik eksende geçirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bazı ağırşak örneklerin iğ deliği kum saati formlu olmasına rağmen çok sayıda ağırşak düz ya da konik deliklidir. Delikleri kum saati biçimindeki buluntuların her iki uçtaki delik çapları birbirinden farklı ise ağırşak olarak tanımlanabilir" (Crewe, 1998:12).

2.4.1.3. Ağırşakların Ağırlıkları

Ağırşakların ağırlıkları, tekstil üretimi için kaliteyi belirten önemli bir özellik olmuştur. Üretilen ipliğin niteliğini belirler (Grömer, 2005:109'den akt. Gleba ve Mannering, 2012:10). Hassas ipliklerde küçük ve hafif ağırlıkta ağırşaklar kullanılmıştır. Daha iri lifler için daha ağır ağırşaklar gerekmektedir. Ağırşakların, ağırlığı kaydedilmiş verilere göre; en fazla 140-150gr'dır. (Barder, 1991:44' den akt. Gleba ve Mannering, 2012:10). Ağırşakların ağırlıkları eğrilecek malzemenin türüne göre değişmektedir. Ağırşakların ağırlığı, yapılacak ürünün niteliğine göre belirlenmiştir. 10gr hafif ağırlığın dikiş ipinde, giyimde kullanılması, 40- 50 gr'ların kilim dokumasında, 60-95 gr ketende kullanılması, anlamına geldiğini göstermektedir (Crewe, 1998:29).

Hassas ipliklerde küçük ve hafif ağırlıkta ağırşaklar kullanılır. Daha iri lifler için daha ağır ağırşaklar gerekmektedir. Ağırşakların ağırlığı ile ilgili kaydedilmiş en ağır ağırşağın 140-150gr olduğudur (Liu, 1978:90; Barder,1991:44'den akt. Gleba ve Mannering, 2012:10). Ağırşakların ağırlığı, yapılacak ürünün niteliğine göredir. 10gr hafif ağırlığın dikiş ipinde, giyimde kullanılması,40- 50 gr'ların kilim dokumasında, 60-95gr ketende kullanılması anlamına gelmektedir (Crewe, 1998:29).

Belirli lif türleri için belirli bir ağırlık aralığında kullanılmıştır. Bu nedenle, keten ya da katlı ipliklerin bükülmesi için 100-150 g ağır iğler kullanılmaktadır. Kısa yün, keten veya pamuk, hafif bir mil ile eğrilir. Kısa ince yün için kullanılan milin

ağırlığı yaklaşık 8 gram iken, orta ila ağır yün için yaklaşık 30 gramdır (Ryder, 1968:81; Barder, 1991:52'den akt. Gleba ve Mannering, 2012:10).

2.4.1.4. Pişmiş Toprak Ağırşakların Bezeme Özellikleri

Bezeme TDK 'da süsleme tezyin olarak geçmektedir. Süsleme ise ;"Bir yüzeyi estetik açıdan daha etkileyici kılmak amacıyla üzerinde yapılan her türlü çalışma" (Sözen ve Tanyeli, 1992:223) anlamına gelmektedir. Bezeme tarihsel süreç içerisinde ilk çağlardan günümüze farklı kültürlerde, farklı biçimlerde hayatın içinde hep var olmuştur. Konular, biçimsel özellikler, kültürlerin sembolü olarak her uygarlık ve çağda farklılıklar göstermiştir. Çağın gelişmişlik düzeyi ve toplumun karakteristik özellikleri bezeme öğelerine yansımıştır. Kullanılan bezeme özelliği, üslubu, ait olduğu dönemi ve medeniyeti bilgisinde içinde taşır. Toplumların yaşayış biçimleri, kilin malzeme olarak bezemeye uygun plastik özelliği sayesinde ilk çağdan günümüze pişmiş toprak form üzerindeki bezeme özelliklerine yansımıştır.

Ağırşaklar teknik niteliklerin yanı sıra üzerine yapılan bezemeler ile estetik değer içermektedir. Pişmiş topraktan ağırşaklar yüzeyinde bezeme unsurları barındırabilmektedir. İnsanlar yaptıkları bu ufak işlevsel nesneye dekoratif süslemeler yapmışlardır. İş amaçlı kullanılan kil ağırşaklarda, çağın sanatsal anlayışlarının yansıtılmış olduğu çeşitli süsleme unsurları görülmektedir.

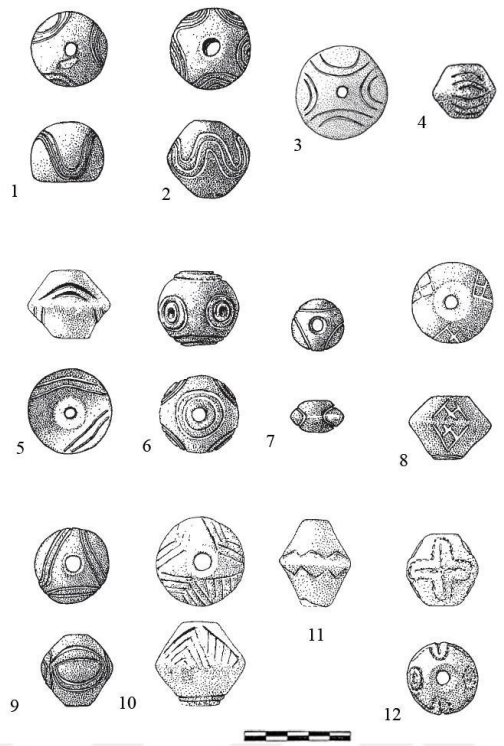

Görsel 26. Demircihöyük Bezemeli Ağırşak Örnekleri
(Seeher- Kauder, 1996: Fig. 90-95'den akt. Ergün, 2013:96).

Görsel 26.'de verilen ağırşak üzerinde ki bezemeler, çağın bezeme unsurları içinde gelişmiştir. Genel olarak Antik Anadolu'da bezer bezeme öğeleri görülmektedir.

Ağırşaklar üzerinde bezeme öğeleri, tasarımın yapısına uygun olarak ritim izlenimini yansıtma kabiliyetine bağlı olarak statik veya dinamik olarak sınıflandırıla bilinir (Shepard, 1952:276,'den akt. Crewe, 1998:50). Çoğunlukla iğe takıldıklarında üste gelecek şekil de ağırşağın görünen bölümü bezenmiştir. Bu da iğ deliğinin üstte kalan yüzünün çevresini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra bezemelerin tüm gövdeye uygulandığı ağırşaklar da mevcuttur (Tütüncüler, 2005:137). İğ ve ağırşağın dönme hareketiyle fonksiyonellik kazanmasından dolayı bezeme elemanların bu özelliğini iletmek veya güçlendirmek ritmik bir ahenk oluşturmak amaçlı tasarımlar kullanılabileceği düşünülmektedir. Birbirini takip eden iç içe geçen çizgilerle sarmal kompozisyonlarla dönme eylemindeki hareketliliği devingenliği yansıtmıştır.

Kuruçay, Beycesultan, Aphrodisias gibi bilinen Erken Tunç Çağ yerleşimlerinin Kalkolitik Çağ'a ait tabakalarından, akabindeki döneme ait ağırşaklar bulunmuştur. Anadolu Kalkolitik Çağ dönemin üslubunun yansıdığı çanak-çömlek

ve mühürlerde görülen iç içe daireler halinde spiral ve ya birbirine paralel çizgili bezemeler, ağırşak örneklerinde de yansımıştır (Kınal, 1998:31).

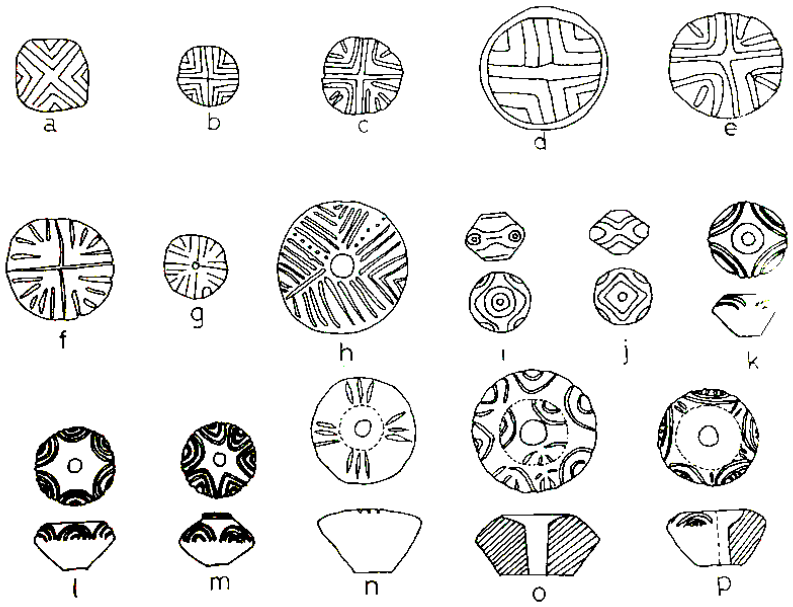

Görsel 27. Anadolu'da Hatti Dönemi Orta Bronz Çağı (M.Ö.2500-2000) Pişmiş Toprak ve Bakır Buluntularda Görülen Üslup Birliği Örnekleri

a. Pişmiş toprak mühür, R.O. Arık, Alişar Harfiyatı TAED I, 53 şek.45c. , b. c. Pişmiş toprak mühür, Kansu, 1940:89, şek.78N 7, 2. d. Bakır mühür, Alişar, R. O. Arık, Alişar Harfiyatı TAED I :41, şek. 22. e. f. g. Pişmiş toprak mühür, Kansu, 1940:92 şek. 80 Ey. 379, 361: 89 şek. 78N 8. h.Pişmiş toprak ağırşak, Tarsus Goldman, Tarsus Vol. II Plates, 448N. 43. j, y, l, m. Ağırşak, Beycesultan Loyd-Melaart, 1962: Fig. F.5 level XXI-3: F.5 level XV-6: Fig. F.6, 1 Level VII: Fig. F. 6, 2 Level VIII: Fig. F. 6, 1 Level XI. n, o, p, Pişmiş toprak ağırşak, Troya Blegen, Troya Vol. I. Part 2. 366-367 N. 35-218, 35-27, 37-688 (Akurgal, 2007:36).

Görsel 27.'de verilmiş olan çeşitli işlevlere sahip pişmiş toprak buluntularında, bezeme öğelerinde üslup birliği görülmektedir. Ağırşakların bezeme unsurlarında sembolik olarak dokuma ve dikişle ilişkili motifler kullanılmıştır. Bunların arasında kesik çizgiler, dikişe benzer eğik çizgiler, nakışlara benzeyen kareler veya elmaslar oluşturan kısa çizgiler ekose desenli dokumayı temsil eden desenler yer almaktadır. Bu bezeme öğelerinin prehistorik dönem Tunç Çağı dekoratif geleneği içinde ortaya çıktığı düşünülmektedir (Maclaurin, 1988'dan akt. Crewe, 1998:51).

2.4.2. Dokuma Ağırlıkları

İp eğirme işinde kullanılan pişmiş topraktan ağırşakların yanı sıra dikey dokuma tezgâhlarında çözgü iplikleri yatay sopanın üzerine gerilmiş olan iplerin birbirlerine karışmaması için uçlarına bağlanan pişmiş topraktan ağırlıklar kullanılmıştır (Fazıloğlu, 2001:13).

Dokuma ağırlıkları, örgü yapılabilmesi için ipe istenen sabit duruşu sağlamak amaçlı kullanılmıştır. Oval, yassı, basık küresel, hilal dikdörtgen ve dörtgen konik formlu gibi çeşitli formlarda dokuma tezgâh ağırlıkları kullanılmıştır. En basit ve yalın tanımıyla çözgü iplerini germek için kullanılan delikli çeşitli formları olan ağırlıklardır.

Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerindeki buluntulara Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait tezgâh ağırlıklarına rastlanmıştır. Anadolu en erken bu örneklerine Çatalhöyük'te Neolitik Çağ tabakalarında M.Ö.6.binin başlarına aittir (Burnham, 1965:173). Tunç Çağlarında Akdeniz Bölgesi'nde tezgâh ağırlık formları (oval, kare, dikdörtgen, disk, piramidal vb.) çeşitlilik göstermektedir. Ağırlıklar Akdeniz Bölgesi'nde çoğu merkezde bulunabilen alet grubunu oluşturmaktadır (Tütüncüler, 2005:40). Anadolu'da piramidal formlu ağırlıklar yaygın olarak görülmüştür. Filistin'de Orta Tunç Çağı bu tip ağırlıkları Anadolu örneklerine benzemektedir. Filistin'de bu tip ağırlıklar Orta Tunç Çağına aittir. Bu tip ağırlıklar Tell Beit, Megiddo, Gezer, Shechem, Tel Mevorakh ve Jeriho'da karşımıza çıkmaktadır (Renfrew, 1972:353'den akt. Tütüncüler, 2005:165). Dokuma ağırlıklarında tipolojik olarak değişim göstermiştir. Erken dönem diskoid dokuma tezgâh ağırlıkları büyük ve tek delikli bir forma sahiptir. Ancak M.Ö.5.yy'ın ortalarında ebatları küçülmüştür (Özcan, 2002:285). Dokunacak kumaşın niteliklerine göre değişim gösterdiğini düşündürmektedir. Ayrıca çömlekçiler tarafından üretilenler üzerinde bezemeler yapılmıştır. Bu bezemeler kazıma, mühür işaret niteliğindedir.

"Dokuma tezgâhı ağırlıkları çömlekçiler tarafından üretilmiş ve dokuma tezgâhlarından ayrı olarak satılmışlardır. Diskoid ve piramidal formda olanlar elde basit bir şekilde yapılmışken, konik forma sahip ağırlıklar çark yapımıdır" (Fazlıoğlu, 2001:25).

Çömlekçiler, üretilen bu ağırlıkların işaretlemelerini, tezgah ve dokunacak kumaşın özelliğine göre ağırlıklarını belirlemek için yapmışlardır (Özcan, 2002:285). Ağırlık buluntuları sayesinde hangi tip tezgâhların kullanıldığını anlamamızı sağlar. Antik dönemde dokuyanların tasvir edildiği betimlemelerde de yer almıştır. Uruk vazolarında dokuma tezgâhları ile ilgili betimlemelerde rastlanmıştır. (Breniquet, 2008:162-163).

Ayrıca hilâl formlu dokuma tezgâh ağırlıkları da görülmektedir. Bu tip ağırlıkların büyük olanları Orta Anadolu'ya ait olarak bilinmektedir. Bu tip ağırlıklar Alişar Höyüğü'nde yoğun olmakla beraber, mühür baskılı örnekleri de görülmüştür (Schmidt, 1932:150-151'den akt. Tütüncüler, 2005:166).

Smyrna Agora'sındaki kazılarda bulunmuş Helenistik Döneme ait çok sayıda tezgâh ağırlığı bulunmuştur. Tezgâh ağırlıkları delikleri genellikle çift veya tek asmak için yapılmıştır. Ağırlıklara deliğinin kullanım yerleri ve pişme sırasında oluşabilecek kırılmaları engellemek için üst noktasının yeterince aşağısından açılmaktadır. Tezgâh ağırlıkları dokuma dışında balık ve av ağları için ağırlık işlevi için de kullanılmıştır (Aslan, 2007:27).

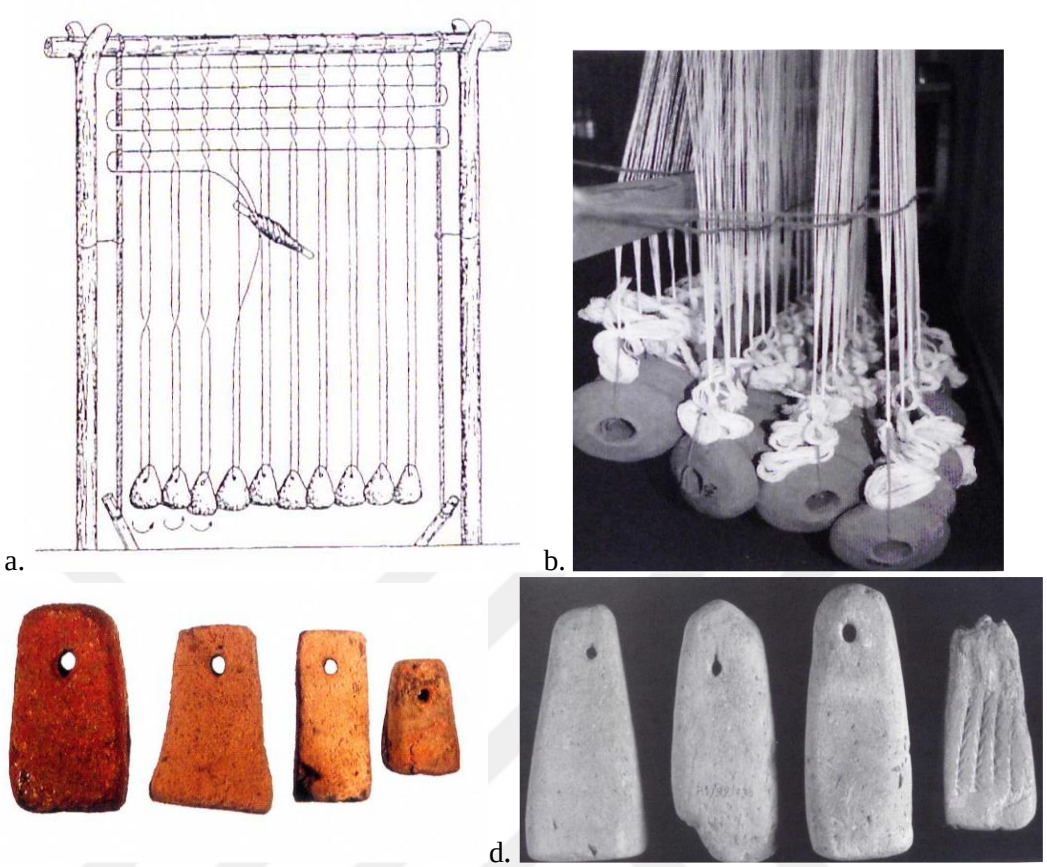

Görsel 28. a. Ağırlık Kullanımı Modellemesi (Desrosiers, 2010:46). b. Dokuma Tezgahında Ağırlık Kullanımı (Strand, 2010:16). c. Farklı Formlarda Dokuma Ağırlıkları, İtalya M.Ö. 6-7. yy (Gleba ve Mannering, 2012:15). d. Piramidal Formlu Ağırlıklar, Efes (Thinkl, 2007:83).

Görsel 28. a.'da dokuma tezgâhlarında ağırlık kullanımı ve iplikleri ayırma işi şematize edilmiştir. b. 'de disk biçimli pişmiş toprak dokuma ağırlık kullanımı örneğidir. d-c. piramidal biçimli ve üstten delikli ağırlık görünümüdür.

2.5. Göller Bölgesi İlkel Dokuma Aletleri

Göller Bölgesinde dokumacılıkta kullanılan çeşitli aletler arkeolojik ve etnografik veriler doğrultusunda ele alınmıştır. Isparta ili ve çevresi dokuma kültürünü yansıtan çeşitli etnografik ürünlerin ve çeşitli aletlerin sergilendiği Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Müzesi'nde yapılan araştırmada ip eğirmede kullanılan aletler araştırılmıştır.

Yörede ulaşılan ip eğirmek için ağırşak iğ, öreke, kirmen, ip yapımında kullanılacak olan yünün hazırlanması için kullanılan yün tarağı, halı dokumada kullanılan ahşap ve metal kirkitler fotoğraflanıp incelenmiştir.

Fotoğraf 1. Isparta İli ve Civarı Bölgede Dokumacılıkta Kullanılan Aletler, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi.

Fotoğraf 1.'de yünden ip yapımında kullanılan ahşap aletler ve iğ üzerinde ağırşak yer almaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un Divanu Lugati't-Turk adlı eserindeki bilgiler ışığında Türklerde dokuma yöntemleri ve teknikleri hakkında bilgi edinebilmiştir. Göller Bölgesi dokuma yöntemleri ve teknikleri yöreye ait bazı tanımlamalar dışında aynıdır. Koyundan veya deveden elde edilen yün yıkanıp, didiklenip tokumacı tarağı ile taranıp, 'sağ' denilen çubukla kabartıldıktan sonra yün eğrilmek için sümek yapılmıştır (Kilisli II, 190, III, 186, 215-Atalay II, 241, III, 248, 289'den akt. Genç, 1997:8).

Fotoğraf 2. Yün Tarağı, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi.

Yün sümeği için Fotoğraf 2.'de görülen yün tarağı kullanır, eğirmek için hazırlığın ilk aşamasıdır.

Sümek, yün yapağıdır. Türklerin, kabartıldıktan sonra halka gibi yapılarak eğirilmek üzere kola geçirilen yün sümeğine "dava" kelimesi denilmiştir (Kilisli vd., 237'den akt. Genç, 1997:89).

Kola geçirilen veya dolanan yün sümeği, şimdiki ismiyle aynı adı taşıyan (ig, yig) iğ ile eğrildiği bilinmektedir (Atalay I, 48-85'den akt. Genç, 1997:8). Göller bölgesine eğirme işlemi için iş aracı olarak iğ, kirmen ve öreke kullanılmıştır.

Fotoğraf 3. Göller Bölgesi Isparta ve Civarına Ait Metal İğ, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Müzesi.

Fotoğraf 3.'de görülen iğ, iplik eğirmek için kullanılan iğ değildir. Dokuma tezgâhlarında kullanılan iğin görselidir. Dokuma tezgâhlarında kullanılan demir çubuk olarak Uluğbey-Senirkent-Isparta civarında kullanıldığı bilinmektedir (Soydan, 2013:1298). Öreke ve kirmen, Anadolu'da iplik eğirme aletleri yaygın olarak kullanılmakta olan fengere, fengire, öreke, iğ, mingirdek ve kirman gibi adlarla anılmaktadır (Yanar ve Akpınarlı, 2016:174).

Fotoğraf 4. a. b. Ahşap Öreke. c. Ahşap 'teşi'. b. Teşi Detay. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi.

Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi'nde öreke için teşi isimlendirmesine rastlanmıştır. Teşi, örekeden daha uzun ve üstteki ağırlık kısmı daha yataydır. Isparta ve çevresinde kirmen için, (Isparta –Yalvaç) 'fengire' isimlendirmesi kullanılmaktadır (Soydan, 2013:1296). Bu söz varlığı derleme sözcüğünde geçmektedir.

Kirmen, Anadolu kirman olarak bilinmektedir (Soydan, 2013:1296). Kola geçirilen veya dolanan yün sümeği, eğirme işinde kirmenin de kullanıldığı ve Türklerin genellikle "uc" adını verdikleri bir ağaçtan kirmen yaptıkları bilinmektedir (Genç, 1997:8).

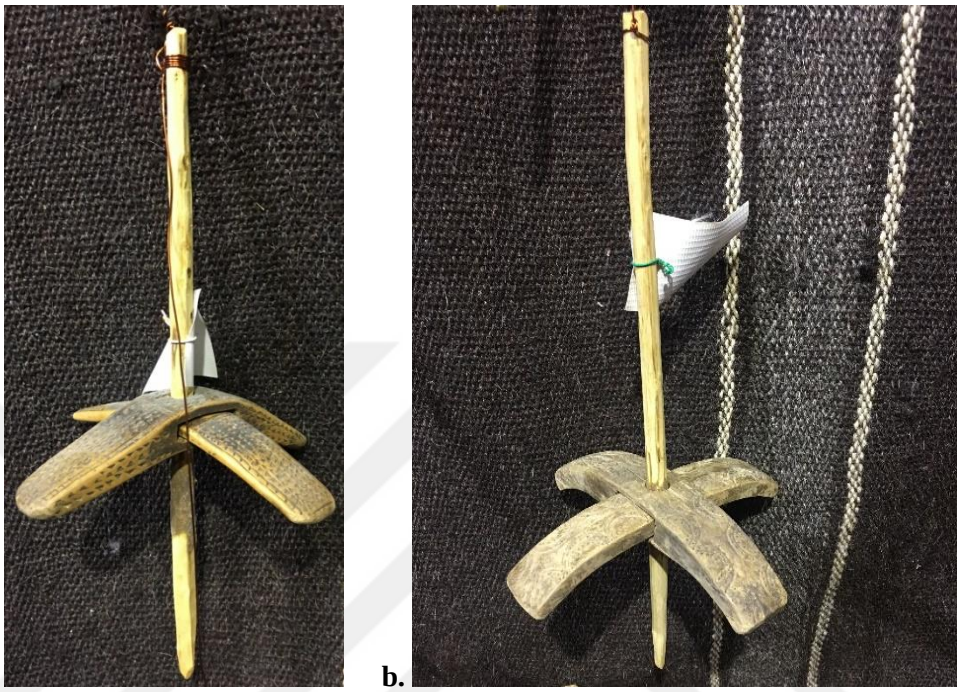

a. b.

c.

Fotoğraf 5. a. Ahşap Kanatlı Aşağı Doğru Sivrilen Bezemeli Kirmen. b. Ahşap Kanatlı Bezemeli Kirmen. c. Kanat Uçları Şekilli Kirmen. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi.

Ahşap kirman bezemeli, bezemesiz örnekleri olmak üzere bölgede çok rastlanan ip eğirme aletlerindendir. Çoğunluğu bezemeli olan kirmen kanatlarının uçları şekilli örnekleri de mevcuttur. Ahşap bu aletler estetik arayışları yansıtan bezeme unsurları taşımaktadır. İp eğirmek için öreke, kirmen, halı dokumada kullanılan ahşap ve metal kirkitler çeşitli işlevsel amaçlı yapılmış bu aletler toplumun

üretim kültürlerini ve tekniklerini yansıtmasının beraberinde, ana form ve sahip olduğu bezemeler açısından sanatsal öğeler barındırmaktadır.

Fotoğraf 6. Metal, Ahşap Kirkit, Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi.

Metal, ahşap kirkitler bölgede çok rastlanan dokuma aletleridir. TDK (1993) Derleme Sözcüğü I-XII' de Isparta-Atabey'in de aralarında bulunduğu birçok bölgede halı dokumada sıkıştırmada kullanılan tarak olarak geçmektedir.

a. b.

Fotoğraf 7. a. Yörede Kullanılan Dokuma Tezgâhı, b. Yörede Kullanılan Gücü Tarağı. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi.

Gücü tarağı, mekikli dokuma tezgâhlarında, çözgü ipliklerinden bazılarının yukarıda, bazılarının aşağıda olmasını sağlar. Alta ve üstte iki çubuktan geçirilmiş ortalarında delik bulunan teller ve ya ipliklerden oluşan çerçeveler olarak tanımlanmaktadır. Isparta ve çevresinde sadece 'gücü' isimlendirmesi de kullanılmaktadır**.**

2.5.1. Göller Bölgesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri

2.5.1.1. Ağırşak

Şimdiki ismiyle XI. yüzyılda da ağırşak (arguşak) olarak geçmiştir (Genç, 1997:8). Yöre ve çevresinde çok sayıda ağırşak buluntusuna rastlanmıştır. Kuruçay Höyük II de geç Kalkolitik ve ilk Tunç çağ yerleşmeleri 1978-1988 kazılarının sonuçlarına göre yalın bırakılmış ve bezenmiş iki çeşit ağırşak bulunmuştur. Kuruçay Geç Kalkolitik Çağ'da aralarında form açısından farklılık olmamakla beraber ebat olarak farklı sık örneklerine rastlanmıştır. Ayrıca bu döneme ait pişmiş topraktan az

sayıda ağırşaklarda mevuttur (Duru, 1996:53-55). Bezemeli bir dizi ağırşak birleşmiş beyaz iki kesik koni, tabandan ve tavandan bastırılmış küre biçimli olarak tasnif edilebilen gri ve siyaha yakın renklidirler. Bu biçim özellikte ağırşakların üzerinde belirgin yivli, bir merkez etrafında dolaşan eğmeç, zikzak, meander motifleriyle süslenmiştir. Bazıların da kazımaların içi bir madde ile doldurulmuştur (Duru, 1996:82).

Isparta ili ve çevresi pişmiş topraktan ağırşak bilgileri için Isparta müzesinde yapılan araştırma incelenen 27 ağırşağın ve 2 ağırlığın envanter bilgileri ve görselleri bezemeleri, boyutları ve dönemi ile bilgilere ulaşılmıştır. Isparta Müzesinde ulaşılan pişmiş toprak dokuma aletleri koleksiyonu ağırşak ve dokuma tezgâh ağırlıklarından oluşmaktadır. Isparta Müzesinden alınan veriler doğrultusunda;

Ağırşak buluntuları ağırlıklı Erken Tunç Çağı'na aittir. Gri ve koyu gri, devetüyü renkli kil rengi ağırlıklıdır. Ağırşaklar merkezinden veya merkeze yakın delikli küçük disk koni, silindir ve ya küre şeklindedir. Ağırşakların geneli perdahlı basık küreli gövdeli, konik, küre şeklinde ortası dikine yuvarlak deliklidir. Bezeme olarak deliğin her iki ucunun çevresi daire ile çevrili olup veya delik etrafı bezeme olmaksızın, gövde üzerinde çevrili ikişer üçer elips, kesik çizgiler, baklava dilimi, kare, 'V' çizgi nokta, gama haçlı ve iç içe daire, sarmal oyuk, zikzak biçimli bezeme unsurları görülmektedir. Dokuma tezgâh ağırlıkları Roma dönemine aittir. Açık kiremit renk killi, ortası delik yuvarlak sade yalın bir form özelliğine sahiptir.

Eski dönemlerde yün eğirmede teknik bir mekanizmanın parçası olan ağırşaklar birçok malzemeden yapıldığı gibi pişmiş topraktan da işlevsel bir aracın basit ama fonksiyonel bir parçası olarak yapılmıştır. Günümüzde hemen hemen hiç kullanılmayan ağırşaklar, arkeolojik buluntular sayesinde betimlenmiştir. İncelenen ağırşaklar genel olarak Tunç Çağı olarak tarihlenmektedir. İşlevsel niteliklerin yanı sıra üzerinde bezemelerin yapıldığı ağırşaklar eski medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Isparta Müzesi pişmiş toprak dokuma aletleri Koleksiyonu kataloğunda yer alan, pişmiş toprak dokuma aletlerinin fotoğraf çekimine eşlik edilmiş, çizimler tarafımdan yapılmıştır.

2.5.1.2. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu Kataloğu

Katalog No: 1

Görsel 29. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

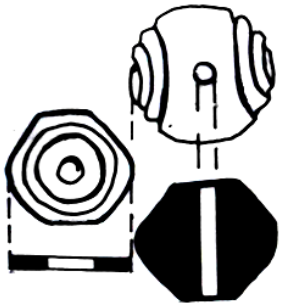

Çizim 1. Ağırşak.

Envanter No:1.7.67

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5 cm, çap: 2. 8, delik çapı: 0. 5 cm.

Dönemi: Erken Tunç Çağı II.

Hamur Rengi: Gri.

Tarif: Ağırşak, perdahlı basık küreli gövdeli ve ortası dikine yuvarlak deliklidir. Gövdenin iki yanında üçer daire iç içe kazınarak bezenmiştir.

Katalog No: 2

Görsel 30. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

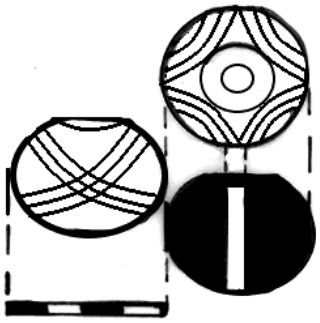

Çizim 2. Ağırşak.

Envanter No:2.14.00

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5 cm, çap: 3. 6 cm, delik çapı: 0. 7 mm.

Dönemi: İ. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Koyu devetüyü renklidir.

Tarif: Ağırşak, perdahlı basık küreli gövdeli, dikine ortası deliklidir. Ağırşağın deliğinin her iki ucunun çevresi daire ile çevrili olup gövde üzerinde ikişer üçer elips bezemelidir.

Katalog No: 3

Görsel 31. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

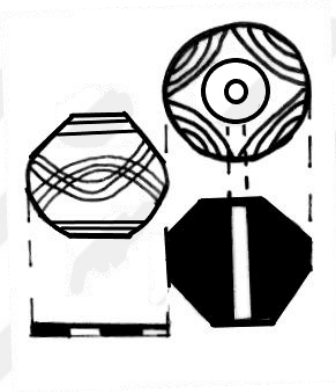

Çizim 3. Ağırşak.

Envanter No: 2.15.00

Ölçüler: Yükseklik: 3. 4 cm, çap: 4. 3 cm, delik çapı: 0. 6 cm.

Dönemi: İ. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Koyu grimsi devetüyü renklidir.

Tarif: Koyu grimsi devetüyü renk kil, perdahlı basık küreli gövdeli, dikine delikli, ortası delik ağırşak, deliğin iki ucu içbükey bir çukur ve çevresinde iç içe iki daire ile kaplıdır. Gövde iç içe üçer bezemelidir.

Katalog No: 4

Görsel 32. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

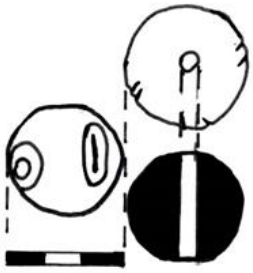

Çizim 4. Ağırşak.

Envanter no: 4.5.95

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5cm, çap: 2. 9 cm, delik çapı: 0. 5 cm.

Dönemi: E.Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Koyu gri renkli killidir.

Tarif: dışa çıkık keskin karınlı dikine yuvarlak delikli, deliklerin bitiminde içbükey profiller yer almaktadır. Gövde kısmında iki elips iki daire iç içe biçiminde bezememeler vardır.

Katalog No: 5

Görsel 33. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

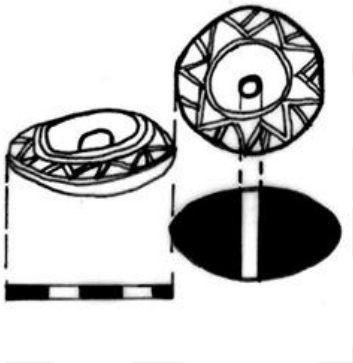

Çizim 5. Ağırşak.

Envanter No: 5.2.75

Ölçüler: Yükseklik: 1. 2 cm, çap: 3. cm.

Hamur Rengi: Grimsi devetüyü renkli killidir.

Tarif: Pişmiş topraktan ortası delik perdahlı ağırşak. Ön yüzünde çepeçevre ince uçlu sert bir aletle çizilmiş çift çizgili üçgenler kazılmıştır. Ağırşağın diğer yüzü sade bırakılmıştır.

Katalog No: 6

Görsel 34. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

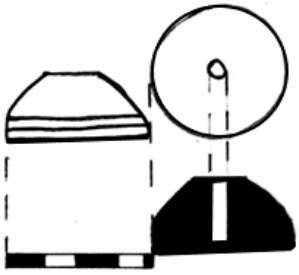

Çizim 6. Ağırşak.

Envanter No: 5.4.75

Ölçüler: Yükseklik: 9 cm, çap: 8 cm.

Hamur Rengi: Koyu grimsi

Tarif: Yarım daire biçimli ağırşağın bir yüzünde delik daha geniş diğer yüzünde daha dardır. Ağırşak gövdesinden tek çizgi şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 7

Görsel 35. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

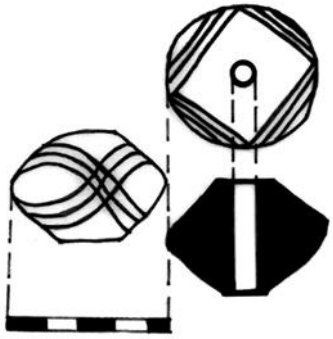

Çizim 7. Ağırşak.

Envanter No: 6.3.78

Ölçüler: Yükseklik: 3. 7 cm, çap: 2. 7 cm.

Dönemi: Eski Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Gri.

Tarif: Basık küre biçimlidir. Orta eksen deliktir. Gövdenin göbek kısmı dışa taşkın ve sivridir. Gövde üzerinde iç içe elips çizgilerle bezemelidir.

Katalog No: 8

Görsel 36. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

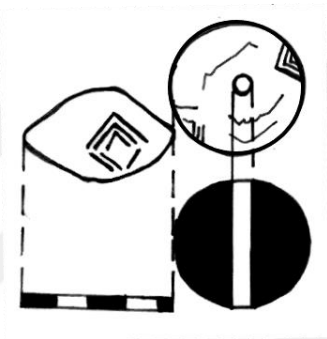

Çizim 8. Ağırşak.

Envanter No: 6.6.03

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5 cm, çap: 4 cm, delik çapı: 0. 6 cm.

Dönemi: İ. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Gri.

Tarif: Dikine delik, iki taraflı konik biçimde genişleyerek gövde ortasında en geniş noktasına ulaşan ağırşağın şişkin kısmında birbirine simetrik iki baklava dilimi şeklinde bezeme vardır**.**

Katalog No: 9

Görsel 37. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

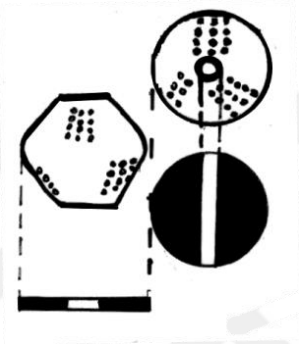

Çizim 9. Ağırşak.

Envanter No: 6.7.80

Ölçüler: Yükseklik: 2. 3 cm, çap: 2. 8 cm.

Dönemi: Eski Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Sarımsı renkli killidir.

Tarif: Ağırşak, küre gövdeli kesik kenarlı ve perdahlıdır. Düz kutupludur. Dikine yuvarlak delikli olup üzerinde grup grup noktalardan oluşan bezemeler vardır.

Katalog No: 10

Görsel 38. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

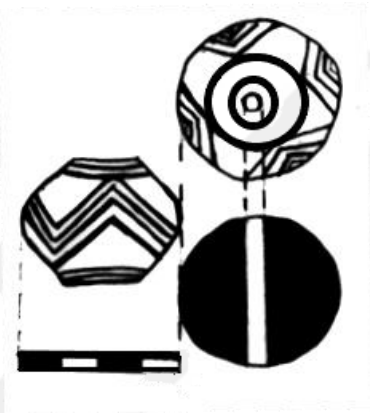

Çizim 10. Ağırşak.

Envanter No: 6. 9. 02

Ölçüler: Yükseklik: 2. 6 cm, çap: 3. 5 cm.

Dönemi: İ. Tunç Çağ.

Hamur Rengi: Gri renkli killidir.

Tarif: Perdahlı, dışa çıkık keskin kenarlı dikine yuvarlak delikli ağırşağın deliğin iki yanında daire ve zikzak biçimli yivli bezemelidir.

Katalog No: 11

Görsel 39. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

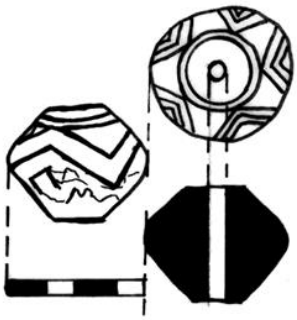

Çizim 11. Ağırşak.

Envanter No: 6. 10. 02

Ölçüler: Yükseklik: 2. 4 cm, çap: 3 cm.

Dönemi: İ. Tunç Çağ.

Hamur Rengi: Gri renkli killi

Tarif: Perdahlı basık küre biçimli gövdeli dikine yuvarlak delikli ağırşağın delik uçların çevresi iki sıra yivli bezemelidir. Gövde üzerinde kalın çarpı biçiminde süslemeler vardır.

Katalog No: 12

Görsel 40. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

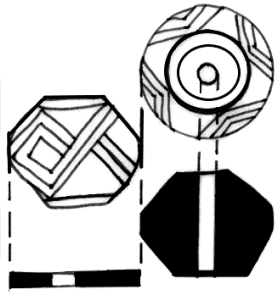

Çizim 12. Ağırşak.

Envanter No: 8.17.93

Ölçüler: Yükseklik: 2. 6 cm, çap: 4. 5 cm, delik çapı: 6. 5 mm.

Hamur Rengi: Grimsi renkli killi,

Tarif: Ağırşak, perdahlı yuvarlak delikli, keskin dışa çıkık yuvarlar karınlıdır. Alt ve üst yüzeyde delik çevresinde deliği çevreleyen ikişer daire ve gövde üzerinde yan yana stilize edilmiş ‘s’ şekilli bezemelidir.

Katalog No: 13

Görsel 41. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

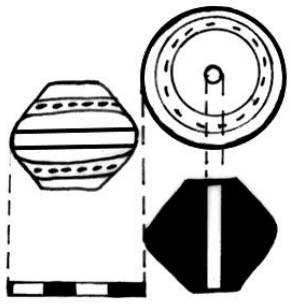

Çizim 13. Ağırşak.

Envanter No: 8. 18. 93

Ölçüler: Yükseklik: 3. 2 cm, çap: 3. 9 cm, delik çapı: 0.7 cm.

Dönem: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Grimsi renkli killidir.

Tarif: Ağırşak, perdahlı yuvarlak delikli ,keskin dışa çıkık yuvarlak karınlıdır. Karın kısmının altında iki gövdeyi çevreleyen daireler arasında ve üst kısmında iki adetiçiçe yarım daireler arasında nokta şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 14

Görsel 42. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

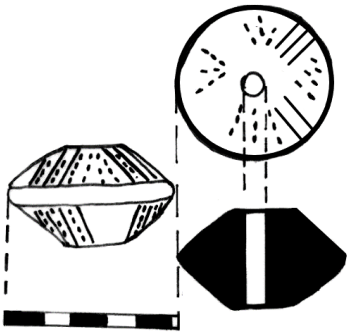

Çizim 14. Ağırşak.

Envanter No: 9. 17. 93

Ölçüler: Yükseklik: 2. 9 cm, çap: 4. 9 cm.

Dönemi: Roma.

Hamur Rengi: Koyu renkli kil, üzeri hafif boyalıdır.

Tarif: İki bölümlü ağırşağın her bir bölümün üzerinde çizgi ve nokta biçimli, diğer bölümünde ise sadece birbirine paralel çizgi grupları yer alan bezemeler vardır.

Katalog No: 15

Görsel 43. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

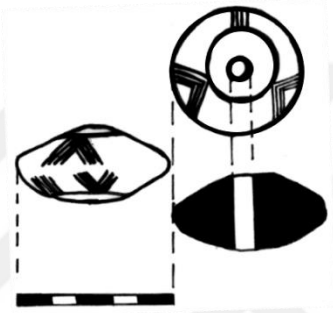

Çizim 15. Ağırşak.

Envanter No: 10. 42. 92

Ölçüler: Yükseklik: 1. 7 cm, çap: 3. 5 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Gri.

Tarif: Elips şeklinde ortası yuvarlak delik ağırşağı, deliğin etrafını çevreleyen daire ile ayrılmış içeride kalan gövdede bu daireden aşağı profile kadar üçgen inen beşer çizgi ile bezemelidir.

Katalog No: 16

Görsel 44. A Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

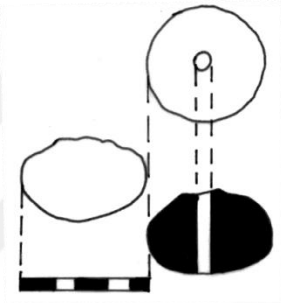

Çizim 16. Ağırşak.

Envanter No: 13.57. 75.

Ölçüler: Yükseklik: 1. 7 cm, çap: 2. 5 cm, delik çapı: 0. 5 cm.

Hamur Rengi: Gri.

Tarif: Ağırşak, ortası delik basık küre biçimlidir. Bezeme unsuru kullanılmamıştır.

Katalog No: 17

Görsel 45. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

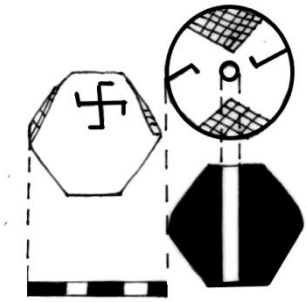

Çizim 17. Ağırşak.

Envanter No:13. 323. 75

Ölçüler: Yükseklik: 3. 3 cm, çap: 3. 7 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Kahverengi.

Tarif: Dışa çıkık yuvarlak karınlı ortası delik ağırşağın,içi taralı üçgen, gamalı haç biçiminde bezemeler vardır.

Katalog No: 18

Görsel 46. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

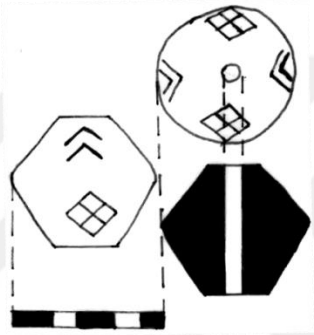

Çizim 18. Ağırşak.

Envanter No: 13. 324. 75

Ölçüler: Yükseklik: 3. 4 cm, çap: 3. 6 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Gri.

Tarif: mika katkılı dışa çıkık yuvarlak karınlı ortası delik ağırşağın, kare içinde kare, ‘v’ şeklinde kazıma bezemelidir.

Katalog No: 19

Görsel 47. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

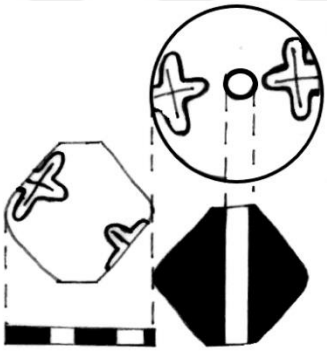

Çizim 19. Ağırşak.

Envanter No:13. 325. 75

Ölçüler: Yükseklik: 3. 2 cm, çap: 3. 6 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Koyu renkli killi, mika katkılı

Tarif: Ortası delik ağırşağın keskin yuvarlak karınlıdır. Kalın stilize artı şeklinde kazınarak bezenmiştir.

Katalog No: 20

Görsel 48. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

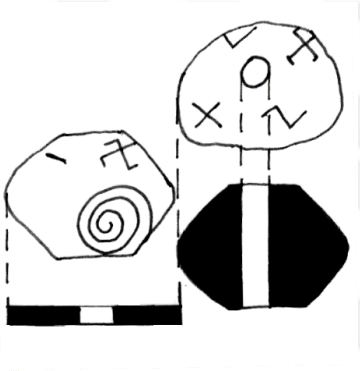

Çizim 20. Ağırşak.

Envanter No:13. 326. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5 cm, çap: 3. 4 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağ.

Hamur Rengi: Grimsi renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Ortası delik ağırşağın, konik iki şeklin taban tabana birleştirilmiş yuvarlak karınlı gövdesi vardır. Gama haçlı ve iç içe daire şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 21

Görsel 49. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

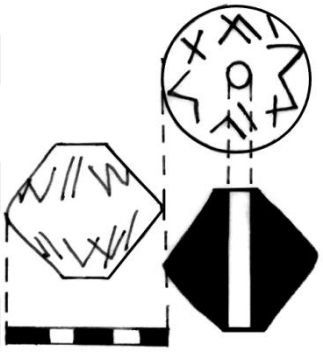

Çizim 21. Ağırşak.

Envanter No: 13. 327. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2.5 cm, çap: 3 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Grisi renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Ortası delik ağırşağın, konik iki şeklin taban tabana birleştirilmiş şeklinde yuvarlak karınlı gövdesi vardır. Zikzak ve taralı çizgi şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 22

Görsel 50. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

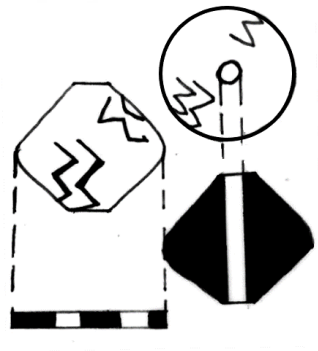

Çizim 22. Ağırşak.

Envanter No: 13. 328. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 6 cm, çap: 2. 9 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Koyu renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Perdahlı ortası delik ağırşağın konik iki şeklin taban tabana birleştirilmiş şeklinde yuvarlak çıkık karınlı gövdesi vardır. Kırık çizgi şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 23

Görsel 51. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

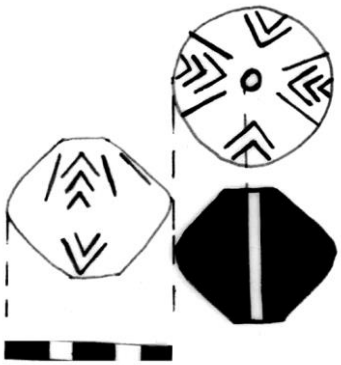

Çizim 23. Ağırşak.

Envanter No: 13. 329. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 6 cm, çap: 3. 1 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Grimsi renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Perdahlı ortası delik ağırşağın, konik iki şeklin taban tabana birleştirilmiş şeklinde yuvarlak çıkık karınlı gövdesi vardır. Gruplara ayrılmış delik kısmın aşağıya doğru ters v şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 24

Görsel 52. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

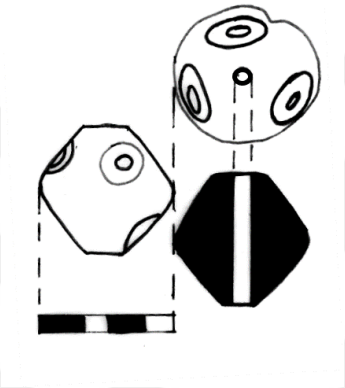

Çizim 24. Ağırşak.

Envanter No: 13. 331. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5 cm, çap: 2. 8 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Grimsi renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Ortası delik ağırşağın, konik iki şeklin taban tabana birleştirilmiş şeklinde yuvarlak çıkık karınlı gövdesi vardır.İçiçe geçmiş altı daire şekliyle bezenmiştir.

Katalog No: 25

Görsel 53. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

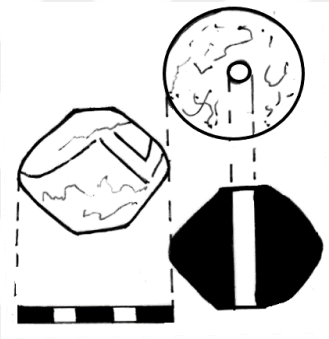

Çizim 25. Ağırşak.

Envanter No: 13. 333. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 5 cm, çap: 3. 2 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Siyah renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Ortası delik ağırşak basık küre gövdelidir. Ağırşak, oyularak kırık çizilerle bezenmiştir. Yüzeyi kırık ve tahrip olmuştur.

Katalog No: 26

Görsel 54. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

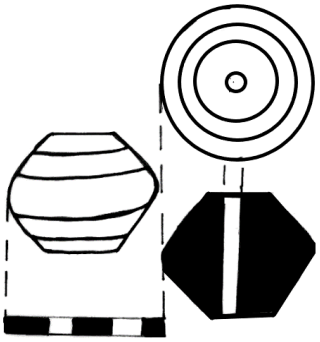

Çizim 26. Ağırşak.

Envanter No: 13. 324. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 6 cm, çap: 3. 1cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Siyah.

Tarif: Ağırşak, renkli killi ve mika katkılıdır. Ağırşak perdahlı ortası delik ve basık küre gövdeli keskin kenarlıdır. Gövdeyi ayırarak alt ve üst kenarı dolaşan iki çizgi ile bezenmiştir.

Katalog No: 27

Görsel 55. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Ağırşak.

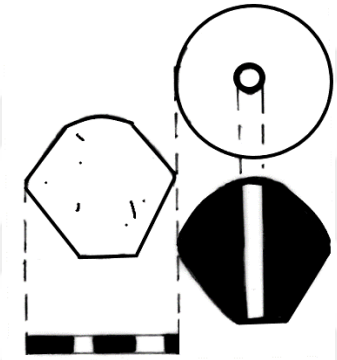

Çizim 27. Ağırşak.

Envanter No: 13. 324. 75

Ölçüler: Yükseklik: 2. 4 cm, çap: 2. 7 cm.

Dönemi: E. Tunç Çağı.

Hamur Rengi: Grimsi renkli killi mika katkılıdır.

Tarif: Ortası delik ağırşağın, konik iki şeklin taban tabana birleştirilmiş şeklinde gövdesi vardır. Keskin Kenarlıdır. Üçlü gruplardan oluşan noktalı çizgi şeklinde bezemelidir.

Katalog No: 28

Görsel 56. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Tezgâh Ağırlığı.

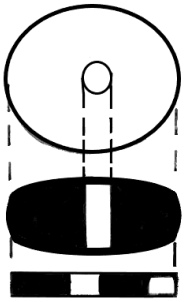

Çizim 28. Tezgâh Ağırlığı.

Envanter No: 4. 3. 96.

Ölçüler: Yükseklik: 2. 7cm, çap: 6. 1cm, delik çapı 1. 8 cm.

Dönemi: Roma

Hamur Rengi: Açık kiremit renkli killidir.

Tarif: Dokuma ağırlığı, yuvarlak ağırlık, delik tam ortada değildir. Profilden basık küre görünümüne sahiptir.

Katalog No: 29

Görsel 57. Isparta Müzesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Tezgâh Ağırlığı.

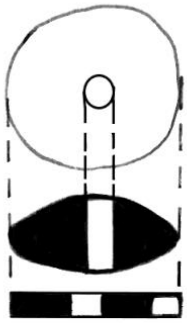

Çizim 29. Tezgâh Ağırlığı.

Envanter No: 4. 4. 96

Ölçüler: Yükseklik: 2. 9 cm, çap: 6. 5 cm, delik çapı: 1. 6 cm.

Dönemi: Roma Dönemi.

Hamur Rengi: Açık deve tüyü renkli kil.

Tarif: Ortası delik yuvarlak formlu ağırlık. Profilden basık küre formundadır. Bezeme öğesi kullanılmamıştır.

Isparta müzesinde yapılan araştırmada incelenen pişmiş dokuma aletlerinin envanter bilgileri ve görselleri neticesinde bezeme unsurları ortaya konulmuştur.

Isparta müzesi ağırşaklar koleksiyonunda 5 ana bezeme biçimi ve bu biçimlerin farklı varyasyonları ile 19 alt bezeme formu tespit edilmiştir:

A. Çizgi Bezemeler

1.Tek çizgi yivli bezeme

2.Çoklu çizgili yivli bezeme

3. Kırık çizgi bezeme

4.Düz ve kesikli çoklu kombinasyonlu yivli çizgi bezeme

5.Paralel çizgi bezeme

B. Nokta Bezemeler

C. Halka Biçimli Bezemeler

1. İç içe geçmiş yivli daire bezeme

D. Zikzak Yivli Bezemeler

1.Çoklu zikzak yivli bezeme

E. Karma Kompozisyonlar

1. Kesik çizgi, çizgi ve nokta biçimli bezemelerden oluşan kazıma şekilli karma kompozisyon

2. Stilize "+" şeklinde kazıma bezeme

3. "X" şeklinde kazıma bezeme ve oyma daire motifli karma kompozisyon

4. Gamalı haç ve iç içe kazıma daire şeklinde karma kompozisyon

5. İçi taralı üçgen ve gamalı haç biçiminde kazıma karma kompozisyon

6. Kare içinde kare dilimli ve "V" şeklinde kazıma karma kompozisyon

7. Ters "V" şeklinde kazıma bezeme

8. Zikzak ve taralı çizgi şeklinde kazıma karma kompozisyon

9. Üçgen şeklinde kazıma bezeme

10.Baklava dilimi şeklinde bezeme

11. Daire ve spiral şekli bezeme kompozisyon

12. İç içe yarım daireler ve çizgiler arasında nokta şeklinde kazıma şekilli karma kompozisyon.

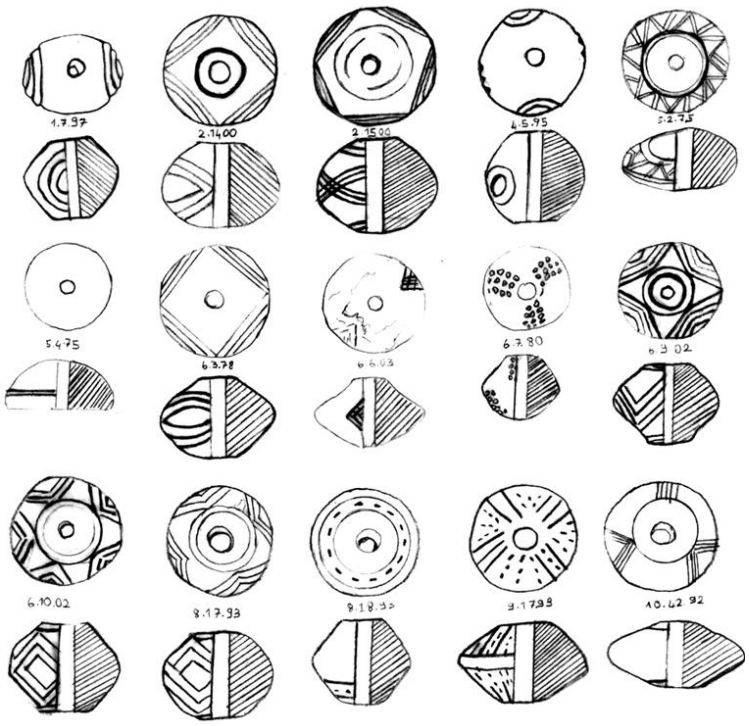

Çizim 30. Isparta Müzesinde Bulunan Ağırşaklar (Çizim tarafımdan yapılmıştır).

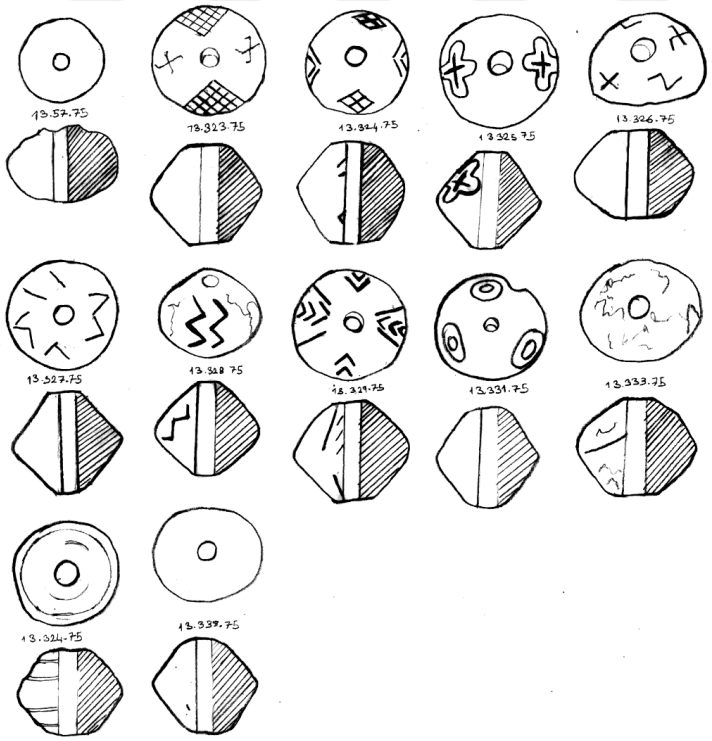

Çizim 31. Isparta Müzesinde Bulunan Ağırşaklar (Çizim tarafımdan yapılmıştır).

III. BÖLÜM

3. DOKUMA KÜLTÜRÜNÜN SANATA YANSIMASI

3.1. Antik Dönem Dokuma Aletlerinin Tasviri

Neolitik Çağ'da değişen yaşam biçimi, çeşitli üretim alanlarının doğmasına sebep olmuştur. Toprağı eken insanoğlu, ürünleri saklamak için çeşitli seramik çömleklerin sistemli üretimine başlamıştır. Ehlileştirilen bitkilerden evcilleştirilmiş hayvanlardan yararlanılarak iplik üretimi gb. çeşitli faaliyetlerin zamanla artması iş bölümü gerekli kılmıştır. İş bölümü, sosyal sınıf toplumun ekonomik yapısını ve değerlerini oluşturmuştur. Eski çağlardan kalma vazo resimlerinde veya çeşitli yüzeyler üzerindeki kabartmalarda günlük yaşantıların içinde iş kolunun temsili özellikleri betimlenmiştir. Nasıl yapıldığının yanı sıra kimin yaptığı, dokuma üretimi ve ip eğirme ele alınan husus olmuştur. Dokumacılığın nasıl yapıldığının ötesinde daha önemli sembolik ikonografik derinliğinin olduğu görülmektedir. Dokuma kültürüne ait veriler toplanmıştır. Dokuma işi ile ilgili tasvirler çeşitli duvar, mezar taşı ve vazo, mühür kabartmaları gibi buluntular üzerinde yer almaktadır. Bu bağlamda tarihsel süreç içerisinde farklı sanat disiplinleri dokuma kültürünü, konu olarak ele almış çalışmalarında yansıtmışlardır.

Antik Dönemlerde yün, iplikçilik gibi dokuma ve dokuma işleriyle ilgili çeşitli eylemlerin yer aldığı dokuma tarihine atıfta bulunan antik kaynaklarda da bulunan çeşitli mitoslar, antik zamanlara ilişkin dokuma ve işi ile ilgili ipuçları vermektedir. Antik ikonografiler Yunan, Mısır, İtalya gibi farklı medeniyetlerde ve devirlerde eski tekniklerin nasıl yapıldığı ile ilgili, yün eğirmeyi ve dokuma tezgahlarını çeşitli yollarla tasvir etmektedir (Breniquet, 2010:58). Dokuma işine ilişkin bu ikonografik veriler dokumacılığın antik dönemlerde nasıl yapılıyor olduğunu göstermektedir. İlkel dokuma metodolojisini açıklayan bu antik imgeler dokuma işinde kullanılan ilkel aletler ile ilgili olmuştur. Yün eğirme ve dokumacılık ile ilgili mezar taşlarında, mühürlerde ve çeşitli kabartmalarda ki betimlemeler antik dönemlerdeki medeniyetlerin sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi vermektedir. İlkel dokuma metodolojisini açıklayan bu antik kaynaklardan ve imgelerden yola çıkarak yün eğirme ve dokuma işinin ağırlıklı bayanların uğraşı olduğu günlük hayatın bir parçası olduğu bilinmektedir.

“Eski Taş Devrinden bu yana, sanatı hangi dönemde, yerde, yörede ve türde ele alırsak alalım, değişmeyen faktör onun daima kişinin, toplumun manevi varlığına duygusal yönüne, dünyasına, tin ’ine (esprit, geist) hitap etmek istemiştir. Ernst Fischer; ...sanat eseri için imajik gereç deyimini çok isabetli olarak kullanır. Alman zanaatçılar Birliği Werkbund’un 1956 yılındaki kongresinde konuşma yapan Max Bill’de, Fischer’e paralel bir anlayışla, sanat eserini “psişik anlamda işe yarayan, kullanılan eşya” olarak tanımlamıştır” (Özer, 2004:32).

Mitoslarda dokuma işinden bahsedilmektedir. Dokumaya işine verilen değer çeşitli medeniyetlerin efsanelerine de tezahür etmiştir. Antik uygarlıkların mitoslarda dokuma işe ile karakterize edilen tanrıçalar geçmektedir. Dokumaya işi ile ilişkili en erken yazılı kayıtlar Sümer Dönemi’nden elde edilmektedir. Sümer mitolojisinde yer alan becerikli su-tanrısı Enki’nin “kadın işi” giysi dokumayla bile ilgilendiği ve sorumluluğunu giysi-tanrıçası Uttu’ya verdiği bilgisi yer almaktadır. Uttu, yün anlamına gelen “SÍG” kelimesiyle de temsil edilmiştir (Friedrich, 1960:16, n. 38; Wright, 1996:99’den akt. Tütüncüler, 2005:25).

78 Lekythos, Amasis Ressamı. Dokuma. Yük. 17.2

a.

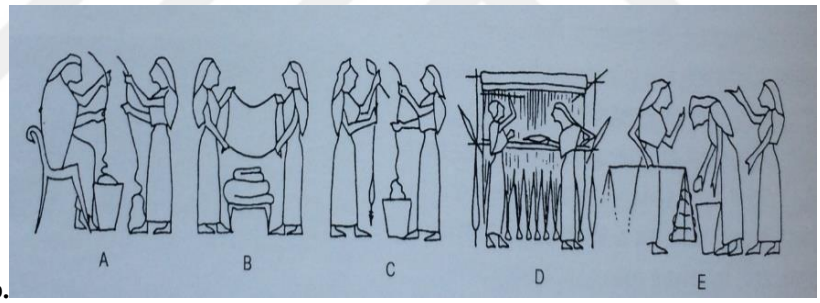

b.

Görsel 58. a. Amasis Ressamı, Dokuma (Boardman, 1997:res.78). M.Ö. VI. yy, Athenalı Genç Kızların Resmedildiği Peplos. Metropolitan Museun of New York, b. Resim a'nın Şematize Çizimi (Breniquet, 2010:58).

Görsel 58.'de a. vazo, b. bu vazo resminin şematize edilmiş görüntüsüdür. Tanrıça Athena için ip eğiren ve dokuyan Athenalı genç kızların resmedildiği bu peplos' ta antik dönemde yün eğirme ve dokuma için kullanılan araç-gereçler, süreç ve işi yapanların cinsiyeti ile bilgi vermektedir. a. Esnetirken, b. Katlarken, c. Eğirirken ve esnetirken d. Dokurken, e. Tararken olmak üzere dokuma aşamaları gösterilmiştir. Dokumacılık çeşitli coğrafyalarda ve kültürlerde betimlenmiştir. İlkel dokuma metodolojisini açıklayan bu antik kaynaklardan ve imgelerden yün eğirme ve dokuma işinin ağırlıklı bayanların uğraşı olduğunu gösterilmiştir. M.Ö.1.000'lı yıllarda dokuma uğraşı ile ilişkili görsel betimlemeler çoğunlukla vazo üzerindedir.

Özellikle Geç Arkaik dönemden Klasik Dönemin sonuna kadar aşağı yukarı 300 bulan vazo resminde dokumacılık ile ilgili olmuştur (Bundrick, 2008:288).

Farklı Mitolojilere yansımış koyun ve koça verilen tezahürün yansıması gibi ondan elde edilen yünü eğiren dokuyan kişiye de bağışlayan ve onları koruduğuna inanılan Tanrıça Athena tarafından dokuma işi kadınlara atfedilmiştir (Fazlıoğlu, 2001:9). Vazo gibi üzerine betimlenmiş diğer bir örnek Metropolitan müzesinde sergilenen M.Ö.5.yy'a ait olan bir kap üzerindedir. Kadınların dokuma işleriyle uğraştıkları süreç betimlenmiştir (Richter, 1907: 418-420'den akt. Ergün, 2013: 21). Ayrıca dokuma işi tanrıça Athena ile ilgili mitoslara yansımıştır. Athena ve Arakhne arasında dokuma yarışı ile ilgili mitosu Nerva Forumundaki kabartmalarda betimlenmiştir (Fazlıoğlu, 2001: 9). Küçük heykelciklerin eski çağlarda dini ritüellerde kullanıldığı bilinmektedir. M.Ö. 7. yy. Efes Artemis tapınağında ait fildişinden yapılmış ip yapan kadın figürini bulunmuştur (Akurgal, 2002:şek. 80a'den akt. Yalçın ve Karaoğlan, 2010:8).

Dokuma yapan figürünün tapınakta bulunmuş olması, dokuma işinin ayrıca ritüellerde kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Özellikle yün Romalılar tarafından kullanılan tekstil lifleri arasında özel bir yer tutmuştur (Lovén, 2003:232). Dokuma işi tanrıçalarla ilişkilendirilmiştir. İlk çağ günlük hayattan betimlemelerde yer almıştır. Eğirme işinin evlilik ritüellerinden biri olduğu eski Roma döneminde sembolik değerlerler taşımaktadır. Ayrıca Mitolojilerinde doğum yapma yeteneğine sahip kadın tanrıçaları Afrodit, Athens, Artemis eğirme aletleriyle karakterize edilmiştir (Cottica, 2007:221-223).

Görsel 59. Tezgâhtaki Penelope İsimli Dokuma Konulu Betimleme (Detay) (Geijer, 1977:53' den akt. Gleba, 2008:33).

Sosyal statü temsili olarak dokuma işi betimlemeleri, Antik çağda çeşitli medeniyetlerde ve toplumlarda dokuma kültürünün sosyal hayattaki yerini açığa çıkartan çeşitli antik ticari belgeler bulunmaktadır. M.Ö.2. Bine ait tabletlerden Orta Tunç Çağ'da Anadolu'dan komşu bölgelere ve komşu bölgelerden Anadolu'ya kumaş ticareti yapıldığı bilinmektedir

Anadolu'da Asurlu kadınların Kanişte, ticari faaliyette bulunan eşlerinin ortağı oldukları ve Asurlu kadınların eşlerini ürettiklerini satmaları için gönderdiklerini mektuplar ve sözleşmeler içeren buluntulardan anlaşılmaktadır (Donbaz, 1996:188'den akt. Tütüncüler, 2005:61).

Kadınların dokuma yaptığı eşleri aracılığıyla da bunu ticarete çevirebildikleri bir meslek haline dönüştürmüş oldukları görülmektedir. Dokuma, ev uğraşı halinden çıkarak zamanla meslek dalına dönüşmüş organize bir iş olmuştur. Silindir mühürde de ip eğiren kadın tasvirleri ticari belgeler niteliğinde mektuplar-kontratlar işi yapan ve ticarete döken hakkında ipucu vermektedir.

Dokumacılık çeşitli medeniyetlerde yapılmış olan, dokuma konulu betimlemelerden anlaşılmaktadır.

Yatay yer tezgâhı, Susa'da M.Ö.3200 yıllarıyla tarihlenen silindir bir Uruk mührünü üzerinde betimlenmiştir (Ellis, 1976:76'den akt. Ergün, 2012:32). Tunç Devri'ne ait Filistin ve Mezopotamya kaynaklı yazılı kayıtlar tekstil sanayinin tapınaklarda kümelendiğini ve tapınaklarda yetkililerin kontrolünde olduğu belirtilmektedir. Dokuma yapanlar köle kadın işçilerden oluşmaktadır. M.Ö. 2000'li yıllara gelindiğinde uzun çıraklık döneminden sonra mesleğe başladıkları belirtilmiştir (Gürcüm, 2013:76). Mısır'da olduğu gibi Samilerde de Sümerlerde de dokumacılığın, kadınlar tarafından yapılmış olduğu bilinmektedir. Mezopotamya'da yaşamış olan Elamlıların kabartmalarından birinde, İran'da Kuzistan'da Çoga Mis'ten M.Ö. 3300 yıllarına tarihlenen silindir mühürde de dokuma işiyle uğraşan kadın tasvirleri yer almaktadır (Barber, 1991:56-57).

Görsel 60.'da a. Geç Hitit Dönemi M.Ö. 8.yy sonları, Kahramanmaraş'ta iplik eğiren oturan bir kadın sahnesi yer almaktadır. Görsel 60.'de b. M.Ö. 490 ait vazo ürerinde, ayakta İp eğiren kadın betimlemesi yer almaktadır.

a.

b.

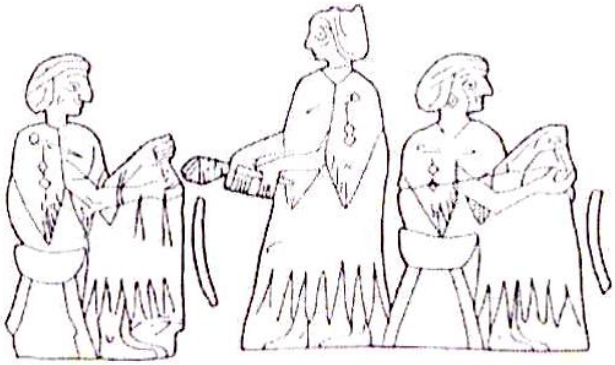

c.

Görsel 60. a. Geç Hitit Dönemi M.Ö.8.yy Sonları Rölyef, Kahramanmaraş, Adana Müzesi (9000 Year of Anatolian Women, 1993:A155). b. İp Eğiren Kadın Betimlemesi (Oinokhoe detay-M.Ö. 490). (Cleand, Davies ve Liewelly-Jones, 2007:179). c. M.Ö.3.bin, Mari'de Dagan Mabedinden Kakma Örneği (Barder, 1991:57'den akt. Breniquet, 2010:63).

Alacahöyük'te ve erken demir çağ nekropollerinden Karagündüz'de arkeolojik buluntularda mezarlarda erkeklerin diz kısımlarında silahlar sıralanırken kadınlar ağırşaklarıyla beraber betimlenmiştir (Darga 1998:241, Sevim ve Kavaklı, 1996:36'dan akt. Tamsü ve Akça, 2002:206). Antik Mısır'da bulunan bir günlük hayat çeşitli aktivitelerin betimlendiği Beni Hasan'da Chnem-hotep'e ait mezardaki duvar resimlerinde iki kadının yatay yer tezgâhında dokuma işi ile uğraştığı sahneler de yer almaktadır (Roth, 1913:3'den akt. Ergün, 2013:33). Farklı çağlarda farklı teknikler kullanılarak (Görsel 61) betimlemeler yapılmıştır.

a.

b.

Görsel 61. a. Oturarak Yün Eğiren Bir Kadın Betimli Roma Dönemine ait Mozaik, Bardo Müzesi (Meral ve Kızılyalçın, 2019:20). b. Elam'da (İran) M.Ö 1000' de tarihlenen Rölyef (Gürcüm, 2013:77, res. 125).

a. b. 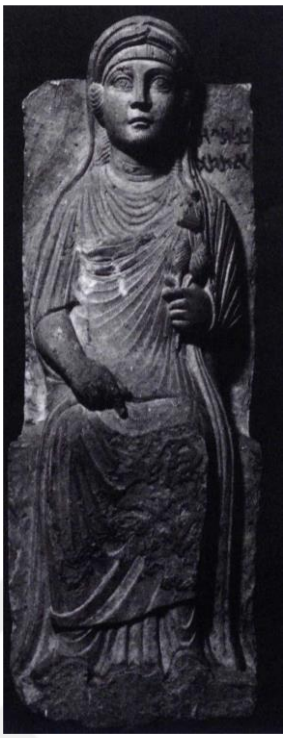

Görsel 62. a.Bursa'da Mezar Taşı, M.S. 2. yy (Möbius, 1979:322, no:2280'den akt.Cottica, 2007:221). b.Palmyra'dan Zabda'nın Eşi, Elinde Eğirme Aleti Tutan, Oturan Kadın Portresi Betimlemeli Dikili Taş (Tanable, 1986:275'den akt. Cottica, 2003:223).

Görsel 62. a'da Mezar Taşı, ayna, iğ, öreke, yün sepeti betimlemeli kabartma, Görsel 62. b'de oturan kadın ve karşısında duran diğer iki kadın görülmektedir. 460-450 yıllarına tarihlenen mezar taşında kadın sol elinde mücevher kutusu,sağ elinde bir öreke tutuyor şekilde betimlenmiştir.

Romalılarda mezar sanatında, dokuma işi dokuma aletleri aracılığıyla imge olarak işlenmiştir. Anadolu'da geç Helenistik dönemden M.S.3.yüzyıla kadar çok sayıda mezar taşı ürerinde iğ gibi dokuma gereçleri mezar sanatında kullanılmıştır (Cottica, 2007:221-223).

a. b.

Görsel 63. a. Öreke Betimlemeli Dikili Taş, Palmira Müzesi (Cottica, 2007;224).d. Mezar Taşı, Samsun Müzesi
(Akurgal, Die Kunst Anatoliens, abb. 237'den akt. Temür, 2015:fig.5)

Mezar betimlemelerinde çağın koşullarına ve teknolojik ilerlemelerle değişen ağırşak, öreke, kirmen dokuma tezgâhları gb. dokuma nesneleri tasvirlerde görülmektedir. Antik devirlerde mezar sanatı kişin sosyal hayattaki uğraşını temsil alanı olarak görülmüştür. Görsel 63'deki örneklerde, Romalılarda mezar sanatı ve dini ritüellerin de dokuma işi ve dokuma aletleri imge olarak işlenmiştir.

Romalı mezar taşları, ölünün kendilerini temsil edebildiği ayrıcalıklı bir alan olarak görülmüştür. Aynı zaman da arkeolojik kazılarda mezar buluntularında bayanlara verilen mezar hediyeleri aralarında örekelerin olması da bunu desteklemektedir. Dokuma işi, kadınların iyi ahlak standartlarının temsili alanı olarak değerlendirilmiştir. Evlilik seremonilerinde dokuma ile ilgili işler önemli bir parçası olmuştur (Lovén, 2003:232).

İslam dünyasında İbn Abbas'ın "Havva da bütün kadınlar gibi yün eğirir, dokur, hamur yoğurur, ekmek yapardı" (Cerir, 1991:158'dan akt. Yılmaz ve Velioğlu, 2015:59). Şeklinde ki ifadesin de yün eğirme ve dokumanın bayanların ağırlıklı olarak uğraş alanlarında olduğunu söylemek mümkündür. İp eğirme kadınlara özgü bir uğraşı olarak saygın ve erdemli bir iş olarak değerlendirilmiştir.

Sosyal sembolü olarak eğirme işi ilgili ikonografik, epigrafik arkeolojik kayıtlardan oluşan literatürden dokuma uğraşı aşamaları konu edinen betimlemeler hem dokuma aletlerini hem de dokuma kültürüne atfedilen manevi değerleri ve süreci anlamamızı sağlamaktadır. Dokuma üretim ve uygulamaların sosyal ve kültürel yapının göstergesi olduğu düşünülmüş çeşitli medeniyetlerde ve çağlarda ilkel dokuma aletleri mezar taşlarında, tapınaklarda, nekropollerde iğ, öreke gibi eğirme aletlerinin bezemeleri, kabartmaları dokuma uğraşı betimlemeleri yer almıştır. Çeşitli kültürlerde dokuma ile ilgili işlerin insanların hayatlarında önemli görevlerinden biri olduğunu dokuma aletlerinin sembolik anlamlar yüklü olduğunu göstermektedir.

3.2. Antik Dönem Sonrası Dokuma Kültürünün Sanata Yansıması

Tarihsel süreç içesinde günlük hayatın günlük uğraşların betimlemeleri çağın coğrafyanın sosyo-kültürel yapısını yansıtmıştır. Toplumdaki kadın algısında geleneksel değerlerin kadının gündelik hayattaki meşguliyetlerinden biri olarak dokumacılık ile ilgili uğraşın, sosyal statüdeki temsili niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Malzemenin sembolik anlamlar yüklü olduğu özellikle dokuma ile ilgili işlerin kadınların hayatlarında önemli görevlerinden biri olduğunu göstermektedir. Dokumacılığın antik dönemlerde mühür, vazo üzerinde, mezar sanatı kabarmalarında yer alan betimleme sanatında kullanıldığı gibi günümüze değin farklı çağlarda sanatçıların bulundukları toplumun kültürel yaşamını ele aldıkları çalışmalarında dokuma aletleri sanata yansımıştır.

Görsel 64. Jan Harmensz Muller, (Cornelis Cornelisz. Van Haarlem'den), Three Fates , 1587 - 1591, Rijksmuseum, Amsterdam, Hollanda. (https://www.dailyartmagazine.com/from-spindle-and-distaff-to-mass-production-spinning-in-art/, [15.12.2020]).

İp eğirme işine antik dönemlerde olduğu gibi sembolik anlamlar yüklenmiştir. Hollandalı bir gravürcü ve ressamın bu resminde, üç kadının hayatın ipini döndürerek uzunluğunu ve nerede biteceğini belirleyeceği, ip eğirme ile anlatılmıştır. Toplumların gündelik yaşantısını ele alan etnograf gözlemci özelliği ortaya koyan sanatçılar için dokuma kültürü heykel veya yağlıboya resim çalışmalarına konu olmuştur.

Görsel 65. Diego Velazquez, Halı Dokuyan Kadınlar,1655,Madrid, Prado (https://moscsp.ru/tr/diego-velaskes-kratkaya-biografiya.html, [05.05.2020]).

Barok sanatçısı Valazquez'in "Halı Dokuyan Kadınlar (hilanderas)" adlı eserinde çarkın başında ip eğren kadınlar arka kompozisyonda ise dokuma yapan kadınlar betimlenmiştir. Bu en eski fabrika resmi olarak kabul edilmiştir (Turani, 2004:462).

Görsel 66. a.Ernest Barrias, Orsay Müzesi,1868 Fransa. (https://tr.pinterest.com/pin/397583473343586552/, [23.09.2020]) .

Görsel 66.'da Fransız heykeltıraş Ernest Barrias, Louis-Ernest Barrias'ın yün eğiren kadın heykeli görülmektedir. Sanatçı, heykeli çağın ve kendinin doğacı, erotik üslübunu yansıtan bir şekilde betimlemiştir.

a. **b.**

Görsel 6710. a.Mathurin Moreau (1822-1912), Bronz.
(http://www.conanauction.fr/html/fiche.jsp?id=5357492&np=&lng=fr&npp=150&ordre=&aff=&r= [15.08.2019 18:55]).
b.Uno Troili, Keten Eğen İtalyan Kadın , 1847, Nationalmuseum, Stockholm, İsveç.
(https://www.dailyartmagazine.com/from-spindle-and-distaff-to-mass-production-spinning-in-art/ [15.12.2020]).

Görsel 67. a.'da 19. yüzyılın Fransız heykeltıraşlarından Mathurin Moreau'nın ip eğiren kadın betimlemeli heykeli verilmiştir. Dokuma kültürünün hem heykel hem resim sanatında sanatçılara ilham kaynağı olduğu dokuma işinin ele alındığı görülmektedir. Antik devirlerden günümüze kadar kadının sosyal hayattaki uğraş alanı olarak farklı medeniyetlerde dönemin uslubu çerçevesinde sanata yansımıştır.

Görsel 68. Levni, "İplik Eğiren Kadın" minyatürü, 1720. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı, H 2164, Albüm Resimleri, Yaprak 11a.
(İrepoğlu, 1999:186; Enveroğlu, 2018:40).

Günlük hayattan konu işleyen Minyatür sanatçısı Levni Osmanlı Dönemi'nde toplumsal yapıyı anlatmaktadır. Çağın önde gelen ressamlarından Levninin XVIII. yy'ın Lale Devri'ni anlatan Surname'sinde yer almıştır. Günümüzde Topkapı Sarayı'nda bulunan bir elyazmasının bir nüshasındaki resimler Türk resim sanatı açısından oldukça önemlidir. Kişilerin karakterini yakalayan Levni Osmanlı Devleti Lale Devri saray yaşamı ve günlük hayatı anlatan çalışmalarının biririnde ip eğiren kadın betimlemiştir (Enveroğlu, 2018:40). Minyatür sanatında dokumacılık mesleğine'de yer verilmiştir. Levni, Osmanlı Dönemi'nde şenlik sırasında geçit

törenine katılan ipek dokumacı, terzi, mücevherci ve bakırcılardan oluşan esnaflar sembolik anlatımla betimlenmiştir (Yakut, 2016:102).

Görsel 69. Levni, Surnamede 121(a) Numaralı Minyatür. Esnaf Alayı: Bakırcılar, Mücevherciler, Terziler ve İpek Dokumacıları (Yakut, 2016:102).

3.3. Disiplinler Arası Sanatta Dokuma Kültürünün Yansımaları

İnsanoğlun ilk yaratıcılıklarını ortaya çıkarttıkları günden itibaren sanat, yaşayan ve yaşanılan kültürlerin aynası olma görevini üstlenmiştir. İlkel dönemlerden günümüze değin kültürlerin aktarımıyla sanat pratiğine içerik oluşturmuştur. İnsanoğlunun var olduğu günden itibaren yaşamın içinde gelişen sanatın ve kültürün birbirleriyle kurdukları devingen diyalog, çeşitli disiplinlerin ilişkileri sayesinde açığa çıkartılmıştır. Arkeoloji ve Etnografya bilimi ile ilgili veriler, toplumların gündelik yaşamlarını, soysa-kültürel yapısını, duyuş-düşünüş biçimi, giyim kuşamları, ekonomik faaliyetleri gibi farklı disiplin ve doktrinlerin kesişim noktasında yer alan kolektif bir görüşü yansıtmaktadır. Toplumun değişen sosyal yapısını ortaya koyan sanat yapıtı, kültürel öğeler içermektedir. "Kültür bir anlam yaratma sürecidir ve yalnızca dışsal doğayı ya da gerçekliği değil, onun bir

parçası olan toplumsal sistemi ve bu sistem içindeki insanların toplumsal kimliklerini ve gündelik etkinliklerini de anlamlandırır" (Fiske, 2014:228-229). Toplumların gündelik yaşam dinamiğini yansıtan nesneler, arkeolojik çalışmaları ve etnografya biliminin sayesinde günümüz sanat yapıtlarına iham oluşturmaktadır. İnsanoğlunun gündelik yaşamı antik dönemlerden günümüze değin sanat yapıtına konu olarak işlenmiştir. Arkeoloji ve Etnografya bilimi toplumların ait olduğu kültüre dair maddi manevi argümanlarını oluşturmuştur.

"Kültür sanat ilişkileri, toplumların düzenli yaşamak için kullandıkları kimi zaman etnik coğrafya kaynaklı, kimi zamanda baskın kültürlerin kültürleşme potansiyeline bağlı olarak gelişmektedir" (Şentürk, 2015:200'den akt. Ünsal, 2018:8).

Sanat galerisinde bu bir tuval resmi değil, riton seramik kap üzerine kazıma dekor ve ya mağarada bir kabartma olarak kendine yer bulmuştur. Arkeoloji bilimi sayesinde dönemin sanat üretimlerine ve günlük yaşam gereçleri hakkında bilgi edinilmektedir. Bu kültürel belleğe dönüşmüş arkeolojik ve etnografik nesleler, çeşitli mağara resimleri arkeolojik buluntularda rastlanan bezemeler, kabartmalar ve heykeller çağın insanların yaşam biçimlerini üretim yöntemlerini işlemiştir. Yaşam biçimlerinde çeşitli aletler, betimlemeli kabartmalar çağın insanının uğraşını göstermektedir. İnsanoğlunun primitif algılarıyla yaptığı çeşitli bezemeler estetik kaygılarından daha ziyade anlatım aracı olarak bir işlev yüklenmiştir.

Erinç, Sanatın Boyutları adlı kitabında kültür kavramını "insan için, insanlık için, insanlar tarafından, hatta kimi insana rağmen, yaratılmış bulunmuş her şey" olarak tanımlamıştır (Erinç, 2004:105).

İlk tasarım içgüdüsüyle alet üretimine başlayan insanoğlunun süreç içerisinde çeşitli uğraş dallarına ait aletler nesne olarak kendine özgü semboller yüklemiştir. Bu aletlere yüklenen anlamlar, ürettikleri iş kolu veya bu aletleri ağırlıklı kimin nasıl niçin kullanıldığını yansıtan ikonografiler yüklenen çeşitli sembolik değerleriyle iletişimin önemli bir parçası olmuştur. Dokumacılık kültürlerine ait çeşitli aletle bir nesne olmaktan çok daha öte bir kültür aracı olarak sanatın içinde işlenmiştir.

Türk Dil Kurumu (2009:1282) sözlüğünde kültür kavramının iki tanımı yapılmıştır. Birincisi; "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün

maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" şeklindedir. Diğer tanımlama;

"Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü" olarak geçmektedir.

Bu araç gereçler insanoğlunun ilk yaratıcılığını kullanarak deneyimlerinden yola çıkarak oluşturduğu maddi manevi değerleri taşıyan nesnelerdir. Doğadan yararlanılarak işlevsel formlar üretilmiştir. Çeşitli taşların yeniden yapılandırılmasıyla çeşitli aletlerin yapımı başlamıştır. Bu aletler, insanların insanlaşma aşamasında temel unsurlardan biri olarak gündelik yaşantısını kolaylaştırmak adına ortaya koydukları üç boyutlu formlardır (Arsebük, 2007: 59-61). Fischer'e göre, insanoğlunun akıl ve becerilerini birleştirerek yaratıcılığını kullanmaya başlamasıyla ilkel alet üretimi ile ilk insanlaşma evresinde sanat ve sanatçıyla ilişkin bağı ortaya çıkartmıştır. Bütün sanat alanlarının çıkış noktası doğaya üstünlük sağlamak için var olanın yeniden yaratılmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu ilişkiyi ilk oluşturan kişiyi ilk sanatçı, bu aleti isimlendireni ise büyük sanatçı, bunu da toplum için faydalı kılıp örgütleyeni sanat elçisi olarak değerlendirmiştir.

Fischer, Sanatın Gerekliliği kitabında şu şekil de ifade etmiştir;

> "İnsan varoluşunun ta kökenindeki bu büyü güçlülük duygusuyla güçlülük bilincini doğa korkusu ile doğaya üstünlük sağlama yeteneğini yaratma –her türlü sanatın başlıca özüdür. İnsanların kullanabilmesi için taşa yeni bir biçim veren ilk araç yapıcı, ilk sanatçıydı. Bir nesneyi doğanın sonsuzluğu içinden onu işaretleme yoluyla evcilleştirerek öbür insanların kullanabileceği bir araç olarak ortaya çıkaran ilk ad verici de büyük bir sanatçıydı. Ritmik bir ezgi yoluyla çalışma düzenini düzenlettiren, böylece insanın toplu iş gücünü artıran ilk örgütleyici de bir sanat yalvacıydı" (Fischer, 2013:49).

Günümüzde sanat eseri ve kültür arasında ki ilişkiyi folklorik unsurları da içine alan alternatif üretim yöntemleri kullanılmaktadır. Etnografya ve sanat ilişkisi bağlamında Antropoloji, arkeoloji, etnografya gibi farklı disiplinlerin günümüz sanatında tekrar ele alındığı geriye dönük çalışmalarda kültür unsurları disiplinler arası sanatın içinde yer almaktadır. Tarih boyunca pek çok sanatçının işlediği çeşitli aletler maddi kültür öğesi olarak ele alınmış, sanatçılara referans kaynağı

oluşturmuştur. Etnografik verileri kültür kavramı odak noktasına alan çalışmalar günümüz sanatı içerisinde bu verilerin sunuş biçimi kavramsal anlatım için bir zengin bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Günümüz sanat eserlerine gündelik hayatı yansıtan betimlemelerden daha çok alternatif anlatım diliyle gündelik kullanım nesneleri sanatın içine dâhil edilmiştir. Disiplinler arası sanatta ait olduğu topluma ve kültürüne at atıfta bulunan nesneler olarak yer bulmaktadır.

Saybaşılı (2017) "kültürel anlamların 'sanat' kategorisinin içine sığdırılamayacak parametrelerinin olduğunu. Artık bir sanat çalışmasının ne olduğu ya da ne yaptığı değil, ne ürettiğinin önemli hale geldiğini ifade eder. Sanatı etnografik bilgi nesnesi olarak ele alırken, bu repertuarın sanat imgesiyle ya da sanat nesnesiyle genişlediği kadar, sanatın da diğer kültürel pratiklere ve toplumsal yapılara açıldığını vurgular" (Koç ve Karaoğlu, 2017:2262-2263).

Görsel 70. Jannis Kounellis, İstanbul, Galeri Artist 'deki Sergisinden Görüntü. (https://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/mario-merzin-ikonik-eserleri-igloos-sergisinde/ [05.04.2020]).

Sanatçı Kounellis iki haftalık bir çalışma ile İstanbul'a özel hazırladığı 12 parçadan oluşan sergisinde (Görsel 70), Anadolu kültüründen ilham almıştır. İznik ve Kütahya çinilerini, eski kilim ve halıları kullanılmıştır. Alternatif üretim yöntemleri enstalasyonlar, malzemeler ve süreçlere yöneliktir. Toplumun kültürü yansıtan gündelik hayattan nesneler kullanılmıştır.

Antropolog Edward Tylor kültürü; "bilgi, inanç, sanat, ahlaki değerler, gelenekler ve toplumun bir üyesi olarak bireyin edindiği diğer sorumluluklar ve alışkanlıklar" olarak tanımlamıştır (Briggs, 2007:102). Sanat ile iliklendirilebilecek

ilkel alet tasarımları kültür çevresiyle kurduğu ilişki sonucu estetik ve işlevsel yönleri bulunan paradigmalar ortaya koymaktadır. Neolitik Çağın alet endüstrisindeki ilerleme günümüze değin yeni kültürlerin oluşmasını sağlamıştır. Gündelik kültürel dinamikleri oluşturduğu ilk tasarıma yönelik öğe barındıran bu doğrultuda geliştirilen çeşitli aletler farklı işlevlere sahiptir. Alet üretimine başlayan insanoğlu süreç içerisinde çeşitli uğraş dallarına ait aletlere, nesne olarak kendine özgü semboller yüklemiştir. İnsana özgü bu bilinç tasarlayıcı imgelemle ilişkili olmuştur. Tasarlayıcı imgelem nitelikli bir düşünce ürününü özelliği içermektedir. Soyut ve maddi kültürün kolektif var oluş sebebi kültürün içerdiği sembollere tabi gelişmiştir. İnsanların hayattaki tecrübeleri ve çevresinde ki varlığa anlamlı bir yapı oluşturmayı amaçlayan tasarlayıcı düşünme eğilimi antropolojik açıdan ana özelliklerden biri olmuştur (Geertz, 1973: 45-76'den akt. Baştan, 2017:905).

Antropoloji, insanoğlunun var olduğu günden bu güne geçirdiği evreleri ele alan, en yalın tanımıyla insanı tüm yönleriyle ele alan bilimdir. İnsanın etrafında oluşturduğu kültürlerin araştırılıp incelenmesi disiplinler arası sahasının ne denli geniş olduğunu göstermektedir.

Antik dönemden günümüze değin aletlere yüklenen anlamlar, ürettikleri iş kolu veya bu aletleri ağırlıklı kimin nasıl niçin kullanıldığını yansıtan ikonografiler, sembolik değerleriyle iletişimin önemli bir parçası olmuştur. Dokumacılık kültürlerine ait aletler, bir nesne olmaktan çok daha öte bir kültür aracı olarak sanatın içinde işlenmiştir. Bu etnografik imgeler disiplinler arası sanatın içerinde yer almaktadır. "Bir imge yeniden yaratılmış veya yeniden üretilmiş görünümdür. İmge ilk kez ortaya çıktığı yerden ve zamandan –birkaç dakika ya da birkaç yüzyıl için kopmuş ve saklanmış bir görünüm ya da görünümler düzenidir" (Berger, 1999:9).

Anadolu'da dokuma kültürünün zenginliği, antik kaynaklarda seyyahların betimlemelerinden bilinmektedir. Tarihsel süreçte Anadolu'da ünlü gezginlerin seyahatnamesinde dünyanın en güzel halılarının dokunduğundan bahsedilmektedir. Bu topraklara ait dokuma kültürü erken cumhuriyet döneminin millilik vurgusu kapsamında sanat alanınada da yansımıştır. Bu dönem, çağdaş Türk resim sanatında folklorik öğeler işlenmeye başlanmıştır. Yerel kültürü sanata yansıtan D grubu

sanatçıları olmuştur. Çalışmalarda Modernizm ve geç Kübizmin etkilerini göstermektedir (Edgü, 1998:205'den akt. Koç, 2018:18).

İp eğirme ve dokuma geleneği devam eden Anadolu'da çağdaş Türk resminde geleneksel izini süren sanatçılar tarafından işlenmiştir.

1938-1943 yılları arasında, devlet politikasıyla sanatçıların toplumun kültürel öğelerini anlaması gözlemlemesi için alan araştırması yapılmıştır. Halk sanatı kaynakları üzerinde gözlemler yapan sanatçı Malik Aksel çalışmalarında dokuma yapan kadınları konu almıştır. Bu kapsamda Sivas'a giden Malik Aksel toplumun kültürel yaşantısını ele aldığı resimlerden biri olan, "Halı Dokurken" adlı resminde sosyal yaşamın içinde günlük hayatta değişmeyen olgularını yansıtmıştır (Koç ve Karaoğlu, 2017: 2268).

Sanat hayatına 1924'te, Galatasaray Lisesi'nde açılan güzel sanatlar sergisine sulu boya resimleriyle iştirak ederek giren Malik Aksel, daha sonra yurt içinde ve yurt dışında birçok sergiye katılmıştır. Bazı resimleri İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ne alınmıştır. Resimlerinde büyük ölçüde mahallî renk ve motiflere yer veren Aksel, konu olarak daha çok Anadolu köy hayatını ve halk eserlerini işlemiştir. Türk mahallî hayatını tasvir ettiği figüratif çalışma ve kompozisyonlar yanında Anadolu halk resim sanatı ve folkloru, dinî resimler gibi konular üzerinde ve edebi çalışmalar da yapan sanatçının dikkate değer araştırmalar yaptığı bilinmektedir. (https://islamansiklopedisi.org.tr/aksel-malik, [23.09.2020]).

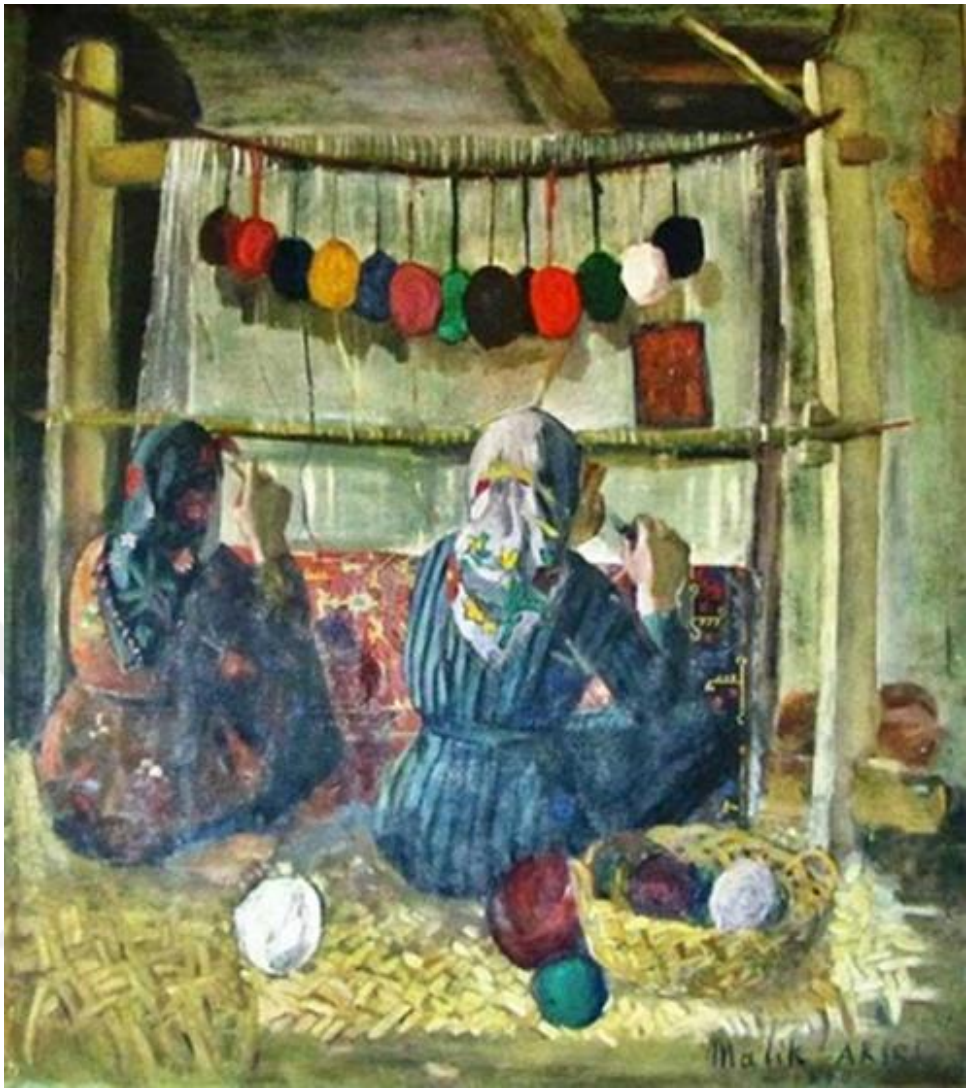

Görsel 71. Malik Aksel, 'Halı Dokuyan Kızlar' Tablo. (http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=556, [09.12.2019]).

Yurt gezilerine katılan sosyo-kültürel yapıyı ve günlük hayatın dinamiklerini ele alan bir diğer sanatçı Turgut Zaim olmuştur. 1930'lu yıllarda Anadolu şehirlerine yaptığı geziler sonucu gözlemlerine dayalı resimler yapmıştır.1932-1935 yıllarında İnkılâp Sergilerinde, 1939'dan sonra bazı "D Grubu" Sergilerinde yer almıştır (Koç, 2018:20). Sanatçı Turgut Zaim'in Yörüklerin hayatını ele aldığı Görsel 72.'de etnografik gözlemlere dayalı çalışmasında yün eğiren kadınları resmetmiştir. Anadolu kültürünü motiflerden, dokumalardan, nakışlardan etnoğrafik öğelerden esinlenerek tasarlanmıştır. Yörükleri gösteren bu çalışmasında Anadolu dokuma kültüründen etkilenmiştir.

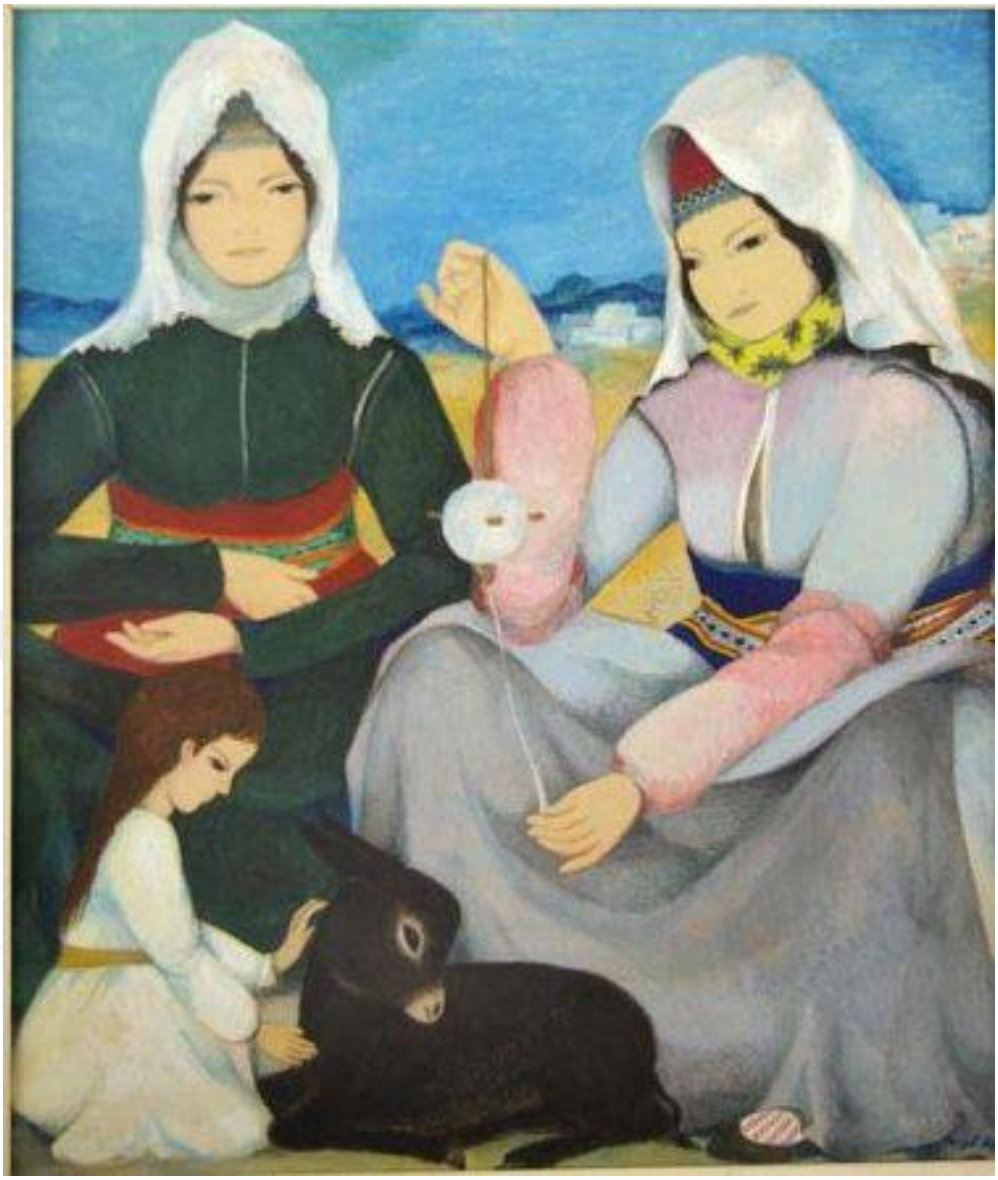

Görsel 72. Turgut Zaim, Yün Eğiren Kadın Betimlemeli Tablo (http://www.leblebitozu.com/turgut-zaimin-eserleri-ve-hayati/, [11.09.2019]).

Görsel 73. Turgut Zaim, Halı Dokuyan Kadınlar Betimlemeli Tablo (https://abdullahabdurrahman.wordpress.com/2018/11/16/turk-resminin-dunu-bugunu-ve-gelecegi-alintidir/, [27.05.2020]).

Turgut Zaim' in eserleri folklorik öğelerle çevrelenmiş Yörük kadınların yaşantısını, günlük meşguliyetini yansıtan toplumsal etnografik gözlemlere dayanmaktadır. Görsel 73. 'de halı dokuyan Yörük kadınının günlük yaşantısından bir sahneyi betimlediği görülmektedir. Yörük kadının kültürüne özgü geleneksel uğraşısını folklorik Anadolu kültürünü sade bir ifade ile yansıtmıştır.

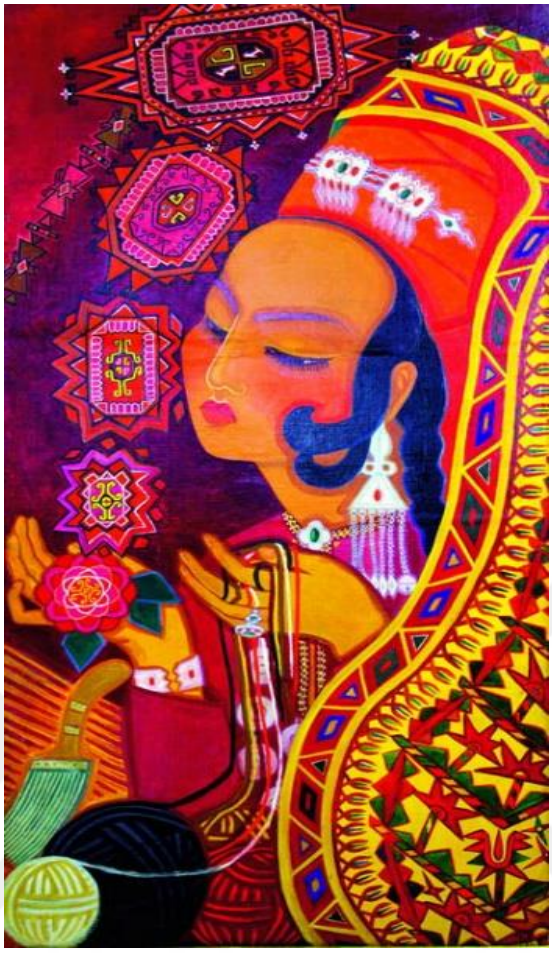

Görsel 74. Olga Mizgireva, Türkmenistan (http://turkmen.ru/node/45, [24.03.2020]).

Türkmenistan'da doğan Ressam Olga Mizgireva çalışmalarında folklorik unsurları işlemiştir. Görsel 74.'de 'Halı Dokumacısının Yaratıcılığı' isimli eserlerinde Türkmen kadınının günlük uğraşını ve karakteristik özelliğini eserlerinde yansıtmıştır. Yöre kadının dokuma uğraşını konu alan çalışmasında dokuma tarağı ile betimlemiştir (Ercan, 2018:35). Dokuma aletlerinin yüklediği dokuma kültürünün sembolik anlatımını göstermektedir.

Görsel 7511. Jozef Hanula, Spinner, 1904-1910, Slovak Ulusal Galerisi, Bratislava, Slovakya. (https://www.dailyartmagazine.com/from-spindle-and-distaff-to-mass-production-spinning-in-art/, [15.12.2020]).

Etnografya biliminden beslenen sanatçı halı dokuyan Türkmen kadınını resmine konu alarak hem sanat tarihi hem de etnograflar için kültür unsurlarını yansıtmıştır. Görsel 75.'de Slovak realist ressam Jozef Hanula'nın, ip eğiren kadın betimlemeli çalışmasıdır. Sanatçı etnografik konuları ele almıştır. Ait olduğu toplumun gündelik yaşam uğraşlarını betimlemiştir.

Görsel 76. Haku Shah,"İğler" Özgün Baskı, 2014. (https://www.mojarto.com/artworks/haku-shah-10327/spindle-173042, [24.03.2020]).

Hintli ressam Haku Shah, kültürel antropolog ve kabile ve sanatı üzerine bir yazardır. Resim çalışmalarında konu olarak Hindistan halkını, kabile hayatını ve kültürlerine ait temaları işlemiştir (Ercan, 2018:33). Dokuma kültürüne ait 'iğ' yalın bir anlatımla etnografik bir öğe olarak almıştır.

Görsel 77. Susan Point , " Ağırşak", Cam (https://www.pinterest.se/pin/433893745323703183/, [22.12.2020]).

Kanadalı sanatçı Susan Point' in çağdaş sanat enstalasyonunda yer alan imge, dokuma aletleri ile ilgilidir. Büyük ölçekli, iğ, ağırşak dokuma aletlerini konu alan sanatçı, ayrıca ait olduğu yöreyi temsil eden motifleri bezeme olarak kullanmıştır.

Görsel 78. Susan Point, "Ağırşak", Ahşap (http://rachaelashe.com/2017/05/17/spindle-whorl-the-work-of-susan-point/, [27.05.2020]).

Görsel 79. Susan Point, Ağırşaklar Temalı Eserlerinden Bazıları, Vancouver Sanat Galerisi'ndeki Sergi Görüntüsü, 2017.

(http://rachaelashe.com/2017/05/17/spindle-whorl-the-work-of-susan-point/, [27.05.2020]).

Görsel 79.'da Susan Point'in Vancouver Sanat Galerisi'ndeki sergisi görülmektedir. Sanatçı, çalışmalarında ahşap, cam gibi farklı birçok malzeme kullanmıştır. İğ, ağırşak gibi dokuma aletleri Point' in çalışmalarında işlenmiş ana motif olmuştur (https://kelownaartgallery.com/susan-point-spindle-whorl/, [27.05.2020]).

3.3.1. Türk Seramik Sanatında Dokuma Kültürünün Yer Alması

Seramik geleneği uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen seramik sanatının gelişimi Modernizm ile olmuştur. Seramiğin, sanat dalına özgü bir disiplin olarak tanımlanması Sanat ve Zanaatlar Hareketi'ne dayanır. İngiltere'de ki bu gelişimi Almanya'da ki "Bauhaus Okulu" izlemiş ve artık seramik farklı yere konmuş, seramik sanatının gelişimi hızlanmıştır. Ülkemizde sanat disiplinlerine yönelik kuramsal eğitim 1882'de ülkenin ilk güzel sanatlar okulu Sanayi-i Nefise Mektebi ile başlamıştır. Arkeolog, ressam ve müzeci Osman Hamdi Bey öncülüğünde Paris Güzel Sanatlar Akademisi örnek alınarak kurulmuştur (Yılmaz, 2019:40-49).

Türkiye'de seramik alanındaki ilk Türk eğitimcisi olan İsmail Hakkı Oygar 1929'da, Vedat Ömer Ar, 1932'de akademide seramik eğitimi vermişlerdir. Akabinde 1964 yılında Sadi Diren seramik eğitimini sürdürmüştür (Cezar, 1983:23-50; Terwiel, 2008:119; Çevik, 2014:82). Türkiye'de ilk özel seramik atölyesiyle

1951'de Füreya Koral, seramik sanatının gelişimini sağlamıştır. Akabinde Türk seramik sanatının gelişimine öncülük eden Nasip İyem, Ayfer Karamani, Seniye Fenmen, Melike Abasıyanık Kurtiç, Hamiye Çolakoğlu, Atilla Galatalı, Ünal Cimit, Bingül Başarır, Beril Anılanmert, Candeğer Furtun, Erdinç Bakla, Tüzüm Kızılcan, Güngör Güner, Mustafa Tunçalp, Jale Yılmabaşar, Tülin Ayta ilk isimler olmuşlardır (Çevik, 2014:84).

Çağdaş Seramik Sanatı içerisinde çalışmalarında geleneksel konu ile çağdaş formlar oluşturan sanatçılar arkeolojik buluntulardan esinlenerek eski medeniyetlerin kültür varlıklarını sanatın içine dâhil edip, kapsamlı çalışmalarda bulunmuşlardır. Seramik ve arkeoloji disiplinlerinin yakın ilişkilisi karşılıklı beslenmelerini sağlamıştır. Arkeoloji, Antik Yunanca 'da eski ve bilim anlamlarına gelen kelimelerin birleşimidir (Ökse, 2007:181). Yalın bir tanımlamayla geçmişin izlerini bilimsel yolla aramak olarak tanımlanabilir. Türkçe karşılığı kazı bilimi olarak geçen Arkeoloji, insanlığın tarihinin maddi ürünlerinin kalıntılarını inceleyerek kültürel geçmişini araştıran bilim dalı olarak bilinmektedir. Erken dönemlerin insanların yaşamlarının anlaşılmasında arkeoloji, en eski aşamalardan itibaren insanlığın bıraktığı somut belgelerin yardımıyla geçmişi aydınlatmaktadır. Eski kültürlerin anlaşılmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır (Arsebük, 2014:7). Anadolu'da, Antik Dönem yerleşmelerinden Çayönü, Can Hasan, Fikirtepe, Hacılar, Çatalhöyük höyükleri, vb. kazı alanlarında ortaya çıkarılan seramiklerle birlikte Troya, Hitit Uygarlıkları akabinde Anadolu toprakları üzerinde yaşamış olan Frig, Urartu ve Lidya uygarlıklarına ait seramikler, bu toprakların seramik geleneğini çağlar boyu sürdürdüğünü göstermektedir. Anadolu topraklarında yaşamış farklı medeniyetler, kendi ihtiyaçlarına göre şekil alan kap kacak araç gereçlerinde seramiği kullanmışlardır.

İnsanlık tarihinin başlangıcından ilk çağ uygarlıklarının kültür unsurlarını ele alarak geçmişten geleceğe enformasyon sağlayan sanatçıları seramik malzemenin kendiliğinden olan arkaikliği cezbetmiş, her zaman için seramik sanatçılarının üretimlerine ilham unsuru olmuştur. Türk seramik sanatının geçmişle köklü bağları, Anadolu'nun erken Neolitik Çağ evrelerinden itibaren şekillenmiş geleneği sürdürmüştür. Bu gelenek Anadolu'da pişmiş toprak ile başlayıp çeşitli kültürlerden

beslenerek çağın teknolojisini, sanatını, ekonomisini, inanç ve mit gibi kavramlarını barındıran seramiğin kültürel döngüsüyle geriye bakmamızı sağlamaktadır.

Seramik sanatı maddi kültür unsuru olması bağlamında değerlendirildiğinde, toplumların kültürel değişiminin somut karşılığı olarak seramik tarihsel, dönem, çağ olarak farklı evreleri ortaya koyar. Seramik sanatı içinde, ilk medeniyetlerle kültleşmiş formlar özellikle tarih öncesi Anadolu uygarlıklarından yola çıkarak yapmış olduğu figüratif heykelleri ile Türk modern seramik sanatımızın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Kibele-ana tanrıça heykelciklerinin dışında riton, çeşitli hayvanlar, simgesel anlamlar yüklemiş oldukları arkeolojik ve etnografik kültür varlıklarını ve insanlık tarihi için önemli bir ivme yaratan ilkel aletleri yorumlamışlardır.

Görsel 80. Sadi Diren, Seramik Heykel
(Sarnıç, 2016:39).

Görsel 80.'de, Sadi Diren (1927-2018) ki eserlerinde İlk çağ Anadolu uygarlıklarının sanatından ilham alarak yaptığı çalışmalarından bir örnek görülmektedir. Anadolu kültüründen esinlenerek çeşitli konuları işlemiştir. Hititler ve Frigler gibi ilk çağ Anadolu uygarlıkları yorumlamalarıyla yapıtlar vermiştir. Ayrıca Türk seramik sanayinin sanatla bütünleşmesi konusunda çaba gösteren Diren'in seramik, çömlek ve heykellerinin yanı sıra seramik-mekân ilişkisini ortaya koyan çağdaş Türk mimarlığına katkıda bulunmuştur. Atatürk Kültür Merkezi ve

ülkenin birçok önemli kuruluşlarının bina duvarlarında, soyut kompozisyon, seramik kaplama ve panolar yapmıştır. Sadi Diren eserlerinde Anadolu'ya ait kültürlerin oluşturduğu idolller, mitler, geleneksel motifleri seramik panoları ve heykellerine yansıtmıştır (https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/d-art-galeri-den-sadi-diren-retrospektifi_121204, [12.04.2021]).

Görsel 81. Füreya Koral, Seramik Pano
(https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/fureya-nin-izinde_128818, [30.03.2021]).

Türk seramik sanatında diğer bir önemli isim Füreya Koral olmuştur. Sanatçı yaptığı duvar panolarında kuş motifleri, tabaklar, sanatsal seramikleri ile Türk seramik sanatının öncü isimlerinden biri olmuştur. Sanatçı, Anadolu kültüründen esinlendiği motifleri seramik soyut kompozisyon içinde yorumlamıştır. Füreya Koral kişisel atölyesi ile Çağdaş Türk seramik sanatının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Resimsel öğeler kullanarak gerçekleştirdiği duvar panoları tabaklar ve formlarda geleneksel unsurları çağdaş bir üslupla yorumlamıştır. Seramik – mimari ilişkisi bağlamında kent mimarisine seramik panoları ile renk getirmiştir https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/fureya-nin-izinde_128818, [30.03.2021]).

Görsel 82. Jale Yılmabaşar, Seramik Pano (detay)
(http://in-between.online/tr/things/2017/1/13/m881h8o3d7yg0wjrh20w5z6brrzmfy, [30.06.2020]).

Türk seramik sanatında diğer bir önemli isim de Jale Yılmabaşar olmuştur. Sanatçı Görsel 82.'de görülen Swissotel Efes İzmir ve Divan Oteli için gerçekleştirdiği çalışmalarından biri olan eserinde olduğu gibi çalışmalarında, Anadolu medeniyetlerinden Hitit dönemi figürleri, horoz gibi yöresel motifleri kuş, göz gibi Anadolu'ya özgü kültür unsurlarını kullanmıştır. Sanatçı, İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nun Seramik bölümünden 1962'de mezun olmuştur. 1964'te aynı okulda asistan olarak devam eden sanatçı, 1985'te ise profesör olmuştur. 1998 yılında Kültür Bakanlığı'nca verilen Devlet Sanatçısı unvanını alan sanatçı emekliliğine kadar Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü'nde mimaride seramik dersleri vermiştir. Ulusal ve uluslararası seramik sergilerine katılmıştır. Sanatçının, Jale Yılmabaşar Seramik Yöntemleri (1980), My Ceramics ve Jale Yılmabaşar (1991) başlıklı üç kitabı mevcuttur (http://inbetween.online/tr/things/2017/1/13/m881h8o3d7yg0wjrh20w5z6brrzmfy, [30.06.2020]).

Görsel 83. Erdinç Bakla, Seramik Heykel https://turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=3024, [30.10.2020]).

Türk seramik sanatçısı ve heykeltıraş Erdinç Bakla, Orta Asya'da ve İran'da Geleneksel Türk Çiniciliği konusunda araştırmalar yapmıştır. Yaptığı araştırmalar üzerine "Tophane Lüleciliği" ve "İstanbul'un 100 Çini ve Seramik Sanatçısı" adlı kitapları yayımlanmıştır. Anadolu uygarlıklarına ait idolleri, heykel çalışmalarına yansıtmıştır.

1958 İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'na başlayan sanatçı 1960-1962 mezuniyetin sonrasında aynı okula Hakkı İzzet'in asistanı olarak görev yapmıştır. 1986 yılında, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde profesör olan sanatçının, 46 kişisel sergisi bulunmaktadır (http://akeramos.com/sergiler/erdinc-bakla/, [30.10.2020]).

Görsel 84. İlgi Adalan, Seramik Heykel, 47x52
(http://www.terakkisanat.com/web/seramiksergisi_2014.html, [15.02.2021]).

Seramik ve resim sanatçısı İlgi Adalan, eserlerinde Anadolu'ya ait idolleri referans almıştır. İdollerden ve Anadolu kültürlerinden ilham alan bir diğer sanatçı Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü kurucusu Hamiye Çolakoğlu olmuştur. Ulusal ve uluslararası çalışmaları ile Türk seramik sanatının gelişmesinde rol almıştır.

Görsel 85. Hamiye Çolakoğlu, Seramik Heykeller
(https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/seramik-sanatinin-duayeni-hamiye-colakoglunun-adi-muzede-yasayacak/1745696, [7.04.2021]).

Görsel 86. Aydan Birdevrim, Anadolu Kapı Tokmakları, Seramik (http://kanalkultur.blogspot.com/2013/10/aydan-birdevrim-anadolu-kap-tokmaklar.html, [06.01.2021]).

Sanatçı Aydan Birdevrim Anadolu kapı tokmaklarından esinlenerek form ve beze unsurlarını çağdaş seramik sanatında kullanmıştır. Geleneksel tarihi yapılarımızı çağrıştıran imge olarak geleneksel işlevsel nesneleri seramik sanatında ele almıştır. Sanatçının Görsel 86.'da kapı tokmaklarından yorumladığı çalışmalarından biri görülmektedir. İşlevsel olmasının yanı sıra kapı tokmakları üzerinde stilize edilmiş figürler, motifler bulunmaktadır. Sanatçı bu form ve üzerinde ki tarihi bezemelerden yola çıkarak, çağdaş seramik formlar üretmiştir (http://kanalkultur.blogspot.com/2013/10/aydan-birdevrim-anadolu-kap tokmaklar.html, [06.01.2021]).

Görsel 87. Mehmet Tüzüm Kızılcan, "Hamam Serisi, Hamam Tası", Porselen Çalışmaları, Torna, 2012, Budapeşte, Macaristan (Gökbel, 2019:63).

Türk Seramik sanatçısı Mehmet Tüzüm Kızılcan, 1959 yılında sanatçı Füreya Koral ile seramik çalışmalarına başlamıştır. Seramik-mimari ilişkisi üzerine çalışmalarda bulunan Kızılcan, daha sonraki süreçte çalışmalarını kavramsal ağırlıkta sürdürmüştür. Sanatçının ulusal ve uluslararası 22 kişisel, 45 karma sergisi bulunmaktadır (http://www.mehmettuzumkizilcan.com/?page=about,30.03.2021). Geleneksel hamam kültürüne ait hamam taslarını referans almıştır. Sanatçının Hamam Serisine ait kurna yorumlamaları da bulunmaktadır. Sanatçı geleneksel araç-gereçleri mimari elemanların ait olduğu kültürü kavramsallaştırmıştır.

Görsel 88. Bingül Başarır, Hitit'e Selam Serisine ait Cam, Seramik Heykel (https://tr-tr.facebook.com/BingulBasarir, [24.10.2020]).

Görsel 89. Hitit Maraş Kabartması Detay (Bossert 1942, pl.814'den akt. Tütüncüler, 2005: Resim 4D).

Anadolu'da varlığını sürdürmüş medeniyetlerden biri olan Hitit Uygarlığına ait arkeolojik verileri, ikonografilerden esinlenen bir diğer seramik sanatçımız Bingül Başarır'dır.

İlk kuşak Türk seramik sanatçılarımızdan biri olan sanatçı çalışmalarına 1960 yılında İstanbul'da başlamıştır. Pek çok ulusal ve uluslararası sergilere ve çeşitli kongre, sempozyuma katılmıştır. Eserleri birçok yabancı yayınlarda ve müzelerde yer almıştır. Çeşitli özel ve kamu yapılarında duvar panoları yer almaktadır (http://pismistoprak.tepebasi.bel.tr/sanatcilardetay.asp?id1=63, [24.02.2021]).

Görsel 88.'de yer alan eserinde, Hitit'e selam serisinde Hitit dönemi kabartmalarından Geç Hitit Dönemi M.Ö.8.yy sonları, Kahramanmaraş'ta bulunan, iplik eğiren oturan bir kadın kabartmalı arkeolojik betimlemeyi, çağdaş seramik sanatına taşımıştır. Görsel 89.'da Maraş Kabartması detayda ip eğiren kadın çizimde görülmektedir.

Görsel 90. Safiye Başar, Umut, Porselen (https://kougsf-etkinlik.myportfolio.com/seramik-bolumu [20.11.2020]).

Anadolu'nun zengin arkeolojik kaynaklarının yanı sıra sanatçılar sanat çalışmalarında Anadolu' ya özgü motiflere, nesnelere, aletlere ve onun oluşturduğu taşıdığı kültüre değinen kavramsal konuları tasarımlarında ele almışlardır. Safiye Başar, etnoğrafik öğeler içeren geleneksel nesneyi sanat eserine dönüştürmüştür (Görsel 90). Anadolu kadınların el işine ait kültürün bir parçası olan evlilik için hazırlanmış porselenden işlemeli bohçadır. Sanatçı bohça imajının taşıdığı normları seramik sanatında ele almıştır. Söz konusu eseriyle geleneksel çeyiz kavramını kadına özgü bu üretim geleneği üzerinden sorgulamaktadır (Yılmaz, 2020:419).

Görsel 91. Zehra Çobanlı, Kadına Dair Serisinden, Seramik Ayakkabı, 2005 (Sanatçının kendi Koleksiyonu'ndan) (Yılmaz, 2020:429).

Sanatçı Zehra Çobanlı, Ulusal ve uluslararası pek çok sergi ve sempozyuma katılmıştır. Sanatçının çalışmaları mavi, beyaz, toprak ve renkli kadına dair olmak üzere döneme ayılmıştır (http://www.zehracobanli.com/, [24.02.2021]).

Seramik çalışmalarında geleneksel motiflere yer veren çalışmaları ile bilinmektedir. Çağdaş Türk seramik sanatında Anadolu köy yaşamını anlatan nesneleri referans almıştır. Kültleşmiş ayakkabı formlarını yorumlaması ile Anadolu'da tarım kültürüne ve Anadolu kadın folklorik unsurlarına atıfta bulunmuştur (Yılmaz, 2020:429).

Görsel 92. Mustafa Tunçalp, "Mekik Oyası Aleti" 1020 ºC, 65 x 45 x 10 cm. (Tunçalp Sergi Kataloğu, 2011:53'dan akt. Yılmaz, 2020:435).

Sanatçı Mustafa Tunçalp Anadolu nakşına ait mekik oyası aletinden esinlenmiştir. Bu Etnoğrafik imajı referans olarak almış, çağdaş Türk seramik sanatında kullanmıştır. Sanatçı, Görsel 92.'de ki eseriyle Anadolu'da kadınların elişi uğraşlarına atıfta bulunmaktadır. Formun yerleştirildiği demir ayaklar ve kaidesiyle birlikte mekik aleti anıtlaştırılmıştır (Yılmaz, 2020:419). Sanatçı için etnografya ile ilgili çağrışımlar yaratan çeşitli aletler, çağdaş sanat içinde betimlenen imgeler olmuştur.

Görsel 93. Serap Ünal, "Çeşme" (detay), Seramik (https://w3.sdu.edu.tr/foto.aspx?sicil_no=01663, [24.02.2021]).

Türk Seramik Sanatçısı Serap Ünal, pek çok ulusal ve uluslararası sergilere katılmıştır. Sanatçı, Anadolu'ya ait damga, motif, mimari elemanları gibi kültür öğelerini seramik sanatında yorumlamıştır. Sanatçının Görsel 93.'de sanatçının geleneksel çeşme formunu seramik sanatında realist bir üslup ile ele aldığı görülmektedir. Sanatçı uluslararası pek çok sempozyuma katılmış ve eserleri sergilenmiştir. Geleneksel Türk seramik sanatını temsil etmiştir. Marmara üniversitesi uygulamalı sanatlar bölümünden 1987 yılında mezun olan sanatçı, eğitim hayatına aynı üniversitede devam etmiştir. Süleyman Demirel Üniversitesinde sanat çalışmalarına devam eden sanatçı sekiz kişisel sergi açmıştır.

Görsel 94. Betül Demir Kaya, "Büyülü Tınılar" Sergisinden (https://www.galerisoyut.com.tr/artist/betul-demir-karakaya/ , [15.02.2012]).

Sanatçı Betül Demir Kaya, çanları referans almış seramik çanlardan oluşan enstalasyonlar yapmıştır. Çanlar üzerine yoğunlaşan sanatçının Görsel 94.'de çan formunu gerçekçi bir üslupta ele aldığı görülmektedir. Sanatçının eserleri; İtalya, Japonya, İspanya, gibi pek çok ülkelerde sergilenmiştir. MIC Faenza International Ceramic Museum başta olmak üzere yurtiçi ve yurtdışında özel ve kamu koleksiyonlarında eserleri bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası birçok etkinlikte yer alan sanatçı, yüzden fazla karma sergiye katılmış, uluslararası bienal ve sempozyumlarda eserleri sergilenmiştir (http://www.alarm-art.com/index.asp?islem =sanatcidetay&sayfa=13 [23.02.2021]).

IV. BÖLÜM

4. UYGULAMALAR

4.1. Uygulama

İlkel dokuma aletleri form ve bezeme öğelerinin, antik dönemlerde mezar taşı, vazo gibi çeşitli nesneler üzerine taşındığı görülmektedir. Dokuma aletleri sembolleşmiş imgelere dönüşmüştür. Göller Bölgesi pişmiş toprak dokuma aletleri olan ağırşakların, ahşap ve metal ilkel aletlerden olan kirmen, öreke, kirkit, gücü tarağının form ve bezeme unsurları referans alınmıştır. Bezeme öğeleri, tasarlanan formlarda kullanılmıştır. Ağırşakların gövdesi üzerinde çevrili ikişer üçer elips, kesik çizgiler, baklava dilimi, kare, 'V' çizgi nokta, gama haçlı ve iç içe daire, zikzak biçimli yivli, stilize artı bezeme unsurları seramik uygulamalara taşınmıştır. Dokuma aletleri formları gerçekçi üsluptan çok uzaklaşmadan yorumlanmaya çalışılmıştır. Formların ebatları büyültülmüş ve ya küçültülmüş şekilde ana form abatlar ve stilize edilmiştir. Ana form özellikleri sadeleştirilmiş formlar çoğaltılıp, soyutlaştırılmıştır. İplik ve iplik oluşum sürecinde ağırşakların dönme devingeninde ki ritim yansıtılmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Şekillendirme

Uygulamalarda; elde şekillendirme, tornada şekillendirme ve döküm yolu ile şekillendirme yöntemleri kullanılmıştır. Kazıma yöntemi kullanılarak bezenmiştir. Kuruyan formların tasarım özelliklerine uygun üzerine bakır oksit ve mangan oksit ile sür sil tekniği uygulanarak 900-1000 ºC bisküvi pişirimi yapılmıştır. Daldırma, fırça ve püskürtme yöntemi uygulanarak, 900 ve 1020 ºC sıcaklıklarda pişirilmişlerdir.

Fotoğraf 8.Uygulama, Form 1, Enstalasyon Yapım Aşaması

Fotoğraf 9. Uygulama, Form 2, 24x13 cm, Vakumlu Beyaz Çamur.
900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

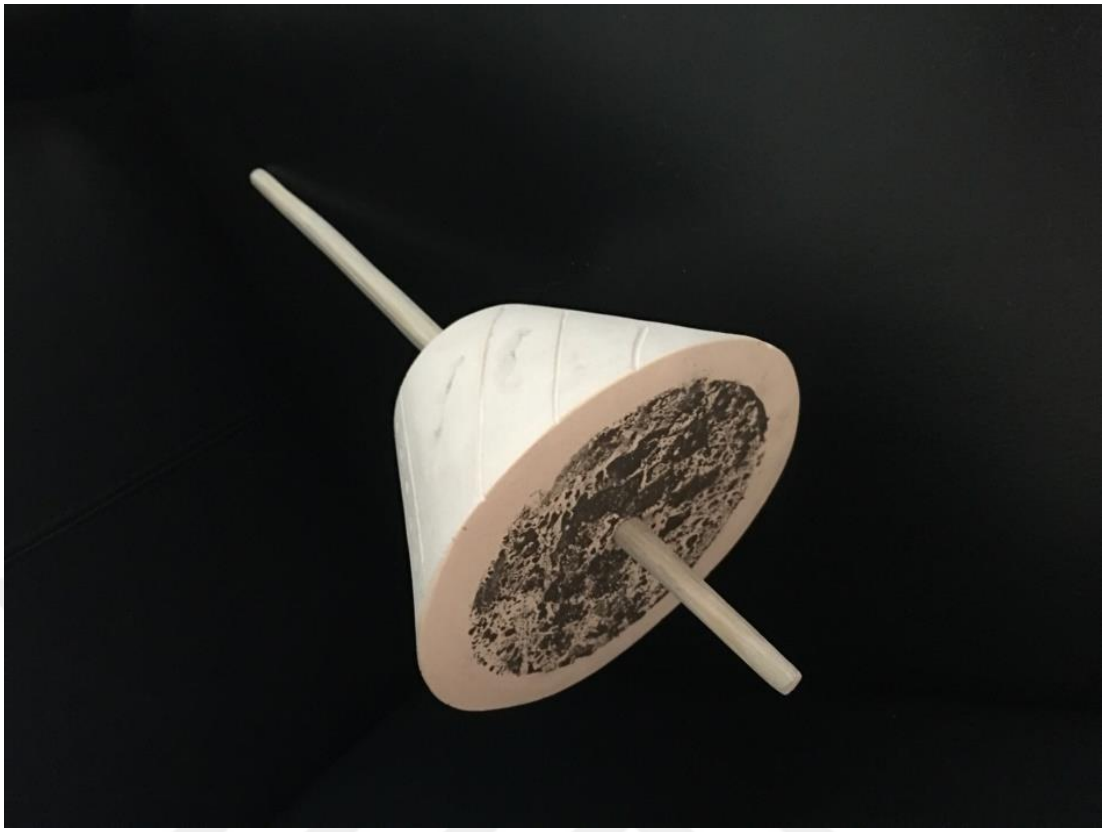

Fotoğraf 10. Uygulama, Form 3, 10x15 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

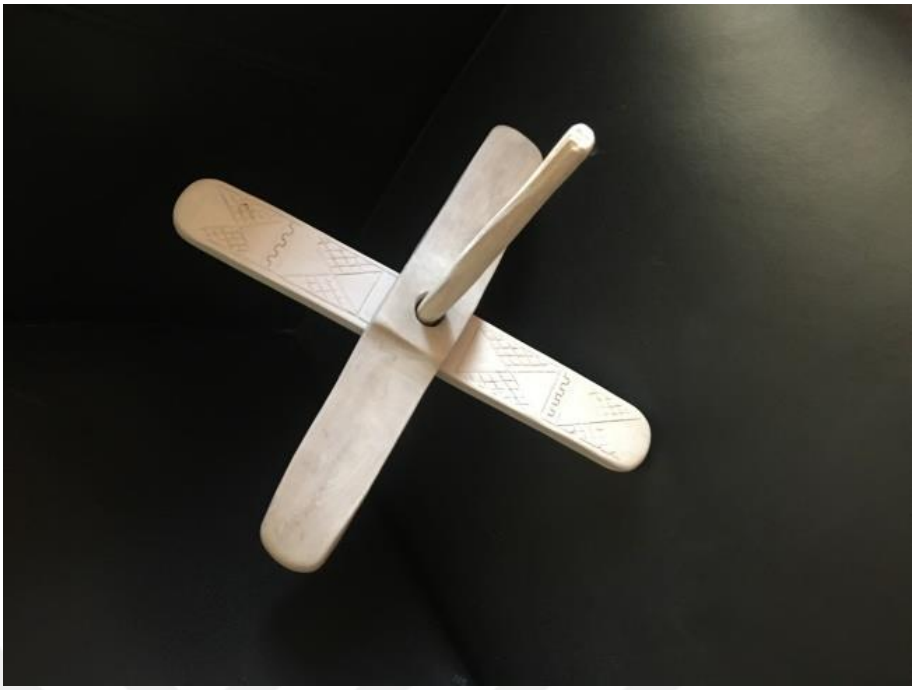

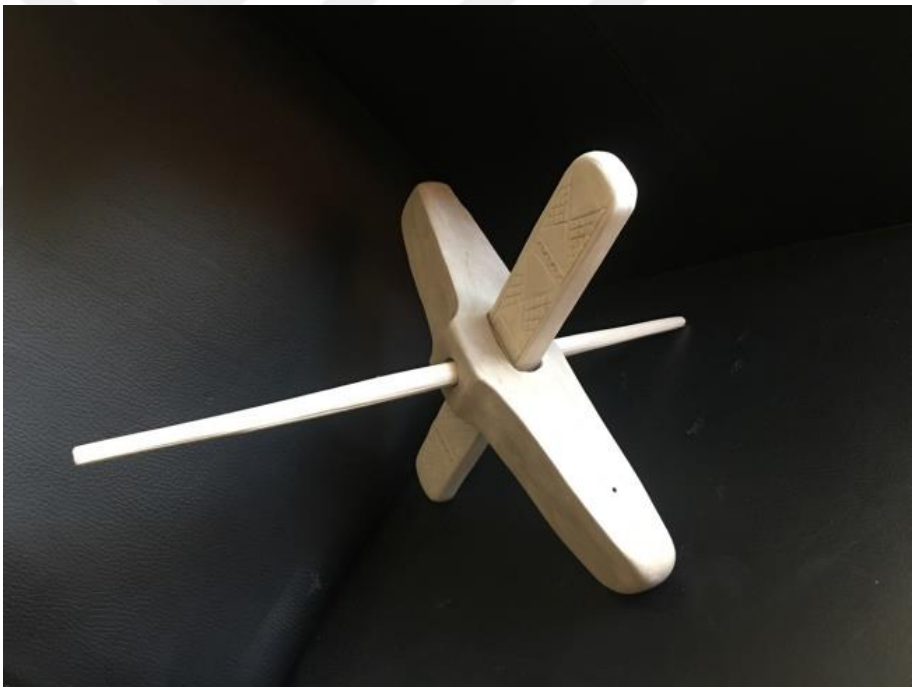

Fotoğraf 11. Uygulama Form 4, Vakumlu Beyaz Çamur, 26x26 cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 12. Uygulama Form 5, Vakumlu Beyaz Çamur, 25x25cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 13. Uygulama Form 6, Vakumlu Beyaz Çamur.
25x25cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

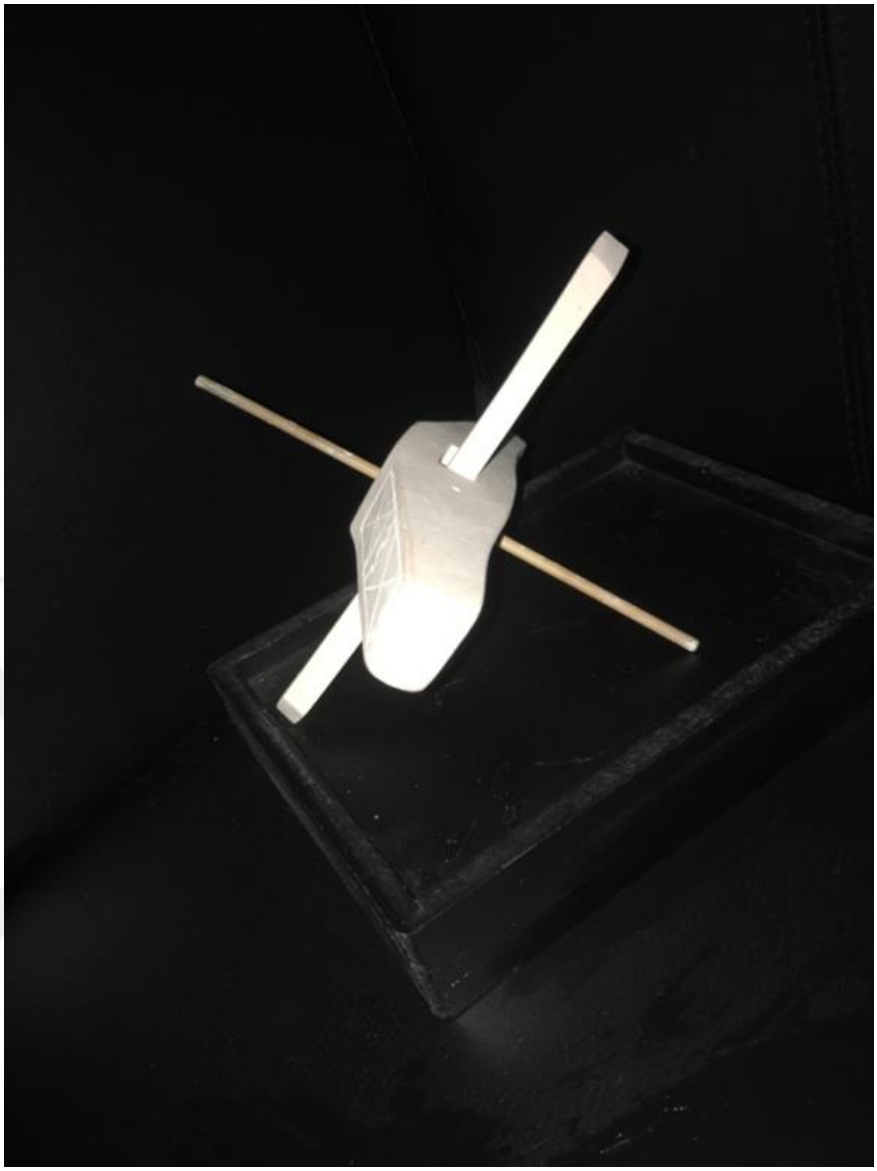

Fotoğraf 14. Uygulama Form 7 Vakumlu Beyaz Çamur, 19x19cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 15. Uygulama Form 8, 19x19 cm, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 16. Uygulama Form 9, 19x19cm, Vakumlu Beyaz Çamur. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 17. Uygulama Form 10, Vakumlu Beyaz Çamur, Yapım Aşaması.

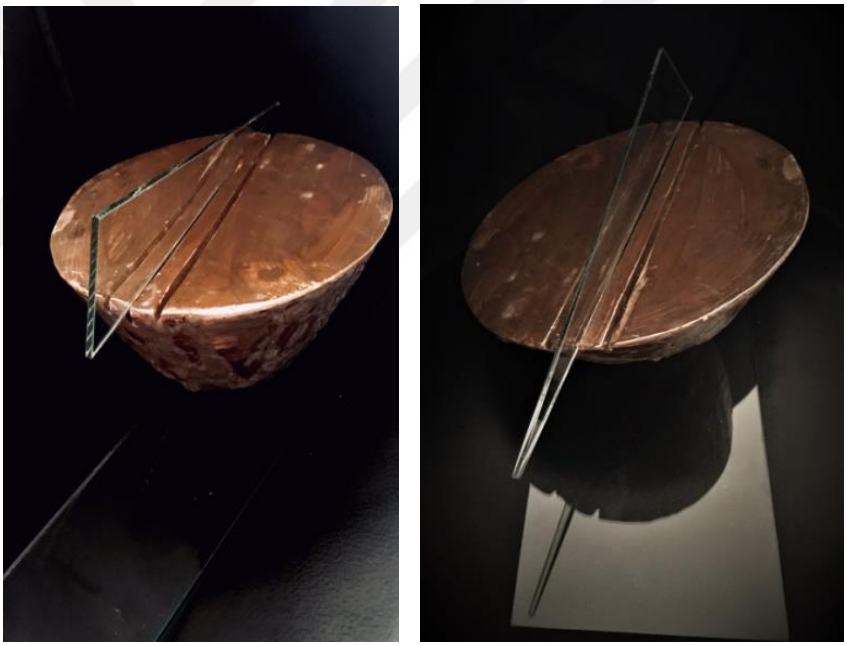

Fotoğraf 18. Uygulama Form 10, 23x23 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Metalik Gri Sır, 1020 ºC, Kalıp ve Elle Şekillendirme. Cam 45x4cm

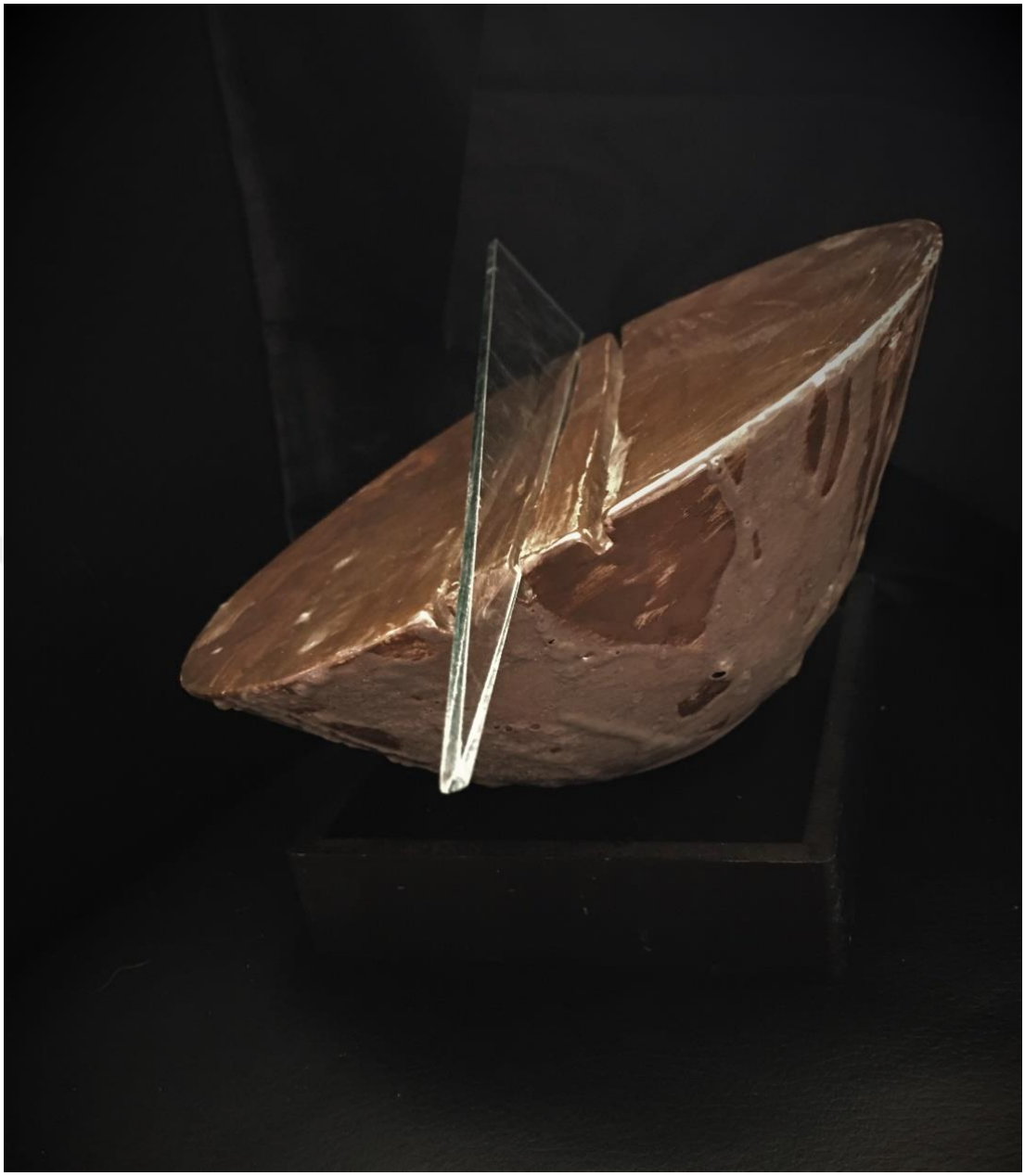

Fotoğraf 19. Uygulama Form 10, 23x23 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Metalik Gri Sır, 1020 ºC, Kalıp ve Elle Şekillendirme. Cam 45x4cm, Detay.

Fotoğraf 20. Uygulama Form 11, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Vakumlu Beyaz Çamur, Yapım Aşaması.

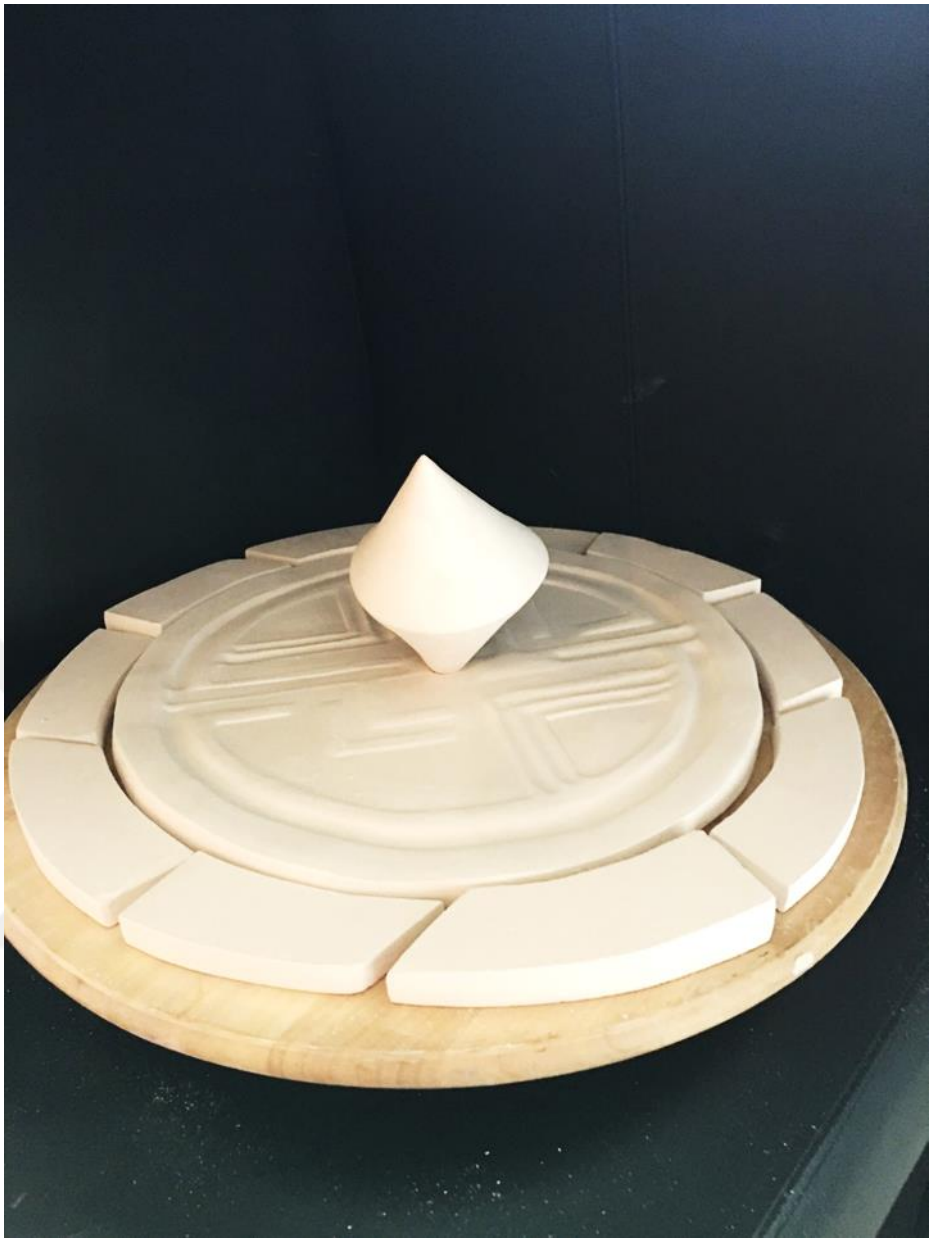

Fotoğraf 21. Uygulama Form 11, 35x35x15 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi

Fotoğraf 8. Uygulama Form 12, Stilize Ağırşak, Dokuma Ağırlığı (Enstalasyon), Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

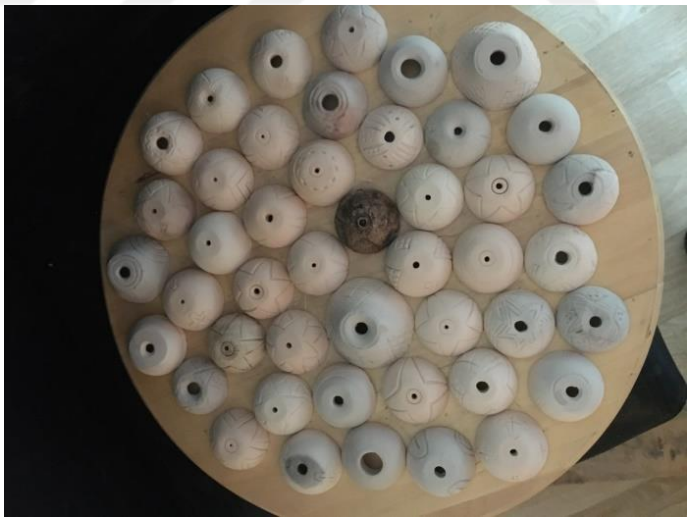

Fotoğraf 23. Uygulama Form 13, Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 24. Form 13, Detay.

Fotoğraf 25. Uygulama Form 14, Yapım Aşaması, Kalıp ve Elle Şekillendirme Şamotlu, Kırmızı Çamur.

Fotoğraf 26. Uygulama Form 15, Stilize Dokuma Tezgâh Ağırlıkları (Enstalasyon), Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 27. Uygulama Form 16, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Şamotlu ve Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 28. Uygulama Form 16, Şamotlu Çamur, Vakumlu Beyaz Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

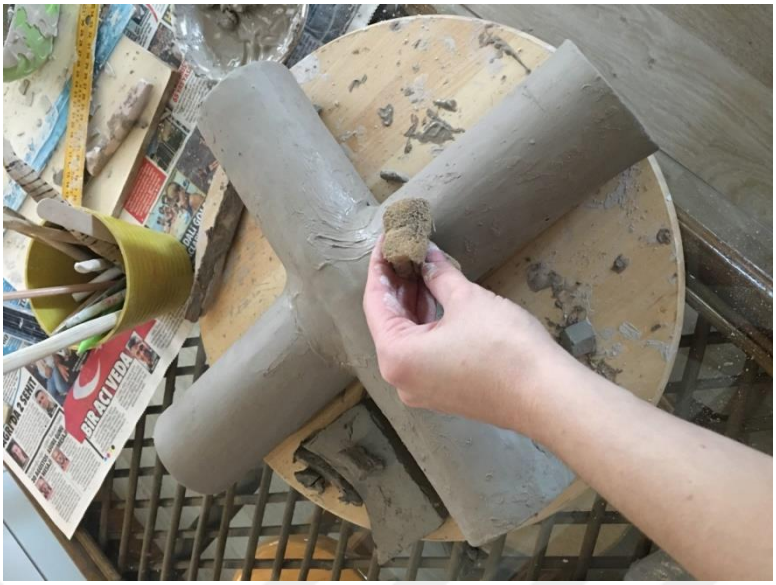

Fotoğraf 29. Uygulama Form 17, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Yapım Aşaması.

Fotoğraf 30. Uygulama Form 17, Stilize Kirmen, 35x40 cm, Vakumlu Beyaz Çamur. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 31. Uygulama Form 18, Stilize Yün Tarağı, 70x20 cm, 60x15cm, Şamotlu Çamur, Mangan Oksit, 900-1000 ºC Pişirim.

Fotoğraf 9. Uygulama Form 19, Stilize Kirkit, 15x8 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirim.

Fotoğraf 10. Uygulama Form 20, Stilize Ağırşak, Vakumlu Beyaz Çamur ve Cam. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Bisküvi Pişirim.

Fotoğraf 34. Uygulama Form 20, 8x15 ve 6,5x11,Vakumlu Beyaz Çamur ve Cam. Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Sırlı Pişirim.

Fotoğraf 35. Uygulama Form 20, 8x15 ve 6,5x11,Vakumlu Beyaz Çamur ve Cam, Kalıp ve Elle Şekillendirme. 900-1000 ºC Sırlı Pişirim.

Fotoğraf 36. Uygulama Form 21, Vakumlu Beyaz Çamur, Şamotlu Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, Yapım Aşaması.

Fotoğraf 37. Uygulama Form 21, 45x15cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Şamotlu Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit, 900-1000 ºC Pişirim.

Fotoğraf 38. Uygulama Form 21, 45x15cm, Vakumlu Beyaz Çamur, Şamotlu Çamur. Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit, 900-1000 ºC Pişirim.

Fotoğraf 39. Uygulama Form 21, Detay.

Fotoğraf 40. Uygulama Form 22, 20x3, 5cm, Şamotlu Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme

Fotoğraf 41. Uygulama Form 22, 40x20cm, Şamotlu Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit, 900-1000 ºC Pişirim.

Fotoğraf 11. Uygulama Form 22, 40x20 cm, Şamotlu Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Bakır Oksit.

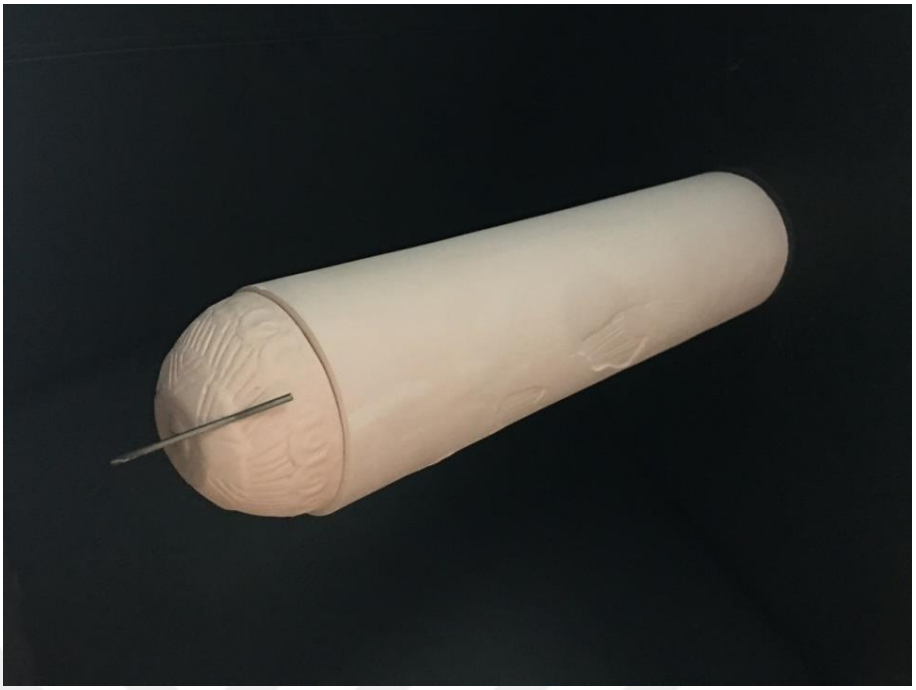

Fotoğraf 12. Uygulama Form 23, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 13. Uygulama Form 23, Stilize Öreke, Vakumlu Beyaz Çamur, Metalik Gri, Silberseide Sır, Bakır Oksit,900-1000 ºC sırlı Pişirim.

Fotoğraf 14. Uygulama Form 24, Pano, Şamotlu Çamur. Yapılış Aşaması.

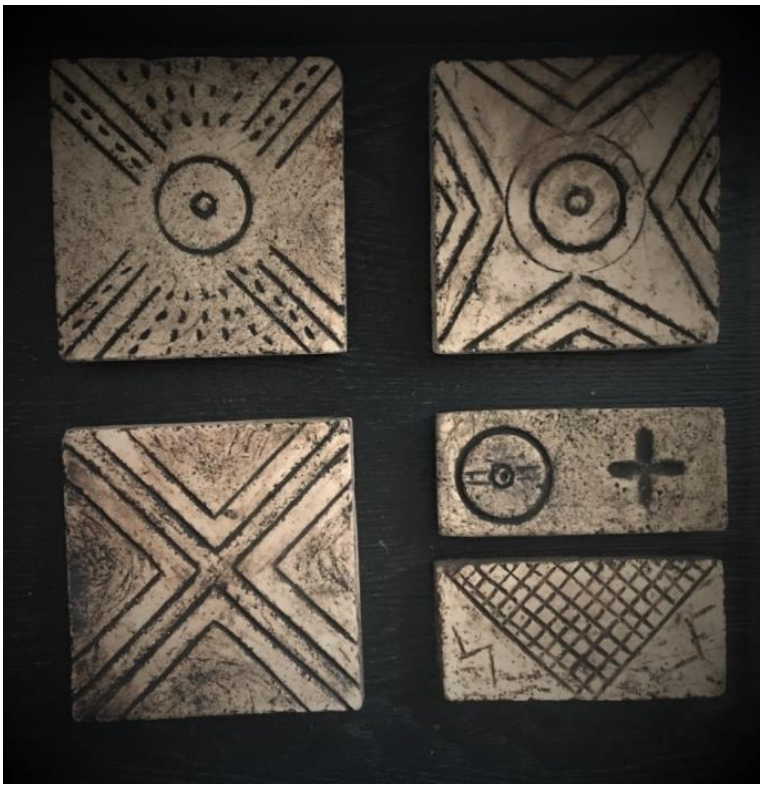

Fotoğraf 15. Uygulama Form 24, Pano, 40x40 cm, Şamotlu Çamur. Bakır Oksit.

Fotoğraf 16. Uygulama Form 25, Pano, Şamotlu Çamur, Yapılış Aşaması.

Fotoğraf 17. Uygulama Form 25, Pano, 40x40 cm, Şamotlu Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 18. Uygulama Form 26, Pano, Şamotlu Çamur, Yapılış Aşaması.

Fotoğraf 19. Uygulama Form 26, Pano, 40x40 cm, Bakır Oksit.

Fotoğraf 20. Uygulama Form 27, 19x14, 5 cm Pano, Vakumlu Beyaz Çamur.

Fotoğraf 21. Uygulama Form 28, Stilize Ağırşak, 15x22 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

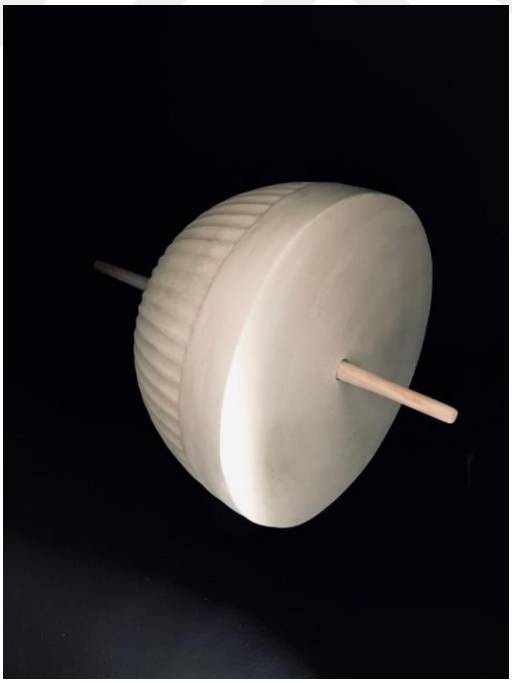

Fotoğraf 22. Uygulama Form 28, Stilize Ağırşak, 15x22 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

Fotoğraf 23. Uygulama Form 29, 35x25 cm, Vakumlu Beyaz Çamur, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi.

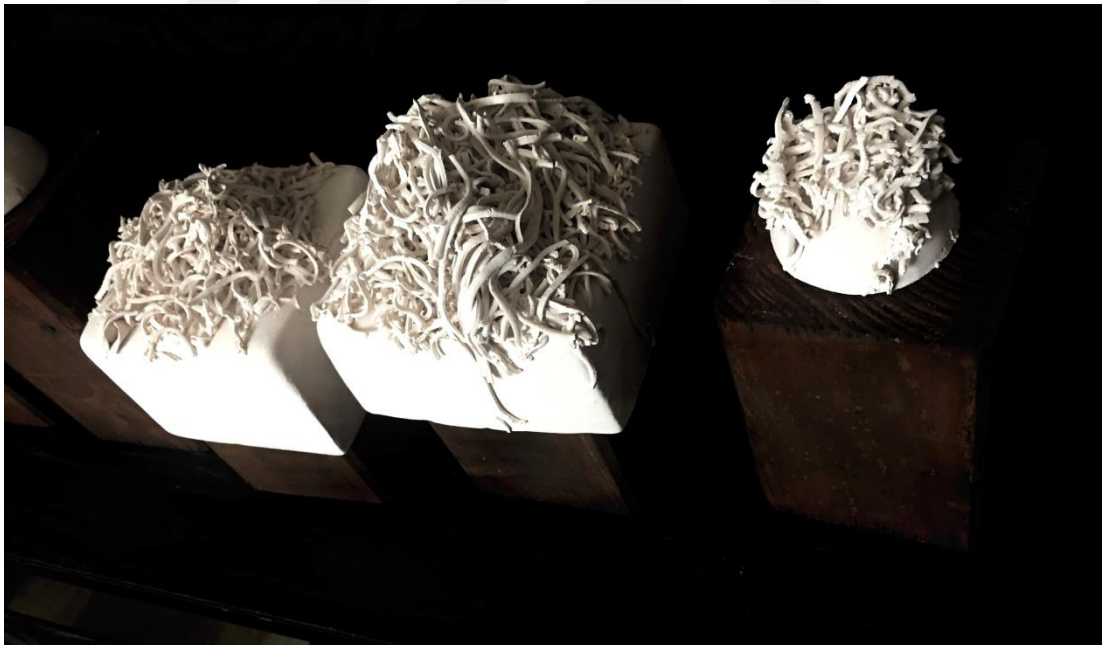

Fotoğraf 24. Uygulama Form 29, Vakumlu Beyaz Çamur, Kalıp ve Elle Şekillendirme, 900-1000 ºC Bisküvi Pişirimi. Detay.

Fotoğraf 25. Enstalasyon Denemeleri.

Fotoğraf 26. Sır Denemeleri

Fotoğraf 27. Ürünlerin Fırınlama Aşaması.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İnsanoğlunun ilkel alet tasarımı ortaya koyarken ilk tercih ettiği malzemelerden biri, kil olmuştur. Kolay şekil verilebilir olması estetik pratiklere imkân yaratmıştır. Mukavemet kazanabiliyor olması, günümüze değin ulaşması açısından önemlidir. Göller Bölgesi'nde Paleolitik Dönem' den itibaren kilden çeşitli gereç ve aletler üretilmiştir. Günümüzde de tüm gereksinimlerimizin başlangıç noktasında yer alan bu ilkel aletlerin; sanat, arkeoloji, kültürel antropolojiden sosyolojiye değin birçok alanda, araştırma konusu olarak dikkat çekici olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla pişmiş toprak arkeolojik buluntular, yok edilememe özelliği ile geçmişi bugüne ve geleceğe taşıyan çok önemli değerlerdir.

Tarihsel süreçte kullanılan dokuma aletleri dönemsel üretim tekniklerini anlamamızı sağlamıştır. Günümüzde neredeyse yok olmak üzere olan bu aletler bölgenin yerlileri tarafından kullanılmaktadır. Dokuma kültürünün, yakın geçmişteki üretim yöntemlerinin uzak geçmişinden çok büyük farklılıklar göstermediği görülmektedir. Bu anlamda da Anadolu ve Göller Yöresi dokumacılık kültürünün, geleneksel bir değer olarak önemli bir merkez olduğu görülmektedir. Nitekim yaşamakta olan Isparta halıcılığı bu düşünceyi desteklemektedir.

Antik dönemlerde medeniyetlerin dokuma kültürlerini yansıttığı resim, heykel, seramik, mezar sanatı gibi çeşitli sanat disiplinlerinde konu olarak işlenmiştir. Dokuma kültürü günümüze değin farklı çağlarda sanatçılara ait olduğu toplumun kültürel yaşamını ele aldıkları tasarım ve eserlerine esin kaynağı olmuştur.

Isparta Müzesi'nde yapılan araştırmada incelenen pişmiş dokuma aletlerinin envanter bilgileri ve görselleri neticesinde bezeme unsurları ortaya konulmuştur. Isparta müzesi pişmiş toprak ağırşak koleksiyonunda 5 ana bezeme biçimi ve bu biçimlerin farklı varyasyonları ile 19 alt bezeme formu tespit edilmiştir. Bu bezemeler çağından çıkartılarak günümüz sanatına dâhil edilmiştir.

Kil ve pişmiş toprak dokuma aletlerin formları ve üzerlerindeki bezemeler, dönemlerinin sanat anlayışını da günümüze yansıtıp, seramik sanatı ve diğer çağdaş sanatlara da ilham kaynağı olabilmektedir. İlkel aletler, geçmişten geleceğe bir diyalog halinde oluşan uygarlıkların geliştirdikleri teknoloji ve sanat sürekliliği içinde günümüze aktarılmasını sağlamaktadır. Göller Bölgesi'ndeki dokuma

aletlerinin, yerel kültür unsurları açısından teknolojik ve sanatsal alanda kavramsal olarak sorgulanarak yeni sanatsal çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Isparta ili ve çevresi dokuma kültürünü yansıtan çeşitli etnografik ürünlerin ve çeşitli aletlerin sergilendiği Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı kilim Müzesi'nde yapılan araştırmada dokumada kullanılan aletler araştırılmıştır. Yörede ulaşılan ip eğirmek için ağırşak, iğ, öreke, kirmen, ip yapımında kullanılacak olan yünün hazırlanması için kullanılan yün tarağı, halı dokumada kullanılan ahşap ve metal kirkitler fotoğraflanıp incelenmiştir. Müzede yer alan çok sayıda bezemeli kirmen ve kirkitler dikkat çekicidir. Yörede teşi tanımlamasına rastlanmıştır. Teşi'nin örekeden daha uzun ve üstteki ağırlık kısmı daha yatay olduğu gözlenmiştir.

İşlevsel amaçlı yapılmış bu fonksiyonel nesneler toplumun üretim kültürlerini ve tekniklerini yansıtmasının beraberinde ana form ve sahip olduğu bezemeler açısından sanatsal öğeler barındırmaktadır. Bu bağlamda arkeolojik, etnografik aletlerin sanatçı tarafından tekrar ele alınıp yorumlanması pek çok sanat disiplini için yadsınamaz bir imge özelliği göstermektedir. Dokuma kültürünü sembolize eden bu ilkel dokuma aletleri zamanından koparılarak çağın sanat anlatışı içinde yeniden yaşatılıp yorumlanması ile pek çok sanat disiplini için reprospektif bakış açısı sunmaktadır. Bu aletlerin seramik sanatın içinde yer alıp incelenmesinin değerli kültür varlıklarının devamlılığını sağladığı düşünülmektedir. Etnografik imajı referans olarak almış, çağdaş Türk seramik sanatçılarına yeni yorumlar üretebilmeleri için olanak sağladığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Göller Bölgesi dokuma aletleri (ağırşak, dokuma ağırlıkları, kirmen, öreke, iğ, vb.) araştırılıp, form ve bezeme özellikleri ortaya konmuştur. İlkel dokuma kültürü, dokuma aletleri ile kavramsallaştırılıp, günümüz Türk seramik sanatında yorumlanmıştır. Tez kapsamında yapılan uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akurgal, E. (2007). **Anadolu Uygarlıkları**, 9. Baskı, Net Turistik Yayınları, İstanbul.

Arcasoy, A. (1983). **Seramik Teknolojisi**, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Yayın No:457, Yayın no:2, İstanbul.

Arnold, D. (1985). **Ceramic Theory and Cultural Process**, Cambridge University Press, Cambridge.

Arsebük, G. (2007*)*. "İnsanın "İnsanlaşma" Aşamalarının Önemli bir Basamağı İlk Aletlerin Yapımı", Alparslan, M. M, Doğan Alparslan ve Peker, H.(Ed.), **Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'e Armağan** içinde, Ege Yayınları, İstanbul, 57-62.

Atalay, İ. (2002). **Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri Ecoregions of Turkey**, Orman Bakanlığı Yay. No. 163. 1. İzmir.

Atalay, İ. ve Mortan, K. (2006). **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, 3. Baskı, İnkilâp Yayınevi, İzmir.

Aytaç, Ç. (1982). **El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı**, 1. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Barber, E. J. W. (1991). **Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in The Neolithic and Bronze Ages with Special Reference to the Aegean**, Princeton University Press, Chichester.

Berger, J. (1999). **Görme Biçimleri**, Salman, Y. (çev.), Metis Yay (orijinal baskı tarihi 1072), İstanbul.

Böcüzade, S. (1983). **Kuruluşundan Bu Güne Kadar Isparta Tarihi**, Seren, S. (çev.), İstanbul.

Breniquet, C. (2010). "Weaving in Mesopotamia During the Bronze Age: Archaeology, Techniques, Iconography", Michel C. Ve Nosch M.-L. (Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter, 52-67.

Burke, B. (2007). "The Kingdom of Midas and Royal Cloth Production", Gillis, C. ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter, 64-70.

Burke, R. (2000). **From Minos to Midas: The Organization of Textile Production in the Aegean and in Anatolia** (Minoan, Mycenaean, Phrygian), UMI Dissertation Services, Michigan.

Cottica, D. (2007). "Spinning in The Roman World: From Every Craft to Metephor of Destiny", Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter, 220-228.

Crewe, L. (1998). **Spindle Whorls,** A Study of Form, Function and Decoration in Prehistoric Bronze Age Cyprus, Printed in Sweden by graphic Systems AB, Göteborg.

Çoruhlu, Y. (2011). **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, 3. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Desrosiers, S. (2010). "Textile Terminologies and Classifications: Some Methodological and Chronological Aspect", Michel C. Ve Nosch M.-L.B (Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter, 23-51.

Doğan, N. Ş. (2008). **Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi,** T.C. Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Isparta.

Dural, Y. (1977). **Yörük Kilimleri**, Akbank Yayını, İstanbul.

Duru, G (2011), "Göller Bölgesi Neolitik Yerleşmeleri Üzerine Bir Deneme", **Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler** içinde, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 157-176.

Duru, R. (1994). **Kuruçay Höyük I**, T.T.K. Basımevi, Ankara.

Duru, R. (1996). **Kuruçay Höyük II**, T.T.K. Basımevi, Ankara.

Erinç, M. S. (2004). **Sanatın Boyutları**, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Fazlıoğlu, İ. (2001). **Eskiçağda Dokuma**, 2. Baskı, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Fıske, J. (2014). **İletişim Çalışmalarına Giriş**, İrvan, S. (çev.), 3. Baskı, Pharmakon Yayınevi, Ankara.

Fischer, E. (2013). **Sanatın Gerekliliği**, Çapan, C. (çev.), 3. Baskı, Sözcükler Yayınları, (orijinal baskı tarihi 1959) İstanbul.

Foster, B. R. (2010), "Clothing in Sargonic Mesopotamia", Michel, C. Ve Nosch, M.-L (Ed.), Textile Terminologies **in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter, 110-145.

French, D. H. (1992), "Roads in Pisdia", **Asia Minor Studien, Band 6**. İçinde, Edt. Elmar Schwertheim, forschungsstelle asia minor im semiar für Alte Geschichte der Westfalischen Wilhems-Universitat Münster, Dr Rudolf Habelt GMBH.BONN, Münster, 167-173.

Gleba, M. ve Mannering, U. (2012). **Textile and Textiles Production in Europe**, Ancient Textiles Series 11, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter.

Gürcüm, B. H. (2013). **Tekstil Malzeme Bilgisi**, 1.Baskı, Karedeniz Kitap, İstanbul.

Güvenç, B. (2015). **Kültürün ABC'si**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Halaçoglu, Y. (2003). Anadolu'da Türk Aşiretleri ve Karakeçililer. **Tarihten Günümüze Karakeçililer**, Özçelik İ. (Ed.), Kırıkkale.

Hürmüzlü, B. ve Gerçek. A. (2015). Pisidia'da Yeni Bir Kale Yerleşmesi, **Mustafa Büyükkolancıya Armağan** içinde, Ege Yayınları, İstanbul, 309-313.

İnalcık, H. (2008). **Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Karaca, E. (2012). "Allianoi'da Bulunmuş Kemik Ağırşak ve Örekeler", **İsmail Fazıloğlu Anı Kitabı** içinde, Trakya Üniversitesi Yayın No:137. 136.

Karahan, N. ve Mangut, M. (2006). **Tekstil Lifleri**, 3.Baskı, Ekin Basım Yayım, Bursa.

Karakaya, N. (2007). **Helenistk ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları**. Ege Yayınları, İstanbul.

Kartal, M. (2009). **Türkiye'de Son Avcı-Toplayıcılar**, Arkeoloji Sanat Yay. İstanbul.

Kınal. F.(1998). **Eski Anadolu Tarihi**, TTK Yay. Ankara.

Kuban, D. (2015). **Doğan Kuban Yazıları Antolojisi, 1.Cilt**, Boyut Yayıncılık. İstanbul.

Lovén, L. L. (2007). "Wool Work as a Gender Symbol in Ancient Roma. Roma Textiles and Ancient Sources", Gillis C. Ve Nosch M.-L.B. Nosch (Ed.), **Ancient Textiles Production, Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 229-236.

Mellaart, J. (2003). **Çatalhöyük Anadolu'da Neolitik Bir Kent,** Yazıcıoğlu, Gökçe. Bike, (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Michell, S. (1992). Hellenismus in Pisidien, **Asia Minor Studien, Band 6** içinde, Edt. Elmar Schwertheim, Forschungsstelle Asia Minor im Semiar Für Alte Geschichte der Westfalischen Wilhems-Universitat Münster, Dr Rudolf Habelt GMBH. BONN, Münster, 1-28.

Ökse, A. T. (2007). “Atatürk ve Türkiye'de Arkeolojinin Gelişmesi”, Cebeci S. (Ed), **Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılına Armağan Kitabı** içinde, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 181-192.

Özay, S. (2001). **Dünden Bu Güne Dokuma Resim Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.

Özdoğan A. E. (2007). “Çayönü”, **Türkiye’de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, Özdoğan, M. ve Başgelen, N. (der.), İstanbul, 57-97.

Özer, B. (2004). **Yorumlar: Kültür, Sanat, Mimarlık**, 4. Baskı, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Özsait, M. (1980). **İlkçağ Tarihinde Pisidia, Başlangıcından Büyük İskender Devrinden Sonuna Kadar**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Özsait, M. (1985). **Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:3307, İstanbul.

Sevin, V. (2013). **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, 3. Baskı, Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Smıth, J. C. (1992). “Spinning and Weaving Equipment”, William A. McDonald, Nancy C. Wilkie (Eds.), **Excavations at Nichoria in Southwest Greece Vol. II The Bronze Age Occupation**, Minneapolis: The University of Minnesota Press, 674-927.

Strand, E. A. (2010). “The Basics of Textle Tools anad Textile Teknology From to Fabric”, Michel C. and Nosch M.-L (Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter, 10-22.

Thinkl. E. (2007). “Artifact Raletd to Preparation of Wool and Textile Processing Found İnside The Terrace Hauses of Ephesus, Turkey”, Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter, 80-85.

Tunalı, İ. (2010). **Estetik Beğeni Çağdaş Sanat Felsefesi Üstüne**, Remzi Kitabevi. İstanbul.

Türedi Özen, A. (2002). **Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde Seramik Temel Sanat Eğitimi 2,** Anadolu üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Yayınları, 29, Eskişehir.

Uzunçarşılı, H. (1994). Osmanlı Tarihi, C. I, Ankara.

Vandeput, L. (1997). **Studies in Eastern Mediterranean Archaeology I, The Architectural Decoration in Roman Asia Minor Sagalassos: a case study,** Brepols Yay. Leuven.

Vanhaverbeke, H. ve Waelkens, M. (2003). **The Chora of Sagalassos the Evolution of the Settlement Pattern From Prehistoric Until Resent Times**, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology V, Publisher Brepols, Belgium.

Vigo, M. (2010). "Linen in Hittite Inventory Texts" ,Texti le Terminologies in The Ancient Near East and Mediterranean From The Third to the First Millenni a BC.*"* **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter, 290-322.

Wild, J. P. (2003). "Textile in Archaecology", İlk baskı 1988, Shire Puplication LTD, Great Britain, Pembrokeshire.

Yağan, S. , Y. (1978). **Türk El Dokumacılığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Sempozyumda Sunulan Yayınlar

Erkanal. H. ve Günel, S.(30 Mayıs-03Haziran 1995). "1993 Yılı Liman Tepe Kazıları", **16. Kazı Sonuçları Toplantısı**-I, Ankara, 266-267.

Özcan, A. (17-30 Haziran 2002). "Antik Çağda Pişmiş Toprak Dokumacılık Aletleri", **II. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Tepebaşı Belediyesi Yay, Eskişehir, 279-286.

Tamsü, R. ve Akça, S. (17-30 Haziran 2002). "Eskiçağda Dokumacılığın Başlangıcı ve Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri", **II. Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Tepebaşı Belediyesi Yay, Eskişehir 201-209.

Ünal, S. (16-30 Haziran 2003). "Anadolu Arkeolojisinde 9000 Yıllık Serüven; Seramik", **III. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı,** Tepebaşı Belediyesi Yay, Eskişehir.

Yalçın, G. ve Karaoğlan H. (21-22 Ekim 2010). "M.Ö. II. Bin'de Anadolu'da Dokumacılık", **Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu**, Düzce. 1-12.

Makaleler

Aslanapa, O. (1997). "Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi", **Arış Dergisi**, 3, 18-27.

Aytaç, A. (2019). "Ahilikte Geçen Dokumacılıkla Alakalı Mesleklere Dair", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 46, 317-328.

Baştan, S. (2017). "Tasarım Biçimlerinin Teknik Oluşumuna ve Materyal Kültür Alanının Yapılaşmasına Etki Eden Kültürel Dinamikler", **Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24. 3, 893-912.

Bilge Hürmüzlü. B, (2007). "Pisidia'da "Gömü Geleneklerinin" Işığında Kültürler Arası İlişkiler", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 15, 1-22.

Bilgin, N., Bilgin, A., ve Yeprem, H. A., (2009). "Isparta Killerinden Tuğla Üretimi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, 9. 3, 203-208.

Briggs, A. (2007). "Kültür", Kebeli, S. (çev.), **Millî Folklor**, 74, 99-103.

Bundrick, S. D. (2008)."The Fabric of the City: Imaging Textile Production in Classical Athens" **Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens**, 77. 2, 283-334.

Burnham, H. B. (1965). Çatal Hüyük: the textiles and twined fabrics. **Anatolian Studies**, 169-174.

Çatalbaş, R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi, **Turan Stratejik Araştırmatırmalar Merkezi Dergisi**, 3. 12, 49-60.

Çelepi, M. S. (2015). "Teke Yöresi Efsanelerinin Yaratılma Estetiği", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 4. 3, 1166-1187.

Çevik, N. (2014). "Çağdaş Türk Seramik Sanatında Kabuk Değiştirme Süreci", **Akdeniz Sanat Dergisi**, 7.13, 81-92.

Çevik, N. (2009). "Hacılar Antik Yerleşkesinde Bulunan Seramik Kaplar Üzerindeki Bezemelerin Plastik Açıdan incelenerek Artistik Yüzey Değerlendirmesinde Bireysel Etkileri", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 29. 2, 557-574.

Çilingiroğlu, Ç. (2009). "Of Stamps, Loom Weights and Spindle Whorls: Contextual Evidence on the Function(s) of Neolithic Stamps from Ulucak, İzmir, Turkey", **Journal of Mediterranean Archaeology**, 22. 1, 3-27.

Demirbulak, Y. (2014). "Erken Devir Türk Sanatının Kaynakları", **Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 0.3, 1-11.

Deniz, B. (2005). “Anadolu Türk Halı Sanatının Kaynakları”, **Sanat Tarihi Dergisi**, 14.1, 79-103.

Deniz, V., Ünal, S., ve Yağmurlu, F. (14-15 Ekim 1999). “Isparta Yöresi Kil Yataklarının Seramiğe Uygunluğunun Araştırılması”, **Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu**, İzmir, 73-80.

Doğan, M. (2012). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 3.13, 117-132.

Duru, R. (2013). “Burdur Bölgesi Prehistorik Kültür Dönemlerinin İsimlendirilmesiyle İlgili Bazı Düşünceler”, **Adalya**, 16, 1-14.

Erdem, İ. (1995). “XIII. Asrın İkinci Yarısı İle XV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasi, İktisadi ve Kültürel Vaziyeti”, **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, 17.28, 51-63.

Fethi, Y, F. Ö. İleri, Avcı K. M. ve B. Kocadere, (2015). “Eğirdir ve Beyşehir Göllerinin Uydu Verileri ve Topoğrafik Harita Yardımıyla Kıyı Çizgisi Değişimleri”, **Doğal Kay. ve Eko. Bült.** 20. 37-45.

Genç, R. (1997*)*. “Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yuzyılda Türklerde Dokuma ve Yaygı İşleri”, **Arış Dergisi**, 3, 8-17.

Gökce, B. ve Bilen, G. (2019) “Urartu'da Dokuma Aletleri”, **Anadolu**, 45, 33-56.

Gülten, S. (2009). “Batı Anadolu’da Bir Yörük Grubu: XVI. Yüzyılda Karaca Koyunlular”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 12. 22, 192-215.

Gümüş, S. K. ve Gümüş, D. (2016). “Türk Dokuma Sanatında Sözlük Dene-mesi: Aksaray-Taşpınar Halıları Sözlüğü Örneği”, **Akademik Bakış Dergisi,** 55, 560-572.

Hürmüzlü K, B. ve Anrıver, Ö. (2016). “Antik Kaynaklar, Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Kuzeybatı Pisidia Bölgesi’nin Kültürel Kimliği” **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** , (37) , 27-49.

Hürmüzlü, B. (2007). “Pisidia’da “Gömü Geleneklerinin” Işında Kültürler Arası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, 1-22.

Koç, A. M. (2018). “Bir Etnograf Olarak Turgut Zaim”. **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri**, 4. 6, 17-26.

Kuter, N. ve Erdoğan, E. (2006).”Yalvaç, Pısıdıa Antıocheıa Antik Kenti ve Çevresinin Peyzaj Özellikleri ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri**: A, 1, 111-123.

Lahn, E. (1945). “Batı Toros Göllerinin Jeomorfolojisi”. **MTA Enst. Derg.** 2.3, 387-393.

Mellaart, J. (1962). “Excavations at Çatal Hüyük: First Preliminary Report, 1961”. **Anatolian Studies**, 12, 41-65.

Özdemir, A. ve Bamyacı, A. (2018). “Erken ve Orta Kalkolitik Dönem’de Batı Anadolu’da Tekstil Üretimi: Gülpınar Buluntusu Ağırşaklarının İşlevlendirilmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 28 .2, 1-14 .

Özdemir, A. (2012). “Kalkolitik Smintheion (Gülpınar)’da Dokumacılık ve Hasırcılık”, **Anadolu**, 38, 139-153.

Özdöl Kutlu, S. (2014). “Neolitik Dönemde Tekstil”, **Aktüel Arkeoloji,** 40, 42-49.

Sargın, S. (2006). “Yalvaç’ta İnanç Turizmi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 16. 2, 1-18.

Temurçin, K. (2004). “Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı”, **Coğrafi Bilimler Dergisi,** 2. 2, 79-95.

Temür, A. (2015). “Thoughts on a Grave Stele From the Classical Period in Samsun Museum”, **Belleten** 79. 286, 817-826.

Tızlak, F.(2010). **Türk Hâkimiyetinde Teke Yöresinin Sosyal Tarihi (XX’a kadar)**, Dünden Bügüne Antalya, Antalya Valiliği İl Kültür ve Türizm Müdürlüğü Yayınları, 1, 153-163.

Yağmurlu, F. (1991). “Yalvaç-Yarıkkaya Neojen Havzasının Tektono-Sedimanter Özellikleri ve Yapısal Evrimi”, **MTA. Dergisi**, 112, 2, 4.

Yılmaz, O. (2010). “Sanatın Arketipi Olarak Anne İmgesi”, **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 34. 2, 47-59.

Yılmaz, M. ve Velioğlu, T. (2015). “Hz. Peygamber Döneminde Kadınların El Sanatlarına İlgisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 0. 38, 57-76.

Yılmaz, S. (2020). “Traditional Objects That Sources to Contemporary Turkish Ceramic Art”, **Art-Sanat Dergisi**, 13, 417-441.

Yiğitbaşoğlu, H. ve A, Uğur. (2010). “Burdur Gölü Havzasında Arazi Kullanım Özelliklerinden Kaynaklanan Çevre Sorunları”, **Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi**, 2. 2, 129- 133.

İnternette Yayımlanan Dergi Makalesi

Doğan, D ve Doğan, D. (2011). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler . **Istanbul Journal of Sociological Studies, 0**, 30, 15-29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9507/118827 (22 Eylül 2018)

Doğan, N . (2009). "Selçuklu ve Hamidoğulları Döneminde Isparta: Kültürel Ortam", **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11, 22, 69-90. https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49930/639826 (29 Haziran 2020).

Gür, S. (2012). "Anadolu'nun Sanat Objesine Dönüşen Kültürel Değeri Keçe", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, 1, 1, 1173-1181. https://dergipark.org.tr/tr/pub/buyasambid/issue/29824/320964 (2 Kasım 2019).

Karaoğlan, H. (2017), "M.Ö 2000'de Anadolu'da Kumaş Üretimi (Arkeolojik Buluntular Işığında)", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı**, 103-116. http://www.yyusbedergisi.com/dergi/mo-2000de-anadoluda-kumas-uretimi-arkeolojik-buluntular-isiginda20171023014849.pdf (20 Haziran 2020).

Koç, A. ve Karaoğlu A. (2017), "Sanatın Genişleyen Sahası ve Görsel Etnografya", **İdil Dergisi**, 6, 36, 2259-2272. http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1504599046.pdf (28.12.2018).

Lahn E. .Batı Toros Göllerinin Jeomorfolojisi, http://dergipark.gov.tr/download/articlefile/110561[#129074]-110561 (22 Eylül 2018).

Lahn, E. Bazı Türkiye Göllerinin Jeoloji ve Jeomorfolojisi Hakkında, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43983 (15 Mart 2021).

Onur Erman, D. (2012). " Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı", [Electronic Version] **ActaTurcıca**, 4, 1, 18-33. (30 Mayıs 2018).

Soydan, S. (2013). "Derleme Sözlüğünde Dokumacılık Mesleği ile İlgili Söz Varlığı", **Electronic Turkish Studies**, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8. 4, 1287-1303. https://arastirmax.com/en/system/files/1066/183320980_73soydanserpil-edb-1287-1303.pdf (17 Eylül 2019).

Şener, Ş. ve Şener, E. (2016). "Kovada Gölü'nün (Isparta) Hidrojeokimyasal İncelemesi", **Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi**, 4, 2, 49-58. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jesd/issue/24698/615079 (11Mart 2021).

Yanar, A. Ve Akpınarlı, F. (2016). "Geleneksel Ankara Sof Dokumaları", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, 4, 2, 170-179. https://www.journalagent.com/jas/pdfs/jas_4_2_170_179.pdf (17Eylül 2019).

Tezler

Acar, S. (2010). **Yünlü Giysi Tasarımında Bölgesel Keçeleştirme Yöntem ve Uygulamaları,** Yayımlanmış Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi GSE.

Aslan, B. (2007). **İzmir Agorası' ndaki Bir Grup Hellenistik Dönem Ağırşak ve Tezgâh Ağırlıkları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

Atak, K. (2012). **Anadolu'da Kalkolitik Çağ Kabartma Bezemeli Seramik Geleneği** Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi SBE.

Atasoy, S. (2013). **Burdur'un İlçelerindeki Türk Dönemi Eserleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi SBE.

Bulut, H. (2018). **Prehistorik Dönemlerde Anadolu'da Kemik Alet Endüstrisi: Bölgesel Sentezler ve Karşılaştırmalı Değerlendirmeler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi SBE.

Çelik, H. (2014). **Eskiçağ 'da Anadolu'da Dokuma (M.Ö. 1974-1719)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi SBE.

Demiralay, M. (2011). **İslami Kaligrafi ile Süslenen Isparta Hediyelik Halıları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi GSE.

Enveroğlu, Z. (2018). **Osmanlı Minyatür Sanatı İçerisinde Nakkaş Levni Üslubunda Kadın Figürleri ve Günümüz Sanat Anlayışında Yenilik Arayışları,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi SBE.

Ercan, F. (2018). **Malatya ve Elazığ Yöresi Tarım ve Dokumacılık Kültürüne ait Etnografik Nesnelerin Çağdaş Seramik Sanatında Yorumlamaları**, Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu, Ankara, Hacettepe Üniversitesi GSE.

Ergün, G. (2013). **Beycesultan Höyük Tunç Çağı Ağırşakları ve Dokuma Ağırlıkları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi SBE.

Gürsal, C. G. (2009). **Isparta İli Yalvaç İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası,** Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi SBE.

Koroğlu, Ç, (2007). **Ağaçlı-Bolluca (İstanbul) Yöresi Seramik Killerinin Malzeme Özelliklerinin Araştırılması,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi FBE.

Kubat, L. (2014). **Geçmişten Günümüze Doğal Taşlar ve Isparta Gönen Trakitinin Seramik Bünyelerde Kullanımı**, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi GSE.

Kür, H. (2008). **210 Numaralı Şeriye Siciline Göre Burdur Kazasının İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H. 1255-M. 1839-1845)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.

Oygür, I. (2006). **Endüstriyel Tasarımcı-kullanıcı İlişkisinin Türkiye Bağlamında İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi FBE.

Soğukkuyu, B. (2014). **Toplumsal Yapı ve Kent Kültürünü Yansıtması Bakımından Kentin Açık ve Kapalı Alanlarında Tipografinin Kullanımı: İzmir ve Milano Kentleri Örnekleri,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi EBE.

Tahberer, S. (2006). **Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki Hellenistik ve Roma Dönemleri, Terracotta Figürinlerin Yapım Tekniklerinin Araştırılması ve Uygulanması**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi SBE.

Türkteki, S. (2012). **Göller Bölgesi İlk Tunç Çağı 1-2 Çanak Çömleği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi SBE.

Tütüncüler, Ö. (2005). **M.Ö. 2. Bin Ege Bölgesi Dokuma Aletleri,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi SBE.

Ünsal, H. (2018). **Etnografik Kültür Bağlamında Sanatta Yeni İfade Biçimleri,** Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi GSE.

Yılmaz, E. (2019). **Modern/Çağdaş Seramik Sanatı: Türkiye'de Seramiğin Öyküsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi SBE.

Yüzbaşı, E.(2019). **Cumhuriyet Döneminde Isparta (1923-1980),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE.

Ansiklopedi

Ansiklopedisi, **Eczacıbaşı Sanat,** C. I-III. ,(1997). YEM Yayın, İstanbul.

Sözlük

Sözen. M-Tanyeli, U. (1992). **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul.

Türkçe Sözcüğü, (2009). TDK Yayınları, Ankara.

Tablo Kaynakça

Tablo 1: Geleneksel ve İleri Teknoloji Seramiklerinin Özellikleri https://avesis.erciyes.edu.tr/resume/downloadfile/nuriburak?key=78fffaaf-71cc-4c1f-82e3-f82790ab8f98 (15 Ocak 2021).

Harita Kaynakça

Harita 1: https://www.ozelliklerinedir.com (03.11.2020).

Görsel Kaynakça

Görsel 1: Konak, A. (2018). **Göller Bölgesi ve Trakya'daki Neolitik Yerleşmelerin Çevre Koşullarına G.Ö. 8200 Olayının Olası Yan Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi FBE: 23.

Görsel 2: http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/hacilar-seramigi/ (04.06.2020).

Görsel 3: http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/hacilar/ 03.06.2020).

Görsel 4: https://arkeologer.blogspot.com/2016/03/erken-anadolu-uygarliklari-ve_16.html (04.06.2020).

Görsel 5: Onur Erman, D. (2012). " Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı", [Electronic Version] **ActaTurcıca**, 4, 1, 18-33: 21 (30 Mayıs 2018).

Görsel 6: Vanhaverbeke, H. ve Waelkens, M. (2003). **The Chora of Sagalassos the Evolution of the Settlement Pattern From Prehistoric Until Resent Times**, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology V, Publisher Brepols, Belgium: 4.

Görsel 7: Michell, S. (1992). Hellenismus in Pisidien, **Asia Minor Studien, Band 6** içinde, Edt. Elmar Schwertheim, forschungsstelle asia minor im semiar für Alte Geschichte der Westfalischen Wilhems-Universitat Münster, Dr Rudolf Habelt GMBH. BONN, Münster, 1-28: 2.

Görsel 8: https://avesis.yildiz.edu.tr/aygul/dokumanlar (30.06.2020).

Görsel 9: https://cekergezer.com/sagalassos-antik-kenti/ (03.11.2020).

Görsel 10: Gürcüm, B. H. (2013). **Tekstil Malzeme Bilgisi**, 1. Baskı, Karedeniz Kitap, İstanbul: 80.

Görsel 11: https://arkeofili.com/dunyanin-en-eski-halisi-pazirik-halisinin-dovmeli-sahipleri-inceleniyor/ (16.06.2020).

Görsel 12: a. Thinkl, E. (2007). "Artifact Raletd to Preparation of Wool and Textile **Processing** Found İnside The Terrace Hauses of Ephesus, Turkey", Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxford, Short Run Press, Exeter: 82.

b. Burke, B. (2007). The Kingdom of Midas and Royal Cloth Production. Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxford, Short Run Press, Exeter: 67.

Görsel 13: Duru, R. (1994). **Kuruçay Höyük I**, T.T.K. Basımevi, Ankara: Lev.213/ ıı;220/2, Lev. 213/ıo;220/I.

Görsel 14: a. Foster, B. R. (2010), "Clothing in Sargonic Mesopotamia", Michel, C. Ve Nosch, M.-L (Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 128. b. Gürcüm, B. H. (2013). **Tekstil Malzeme Bilgisi,** 1. Baskı, Karedeniz Kitap, İstanbul:25. c. https://www.yesiligdir.com (06.07.2020).

Görsel 15: https://www.researchgate.net/figure/Figuer-4-Karain-B-Goezue-Uest Paleolitik-yontmatas-materyalleri-1-3-Taskalem-4-Kemik_fig4_311589228 (03.02.2021).

Görsel 16: Gombrich, E. H. (1986), **Sanatın Öyküsü,** Cömert, B. (çev.), Remzi Kitapevi, İstanbul: 20.

Görsel 17: Gleba, M. ve Mannering, U. (2012). **Textile and Textiles Production in Europe**, Oxbow Books, Oxford, UK: 11.

Görsel 18: a. Karaca, E. (2012). "Allianoi'da Bulunmuş Kemik Ağırşak ve Örekeler", **İsmail Fazıloğlu Anı Kitabı** içinde, Trakya Üniversitesi Yayın No:137. 134. b. Thinkl. E. (2007). "Artifact Raletd to Preparation of Wool and Textile Processing Found İnside The Terrace Hauses of Ephesus, Turkey", Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxford, Short Run Press, Exeter: 85.

Görsel 19: a. Çizim Tarafımdan Yapılmıştır. b Strand, E. A. (2010). The Basics of Textle Tools anad Textile Teknology From to Fabric Michel C.and Nosch M.-L(Ed.), **Textile Terminologies**, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 12.

Görsel 20: https://www.arkeolojikhaber.com/haber-canakkalede-4-bin-yillik-kemik-sapli-agirsak-bulundu-16788/ (06.09.2019).

Görsel 21: Yağan, S. , Y. (1978). **Türk El Dokumacılığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 287.

Görsel 22: Burke, B. (2007). The Kingdom of Midas and Royal Cloth Production. Gillis, C. ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 63.

Görsel 23: Gleba, M. ve Mannering, U. (2012). Textile and Textiles Production in Europe, Ancient Textiles Series 11, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 18.

Görsel 24: https://wovenstory.tr.gg/Dokuman%26%23305%3Bn-Tarihi.htm (05.06.2020).

Görsel 25: Desrosiers, S. (2010). "Textile Terminologies and Classifications: Some Methodological and Chronological Aspect", Michel C. Ve Nosch **M.-L.B (**Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter: 40.

Görsel 26: Ergün, G. (2013). **Beycesultan Höyük Tunç Çağı Ağırşakları ve Dokuma Ağırlıkları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir: 96.

Görsel 27: Akurgal, E. (2007). **Anadolu Uygarlıkları**, 9. Baskı, Net Turistik Yayınları, İstanbul: 39.

Görsel 28: a. Desrosiers, S. (2010). "Textile Terminologies and Classifications: Some Methodological and Chronological Aspect", Michel C. Ve Nosch M.-L. B (Ed.), **Textile Terminologies** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter: 46. b. Strand, E. A. (2010). The Basics of Textle Tools anad Textile Teknology From to Fabric Michel C.and Nosch M.-L(Ed.),**Textile Terminologies** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter: 16. c. Gleba, M. ve Mannering, U. (2012). T**extile and Textiles Production in Europe, Ancient**, Textiles Series 11, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 18. d.Thinkl. E. (2007). "Artifact Raletd to Preparation of Wool and Textile Processing Found İnside The Terrace Hauses of Ephesus, Turkey", Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Uk, Short Run Press, Exeter: 83.

Görsel 29: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi (10 Haziran 2016).

Görsel 30: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 31: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 32: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 33: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 34: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 35: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 36: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 37: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 38: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi

Görsel 38: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 40: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 41: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 42: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 43: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 44: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 45: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 46: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 47: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 48: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi

Görsel 49: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 50: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 51: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 52: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 53: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 54: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 55: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 56: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 57: Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri Koleksiyonu, Isparta Müzesi.

Görsel 58: a. Boardman, J. (2003). **Siyah Figürlü Atina Vazoları**, 1. Baskı (Orj. Baskı 1997), Ergin G. (çev.), Homer Kitapevi, İstanbul. res: 78. b. Breniquet, C. (2010). "Weaving in Mesopotamia During the Bronze Age: Archaeology, Techniques, Iconography", Michel C. Ve Nosch M.-L. (Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 58.

Görsel 59: Gleba, M. ve Mannering, U. (2012). **Textile and Textiles Production in Europe**, Ancient Textiles Series 11, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 33.

Görsel 60: a. **9000 Year of Anatolian Women**, (1993). General Directorate oh Monuments anad Museums, İstanbul: A155. b. İp Eğiren Kadın Betimlemesi L, Cleand, G. Davies ve L. Liewelly-Jones, (2007). **Greek And Roman Dress From A To Z**, (1. Puplished), Routledge Puplished, Abingdon, Oxxon:179. c. **Breniquet, C. (2010).** "Weaving in Mesopotamia During the Bronze Age: Archaeology, Techniques, Iconography", Michel C. Ve Nosch M.-L. (Ed.), **Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC** içinde, Ancient Textiles Series 8, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 63.

Görsel 61: a. Meral K. ve Kızılyalçın, F. (2019), "Antik Çağ'da Kemik Aletlerin Dokuma Aracı Olarak Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme", **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler,** 7: 20. b. Gürcüm, B. H. (2013). **Tekstil Malzeme Bilgisi**, 1.Baskı, Karedeniz Kitap, İstanbul: 77, res. 125.

Görsel 62: Cottica, D. (2007). "Spinning in The Roman World: From Every Craft to Metephor of Destiny", Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 221, 223.

Görsel 63: a. Cottica, D. (2007). "Spinning in The Roman World: From Every Craft to Metephor of Destiny", Gillis, C. Ve Nosch, M-L B. (Ed.), **Ancient Textiles Production Craft and Society** içinde, Oxbow Books, Oxfort, Short Run Press, Exeter: 224. b.Temür, A. (2015). "Thoughts on a Grave Stele From the Classical Period in Samsun Museum", **Belleten,** 79. 286, 817-826. fig. 5.

Görsel 64: https://www.dailyartmagazine.com/from-spindle-and-distaff-to-mass-production-spinning-in-art/ (15.12. 2020).

Görsel 65: https://moscsp.ru/tr/diego-velaskes-kratkaya-biografiya.html (05.05. 2020).

Görsel 66: https://tr.pinterest.com/pin/397583473343586552/ (23.09.2020) .

Görsel 67: a. http://www.conanauction.fr/html/fiche.jsp?id=5357492&np=&lng=fr&npp=150&ordre=&aff=&r= (15.08.2019). b.https://www.dailyartmagazine.com/from-spindle-and-distaff-to-mass-production-spinning-in-art/ (15.12.2020).

Görsel 68: Enveroğlu, Z. (2018). **Osmanlı Minyatür Sanatı İçerisinde Nakkaş Levni Üslubunda Kadın Figürleri ve Günümüz Sanat Anlayışında Yenilik Arayışları,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi SBE**:** 40.

Görsel 69: Yakut, İ. (2016). "Minyatürlü Surname el Yazmaları anlatısının Resim ve Metin Dilinde Geçmiş Toplumsal Gerçekliğin Betimlenme Özellikleri ve Sinema Tasarımı: Surname-İ Vehbi El Yazması Üzerinde Bir Değerlendirme", **Art - Sanat Dergisi**, 5: 102.

Görsel 70: https://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/mario-merzin-ikonik-eserleri-igloos-sergisinde/ (05.04.2020).

Görsel 71: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters _artistDetail ID=556 (09.12.2019).

Görsel 72: http://www.leblebitozu.com/turgut-zaimin-eserleri-ve-hayati/

Görsel 73: https://abdullahabdurrahman.wordpress.com/2018/11/16/turk-resminin-dunu-bugunu-ve-gelecegi-alintidir/ (27.05.2020).

Görsel 74: http://turkmen.ru/node/45 (24.03.2020).

Görsel 75: https://www.dailyartmagazine.com/from-spindle-and-distaff-to-mass-production-spinning-in-art/, (15.12.2020).

Görsel 76: https://www.mojarto.com/artworks/haku-shah-10327/spindle-173042 (24.03.2020).

Görsel 77: https://www.pinterest.se/pin/433893745323703183/ (22.12.2020).

Görsel 78: http://rachaelashe.com/2017/05/17/spindle-whorl-the-work-of-susan-point/(27.05.2020).

Görsel 79: http://rachaelashe.com/2017/05/17/spindle-whorl-the-work-of-susan-point/ (27.05.2020).

Görsel 80: Sarnıç, K.Ö. (2016), "Çağdaş Türk Seramik Sanatında Arkeolojik İmgelem", **Sanat Dergisi**, 28 (2016): 39.https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711916, (24.10.2020).

Görsel 81: https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/fureya-nin-izinde_128818 (30.03.2021).

Görsel 82: https://turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=3024 (30.10.2020).

Görsel 83: https://turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=3024 (30.10.2020).

Görsel 84: http://www.terakkisanat.com/web/seramiksergisi_2014.html(15.02.2021).

Görsel 85: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/seramik-sanatinin-duayeni-hamiye-colakoglunun-adi-muzede-yasayacak/1745696 (7.04.2021).

Görsel 86: http://kanalkultur.blogspot.com/2013/10/aydan-birdevrim-anadolu-kap-tokmaklar.html 06.01.2021).

Görsel 87: Gökbel, F. M. (2019). "Hamam Kültürü ve Seramik Yansımaları**", Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,** 43, 57-68: 63.

Görsel 88: https://tr-tr.facebook.com/BingulBasarir (24.10.2020).

Görsel 89: Tütüncüler, Ö. (2005).**M.Ö. 2. Bin Ege Bölgesi Dokuma Aletleri,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi SBE: Resim 4D.

Görsel 90: https://kougsf-etkinlik.myportfolio.com/seramik-bolumu (20.11.2020).

Görsel 91: Yılmaz, S. (2020). "Traditional Objects That Sources to Contemporary Turkish Ceramic Art", **Art-Sanat Dergisi**, 13: 429.

Görsel 92: Yılmaz, S. (2020). "Traditional Objects That Sources to Contemporary Turkish Ceramic Art", **Art-Sanat Dergisi**, 13: 435.

Görsel 93: https://w3.sdu.edu.tr/foto.aspx?sicil_no=01663 (24.02.2021).

Görsel 94: https://www.galerisoyut.com.tr/artist/betul-demir-karakaya/ (15.02.2012).

İnternet Kaynakça

http://pismistoprak.tepebasi.bel.tr/sanatcilardetay.asp?id1=63 (24.02.2021).

http://www.alarm-art.com/index.asp?islem=sanatcidetay&sayfa=13 (23.02.2021).

https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/d-art-galeri-den-sadi-diren-retrospektifi_121204 (12.04.2021).

https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/fureya-nin-izinde_128818 (30.03.202).

Isparta Ekonomik Yapı, (t. y.) https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71027/ekonomik-yapi.html (03.06.2020).

Isparta Tarihi ve Coğrafi Özellikleri, (t. y.) http://www.isparta.gov.tr/isparta (29.02.2020).

Seramik Ham Maddeleri ders notları Yeprem, H. A ders notları (https://avesis.yildiz.edu.tr/aygul/dokumanlar (30.06.2020).

http://kanalkultur.blogspot.com/2013/10/aydan-birdevrim-anadolu-kap tokmaklar.html, (06.01.2021).

http://inbetween.online/tr/things/2017/1/13/m881h8o3d7yg0wjrh20w5z6brrzmfy (30.06.2020).

https://islamansiklopedisi.org.tr/isparta (23.06.2020).

https://islamansiklopedisi.org.tr/aksel-malik (23.09.2020).

http://akeramos.com/sergiler/erdinc-bakla/ (30.10.2020).

http://www.zehracobanli.com/ (24.02.2021).

http://www.mehmettuzumkizilcan.com/?page=about (30.03.2021).

Fotoğraf Kaynakça

Fotoğraf 1. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

Fotoğraf 2. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

Fotoğraf 3. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

Fotoğraf 4. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

Fotoğraf 5. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

Fotoğraf 6. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

Fotoğraf 7. Isparta Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Halı Kilim Müzesi, Isparta Yazarın Kendi Çektiği Fotoğraf (20 Mayıs 2019).

EKLER

EK I

EK II

EK III

EK IV